H.H. Bartlett
17 Jan. 1923

BIJDRAGEN

TOT DE KENNIS

VAN

UMATRA.

BIJDRAGEN

TOT DE KENNIS

VAN

SUMATRA,

BIJZONDER

IN GESCHIEDKUNDIG EN ETHNOGRAPHISCH OPZIGT;

DOOR

SALOMON MÜLLER,

DOCT. PHIL., RIDDER DER ORDE VAN DEN NEDERL. LEEUW, LID DER NATUURKUNDIGE COMMISSIE IN NEDERLANDSCH INDIE, EN VAN ONDERSCHEIDENE GELEERDE GENOOTSCHAPPEN.

MET EENE KAART EN TWEE PLATEN.

LEIDEN,
S. EN J. LUCHTMANS.
1846.

AAN DE NAGEDACHTENIS

VAN WIJLEN

MIJNEN ONVERGETELIJKEN VRIEND EN REISGENOOT

D^R. HENDRIK BOIE

TOEGEWIJD.

VOORBERIGT.

Bij den ijver, waarmede in den tegenwoordigen tijd de Aardrijkskunde in de beschaafde wereld beoefend wordt, en bij het overgroote belang, dat Nederland bovenal en te regt in eene naauwkeurige kennis stelt zijner schoone en rijke Oostindische bezittingen, vlei ik mij, dat de bijdragen, welke ik in dit werkje den beoefenaar der Land- en Volkenkunde van den Indischen Archipel aanbied, met welgevallen zullen ontvangen worden. Zij betreffen onderwerpen, omtrent welke tot nog toe schier geene, of althans geene volledige en duidelijke narigten door den druk zijn bekend gemaakt, en die evenwel, niet minder uit een wetenschappelijk, dan praktisch-staatkundig oogpunt beschouwd, eene grondiger behandeling, dan hun tot hiertoe te beurt is mogen

vallen, overwaardig zijn. Ik heb, bij het bearbeiden der daartoe strekkende bouwstoffen, dit tweeledige doel steeds voor oogen gehad en, naar mijn beste weten en inzigt, gepoogd, met elkander te vereenigen. In hoe verre mij zulks is mogen gelukken, moet ik aan de beoordeeling van der zake kundigen overlaten.

Ik heb voorts getracht, bij eene kritisch-wetenschappelijke behandeling, zoo verstaanbaar mogelijk te zijn. Vandaar, dat onder anderen de meeste namen van landen, plaatsen en van een aantal andere onderwerpen van eenig gewigt, volgens de Hollandsche uitspraak, met Italiaansche letters, doch ook tevens met de oorspronkelijke karakters geschreven zijn; eene bijvoeging, die, gelijk ik vertrouw, uit hoofde der veelvuldige wijzigingen, waarmede de Semitische en Indische alphabeten en de Chinesche schriftteekens, door de geleerden van verschillende natiën, met Europesche letters gespeld worden, geenszins als eene ijdele overtolligheid zal te beschouwen zijn. Een naauwkeurig onderzoek omtrent den oorsprong en de eigenlijke beteekenis van sommige vreemde woorden scheen, deels ter wederlegging, deels ter staving van enkele geschilpunten, en tot

het erlangen van stellige uitkomsten, wenschenswaardig en nuttig.

Wat onze spelwijze van vreemde woorden betreft: wij zijn in dit opzigt hoofdzakelijk de, door eenige oude en latere Nederlandsche taalkundigen, in het Maleisch en Javaansch gegevene, voorbeelden gevolgd, en hebben, naar die beginselen, de woorden uit andere vreemde talen in de onze overgezet. Een zoodanig woord is door ons meestal de eerste maal, en soms meermalen, naauwkeurig volgens de oorspronkelijke spelling en uitspraak, met aanduiding der lange of korte vokalen en der klemtoonen, geschreven; maar bij herhalingen, vooral wanneer zoodanig woord zeer dikwerf voorkwam, hebben wij die bijzondere toonteekens achterwege gelaten; zijnde in het algemeen, de lange vokalen van eenen circumflex voorzien, en de korte óf in 't geheel niet, óf wel met het daartoe gebruikelijk teeken (˘) gemerkt. Ten opzigte van die woorden, in welke door de Maleijers en Javanen de *a* als *o* wordt uitgesproken, blijkt die klankverwisseling evenzeer uit het inlandsche schrift, als zulks ten aanzien der verschillende soorten van *t*, *s*, *n* enzv., in het Sanskrit, voor deskundige lezers

het geval is; dewijl door het zetten van bijzondere teekens (accenten en stippen) bij diergelijke consonanten, of door de *a* met eene kleine *o* er boven te verbinden, de daarmede niet vertrouwd zijnde, omtrent de ware uitspraak van zoodanig vreemd woord, ligtelijk in onzekerheid en verwarring geraakt. Voor den niet-ingewijde scheen ons, met inachtneming der aangenomene regelen, de eenvoudigste schrijfwijze met onze letters, het meest verkieselijk. Enkele kleine ongelijkheden in de spelling van sommige eigennamen van personen, als anderzins, gelieve men te verontschuldigen.

Omtrent de in deze bijdragen tot de kennis van Sumatra behandelde onderwerpen, moet ik het volgende aanmerken. Van de drie laatste stukken is ongetwijfeld dat over de goudmijnen bij Salida van het meeste belang. De daarin medegedeelde, op authentieke bescheiden gegronde bijzonderheden, aangaande de opbrengsten dier mijnen, welke, benevens die van den berg Parang, in de Preanger-Regentschappen op Java, de voornaamste waren, onder het bestuur der voormalige Oost-Indische Compagnie, in geheel den Indischen Archi-

pel bewerkt, kunnen tot maatstaf dienen der voor- en nadeelen, welke uit soortgelijke ondernemingen, voor rekening van het Gouvernement, te wachten zijn. Niet onmiddellijk, maar alleen middellijk, door hare voedende en voortbrengende kracht, — als Prithiwî der Hindoes — beloont de aarde mild en duurzaam de zorg en moeite harer bewerking.

De opstellen over de Maleijers, vooral die over de oude huishoudelijke instellingen van dit volk, zijn zeker in meer dan één opzigt niet zonder aanbelang. Alvorens toch, dat men den aard en het onderlinge verband van die, met het maatschappelijke leven zoo innig verbondene en, door de langdurigheid van tijd, tot wetten gewordene, instellingen behoorlijk kende, was het voor ons bestuur te Padang eene teedere en moeijelijke taak, onder de Maleijers aldaar een regeringsstelsel in te voeren, hetwelk eenigermate met hunne oude gebruiken strookte, of althans er niet regtstreeks tegen aandruischte. Hiervan de botsingen, die wel eens ontstonden uit bepalingen, welker beginselen in strijd waren met de zeden en gewoonten des volks, voor hetwelk zij waren uitgevaardigd. — Nadat ik die

ethnographische bijdragen, zooals zij thans van p. 108—147 worden medegedeeld, voor den druk had in gereedheid gebragt, ontdekte ik eerst, dat het officiële verslag, dat mij hoofdzakelijk tot leidraad had gestrekt, in het *Tijdschrift voor Neêrlands Indië*, 1839, D. I, p. 112—129, is openbaar gemaakt, gelijktijdig met eene, door den Heer Francis, gewezen Resident van Sumatra's westkust, uit onderscheidene rapporten getrokkene, korte beschrijving van die landstreek. De wijze echter, waarop beide stukken zijn behandeld; de minder juiste spelling en vooral de vele drukfeilen, welke in de inlandsche namen en uitdrukkingen worden aangetroffen, en de hier en daar uiteenloopende opgaven van dezelfde zaken, dit een en ander heeft mij doen besluiten, mijnen arbeid niet achter te houden, maar onveranderd zijner bestemming over te geven.

Wat eindelijk aangaat het stuk over de namen van Sumatra, en de kennis, welke, in vroegere tijdperken, onderscheidene vreemde volken van dit eiland hadden: dit opstel is zijnen oorsprong verschuldigd aan een aantal aanteekeningen, door mij langzamerhand uit

eene reeks, gedeeltelijk zeldzame werken, bijeenverzameld. Die werken waren mij noodig bij het bearbeiden der afdeeling Land- en Volkenkunde van de *Verhandelingen over de natuurlijke geschiedenis der Nederlandsche Overzeesche bezittingen.* Al doorlezende en opteekenende, kwam ik van lieverlede in het bezit van een aantal, niet algemeen bekende geschiedkundige berigten, welke ik meende, aan de bevordering der kennis van den Indischen Archipel te moeten dienstbaar maken, en in een beknopt Overzigt, met vermelding der bronnen, zamen te vatten. Ten einde het zoo volledig mogelijk te doen worden, verzocht ik den, in de Chinesche en Japansche letterkunde zoo ervaren Dr. Hoffmann, mij soortgelijke berigten uit de geographische werken dier natiën te willen mededeelen; een verzoek, dat door de bekende dienstvaardigheid van dien geleerde, gereedelijk verhoord werd. Door deze zamenwerking is het ons mogelijk geworden, dit overzigt met menige nieuwe opheldering en bijzonderheid te verrijken; ofschoon veelligt, bij den grooten rijkdom der literatuur, nog wel enkele bronnen, waaruit wij voor onzen arbeid hadden kunnen putten, mogen zijn voor-

bij gezien. Wij hebben ondertusschen ons voornemen, met de ter onzer beschikking staande middelen, en voor zoo verre het onze tijd toeliet, naar ons beste weten ten uitvoer gebragt, en het zal ons genoegen doen, indien deze arbeid aan de behoefte en den eisch van bevoegde regters beter moge beantwoorden, dan hetgeen Marsden en Crawfurd, in hunne werken dienaangaande, hebben medegedeeld. Moge ik ten opzigte der toepassing en verklaring van sommige vreemde namen gedwaald hebben, dan verzoek ik, mij met de woorden van Baco te mogen verontschuldigen:

„Citius emergit veritas ex errore, quam ex confusione."

SAL. MÜLLER.

Leiden, April 1846.

INHOUD.

PLATEN.

Over

de namen, onder welke het eiland Sumatra, van de vroegste tijden af, aan verschillende volken is bekend geweest.

De aardrijkskunde der Ouden strekte zich, vóór Ptolemaeus, of tot in de tweede eeuw van onze tijdrekening, naar het Oosten niet veel verder uit dan tot Ceylon, hun Taprobane, welke naam in latere tijden dikwerf ten onregte op Sumatra werd toegepast. In Indië, aan gene zijde van den Ganges (India extra Gangem), vormt de Aurea Chersonesus of het gouden schiereiland van Ptolemaeus, de meest zuidelijke grenspunt van het vasteland van Azië. Ook deze veel bevattende naam werd uit misverstand wel eens aan Sumatra toegekend (1), en vandaar, dat in den beginne de Portugezen, zinspelende op het goudland van Salomon, niet slechts in den Maleischen Staat Malakka, eenen berg Ophir noemden, maar met dezen naam

(1) Zie, onder anderen, J. Huygen van Linschoten, *Itinerario*, Amsterdam 1596, p. 24; en J. P. Maffeii *Historiarum Indicarum*, Florentiae 1588, p. 80, alwaar men van het eiland Sumatra leest: » auri est apprime ferax, ex quo Cherso» nesum auream prisci appellarunt," etc.

ook eenen dergelijken op Sumatra bestempelden, die, door zijne plaatselijke ligging, ver uit zee zigtbaar zijnde, langen tijd voor den hoogsten berg van geheel den Indischen Archipel gehouden werd (2). Ten westen, ten zuiden en ten oosten van het gouden schiereiland, liggen *bij* Ptolemaeus (3) onderscheidene, gedeeltelijk in groepen vereenigde eilanden, omtrent welke de latere geschied- en aardrijkskundige navorschers zeer verschillende meeningen hebben geopperd. Volgens Reichard zoude het groote westelijke, juist onder de evennachtslijn liggende e i l a n d v a n d e n g o e d e n g e e s t (*ἀγαθοῦ δαιμονος νῆσος*) Sumatra kunnen zijn; terwijl het door Mannert

---

(2) Volgens eene naauwkeurige meting met den barometer, in den jongsten tijd door Dr. Horner gedaan, verheft zich de Goenong Pasaman (قسمن) of Ophir van Sumatra, slechts 9590 Lond. voeten (= 2924 meters) boven de oppervlakte der zee, en is bijgevolg 4252 voet lager, dan hij door Marsden, in zijne *History of Sumatra*, 3de editie, p. 13, wordt opgegeven. De meer zuidelijk liggende Goenong Singalang en de beide bergen Merapi (in Agam en Korintjie) zijn dus p. m. even hoog, als de G. Pasaman; terwijl deze door onderscheidene bergen van Java (Semêroe, Slamat, Soembing, Lawoe, Ardjoeno enz.) nog aanmerkelijk in hoogte overtroffen wordt. Zie mijne hypsographische plaat van Java en Sumatra in de *Verhandelingen over de natuurlijke Geschiedenis der Nederl. Overzeesche Bezittingen: Land- en Volkenkunde*, Pl. 83. — De zoogenaamde Ophir van Malakka, die door de inboorlingen Goenong Ledang (ليدغ) wordt genoemd, is, volgens Montgomery Martin, *Brittische Colonien*, p. 132, slechts 4000 voet hoog.

(3) *Orbis Antiqui Tabulae geographicae*, Asiae Tab. XI.

voor het grootste der Nicobar-eilanden, en door d'Anville voor Groot-Andaman gehouden wordt. Dezelfde onzekerheid heerscht ten opzigte van Jabadiu, en de Sabadibae en Sindae Insulae, welke allen op omstreeks den 9° zuider breedte, op de kaart van Ptolemaeus liggen; wordende zij door de geleerden zeer uiteenloopend, door dezen als Java, door genen als Sumatra, of ook wel slechts als gedeelten van Sumatra, of andere naburige eilanden voorstellende, opgegeven.

Men ziet hieruit, dat de kennis der Grieken en Romeinen, aangaande de eilanden van Achter-Indië zeer onvolledig en verward was, en dit kan geene verwondering baren, wanneer men in aanmerking neemt, dat al hetgeen zij van die verwijderde gewesten vernamen en door Ptolemaeus werd medegedeeld, slechts op zeer onbepaalde en oppervlakkige narigten van handeldrijvende zeelieden berustede. Gelijk reeds door verscheidene Schrijvers is aangemerkt, doet de naam Σίνδαι aan het woord Sunda, die van Σαβαδεῖβαι νῆσαι en Ἰαβαδίου aan Java denken; doch de omstandigheid, dat met het laatste woord meer dan één eiland in die streek der aarde bestempeld werd, maakt alle toepassing moeijelijk en onzeker (4).

(4) Men vergelijke ten deze vooral W. von Humboldt, *Kawi-Sprache*, I. p. 61 en volg.; en wegens de verschillende verklaringen, A. Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, 1844, II. p. 518, 524 en volgg.

Ofschoon de Arabieren mede tot de eerste bemiddelaars van het verkeer ter zee tusschen Indië en het Avondland behooren, vindt men in hunne geschriften, tot in de dertiende eeuw onzer tijdrekening, slechts zeer onvolledige en onbepaalde berigten omtrent de landen en volken van het verwijderde Achter-Indië. Het was voor hen een gewest van wonderen, alwaar naast vele zeldzame en kostbare natuurvoortbrengselen, den vreemden handelaar ook velerlei gevaren wachtende waren. Die gevaren werden door de opgewondene verbeeldingskracht niet weinig vergroot, en de desaangaande wonderbaarlijke verhalen erlangden uitbreiding en vereering, door menig nog wonderbaarlijker sprookje.

Bij zoodanige gesteldheid kan het geene bevreemding baren, dat eene menigte zaken en ook de namen van plaatsen aldaar, met die uit andere, even weinig bekende streken, verward en verwisseld werden; en, eenmaal aan het dwalen, was het den ligtgeloovigen en weinig kritischen geest der Arabische schrijvers, ten hoogste moeijelijk, ja, schier onmogelijk, weder op het regte spoor te geraken. Onder de verschillende namen van de groote westelijke Sunda-eilanden, vooral van Sumatra, welke aldus met andere, tamelijk gelijkluidende van Vóór-Indië zijn verward geworden, schijnen inzonderheid te behooren die van Râmî of Râmnî en Râmanâ, Sjelâhath en Kelat of Kalah, waarvan het gevolg is

geweest, dat ten aanzien hunner toepassing de meeningen der Europesche geleerden aanmerkelijk uiteenloopen. Tot staving van dit ons gevoelen zal het niet overbodig zijn, eenige uittreksels hier mede te deelen, uit onderscheidene, zoo Arabische als Perzische werken.

De oudste in druk gegevene berigten van dien aard, dagteekenen van de negende eeuw onzer tijdrekening (5). Men vindt daarin twee namen van eilanden, Ramni en Fantsoer, omtrent welke een dier oude reizigers zegt, dat zij de zee Herkend (of Harkand d. i. de Indische Oceaan) van de zee Sjelahath afscheiden; met welke laatste veelligt de Straat van Malakka bedoeld wordt. Het eiland Ramni, waar men vele olifanten vindt — luidt het verhaal — heeft eene uitgestrektheid van acht- of negen-duizend mijlen, en wordt door onderscheidene koningen geregeerd. Fantsoer levert zeer goede kamfer en bezit ook goudmijnen.

Zulke weinige en schrale berigten worden, niet zelden nog verminkt, door alle latere Arabische en Perzische Schrijvers herhaald, en veelal met andere, even onvolledige en min of meer verwarde bijzonderheden vermeerderd. Masoêdî, die omstreeks het jaar 332 der Hedjira (= 944 a. Chr.) zijn geschrift: *Beemden van goud* enz.

(5) Renaudot, *Anciennes relations des Indes et de la Chine*, de deux voyageurs Mohametans qui y allèrent dans le neuvième siècle. Paris, 1718, p. 4, 5.

zamenstelde, en zich den naam van Arabischen Herodotus verworven heeft, omdat hij, gelijk deze, de aardrijks- en volkenkunde met de geschiedenis in verband bragt, maakt van de Indische zeeën op de volgende wijze melding (6): » Na de golf van Perzië (Bahr Fars of Faris)," zegt hij » komt de zee van Ladiwa (der » Lakediven, op onze kaarten); daarna de zee van » Harkand (بحر هركند) en vervolgens die van Kelat (بحر كلاة), welke de zee der eilanden is," en waarna alsdan de Chinesche zeeën volgen. Tusschen de zee van Ladiwa en die van Harkand (7) — zegt hij verder — liggen vele eilanden, onder welke het eiland Serandîb (سرنديب) of Ceylon, het belangrijkste is. Op den afstand van ongeveer duizend Farsangs (8) van Serandîb, is een andere Archipel, welks eilanden wel bebouwd en rijk aan goudmijnen zijn en door koningen geregeerd worden. Aldaar vindt men, behalve meer andere, de eilanden Râmnî (9) en

(6) El Mas'ûdî's *Historical Encyclopaedia*, entitled: » Meadows of gold and mines of gems;" transl. from the Arabic by A. Sprenger, London 1841, Vol. I. p. 346.

(7) L. c. p. 350, 352.

(8) Farsang of Parasang in het Perzisch, en bij de Arabieren in Farsakh verbasterd, is eene landmaat van omstreeks 5500 meters lengte of bijkans één uur gaans.

(9) In den tekst staat رامين, doch later, p. 356, رامني; het eerste is baarblijkelijk eene drukfout. Prof. Gildemeister schrijft Râmanâ, en past dezen naam toe op het eertijds beroemde Râmanâtha, thans Ramnad, in Vóór-Indië. *De Rebus Indicis*, 1838,

Fantsoêr (فنصور), van hetwelk de Fansoeri-kamfer haren naam ontleent. In die jaren, dat stormen, orkanen, overstroomingen en aardbevingen menigvuldig zijn, is de kamfer het overvloedigst, doch wanneer die onheilen zich weinig of niet vertoonen, is de oogst schaars (10). De zee van Kelat (كلة) (11) zeer ondiep zijnde, stelt de zeelieden aan vele gevaren bloot. Men vindt daar eene menigte eilanden en voor den zeeman bevaarbare straten. » Onderscheidene eilanden » en bergen dier zee — merkt Masoêdî aan — zijn » eene nadere beschouwing overwaardig, doch » ons plan bepaalt zich alleen tot de mededeeling » van algemeene denkbeelden, niet tot die der » bijzonderheden." — Het berigt, door dezen

---

p. 59. Malte-Brun, van eene oude stad Ramana op Ceylon sprekende, zegt reeds: » c'est donc ici qu'il faut chercher l'île » ou le royaume de Ramani, quoique les Arabes l'aient eux mê- » mes confondu avec Sumatra;" namelijk met den naam Lamery of Lameri (slechts een andere vorm van Râmnî of Râmî?), waarmede zij dit eiland zouden hebben aangeduid. Zie *Précis de la Géographie universelle*, T. I. p. 163 der editie van Brussel, 1829.

(10) Deze bijzonderheden vindt men ook bijkans woordelijk bij Khazwînî, die in het jaar 674 (= 1274 a. Chr.) overleed, en uit wiens geographisch werk in den jongsten tijd de Heer Gildemeister een uittreksel heeft medegedeeld. *De Rebus Indicis*, p. 209.

(11) El Mas'ûdî, edit. Sprenger, p. 354. Somwijlen staat er كلاه, en ook wel eens كيلة. Sprenger schrijft in zijne vertaling Kilah en Kolah; Gildemeister, *de Reb. Ind.* p. 200, Kalah; wij zullen later de redenen opgeven, waarom wij in het onderwerpelijk geval Kelat schrijven.

schrijver, aangaande eenen Mohammedaan, die naar China reisde, is baarblijkelijk slechts een meer uitvoerig verhaal van hetgeen in de *Anciennes relations* p. 63 sqq. van Ibn Wahab (of Aboe Zaid) te lezen staat (12). Masoêdî namelijk verhaalt, dat zeker koopman van de stad Sarmakand, in Khorasan, eens met eene goede hoeveelheid koopwaren naar Basrah (Bassora) kwam. Van daar reisde hij over zee naar Oman, en vervolgens regtstreeks tot Kelat (كلاة), hetwelk halver weg China, of daar omstreeks, gelegen is. »Dit » Kelat is tegenwoordig — schrijft Masoêdî in de tiende eeuw — voor de Mohammedaansche vaar» tuigen van Siraf en Oman de marktplaats, al» waar zij met de handelaren van China, die met » hunne schepen naar gemeld eiland komen, » te zamentreffen. In veel vroegere tijden was dit » anders: toen kwamen de Chinesche vaartuigen » tot Oman en Siraf, naar de kusten van Faris, » en van Bahrain (een eiland in de Perzische » golf) tot Obollah en Basrah (13), en keerden

(12) De Heer Quatremère is van oordeel, dat het geschrift der *Anciennes relations* een eigen voortbrengsel van Masoêdî is. Zie *Journal Asiatique*, 3ème Série, T. VII. p. 22.

(13) Dit strijdt met de aanmerking van Renaudot, *Ancien. relat.* p. 141, en die ook bij Ritter, *Erdkunde*, Asien V. p. 587, gevonden wordt, dat namelijk de Chinezen eertijds hunne waren wel tot Siraf, in de Perzische golf, met hunne jonken vervoerd zouden hebben, doch wegens de ondiepte der zee en de dikwerf daar heerschende stormen, niet tot Bassora aan den Euphraat.

» van die plaatsen, langs denzelfden weg, naar » China terug. Maar sedert de handelingen der » regering niet meer door regtvaardigheid be» stuurd worden, en deze in een' bedorven staat » verkeert, komen beide natien elkander halver » weg te gemoet." Te Kelat ging de gemelde koopman aan boord van een Chineesch vaartuig, hetwelk hem naar de zeehaven van Khanikoe (14) bragt.

In de geographie van Edrisi, die zijn werk in het jaar 548 der Hedjira (= 1155 a. Chr.) voleindigde, komt het woord Fantsoer niet voor; maar de namen Râmî, Kelah of Kalah en Selâhath zijn er meermalen genoemd. In de spelling dezer woorden merkt men eenig verschil op, hetwelk echter vermoedelijk alleen aan de afschrijvers der verschillende handschriften te wijten is. Er zijn buitendien een aantal bijzonderheden opgegeven, die bij de vroegere schrijvers gemist worden. Van Sarandîb, zegt Edri-

(14) Canfu, in de *Ancien. relat.* p. 64 en 180; Kan phu bij Ritter, l. c. IV, p. 701. De omstandigheid, dat tot in China geene aanlegplaats meer vermeld wordt, voert tot de vooronderstelling, dat de reizigers ergens naar Achter-Indië moeten zijn vertrokken, en dus het bedoelde Kelat in die streken te zoeken zij. Anders zoude men aan het in oude tijden druk bezochte Kalikoet, aan de kust van Malabar, kunnen denken, welke marktplaats, volgens Herbelot, door de Arabieren Kaleh (of Kalah) werd genoemd, terwijl zij echter denzelfden naam ook aan een Indisch eiland gaven. Zie *Orient. Bibliothek*: Caleh en Calah.

si (15), naar het eiland Lankiâlioes of Landjâlioes (لنكباليوس of لنجاليوس (16), heeft men tien dagen reis, en van daar naar het eiland Kelah (كله) vijf of zes dagen (17). Dit eiland is zeer groot en strekt ten verblijf aan eenen koning, die de Djaba of prins van Indië genoemd wordt. Het eiland bezit eene rijke tinmijn, welke een' zuiver en schoon erts oplevert, die echter meestal door de kooplieden, alswanneer zij hem naar elders vervoeren, op eene bedriegelijke wijze vervalscht wordt. Mannen en vrouwen kleeden zich op dezelfde wijze, gebruikende zij de Tunica (18). Het eiland Kelah brengt ook rotting (19) en eene uitmuntende soort van kamfer voort, enz. — In zijne nabuurschap liggen de eilanden Djâbah (جابه), Selâhath (سلاهط) en Herîdj (هريج, volgens de vroegere Latijnsche vertaling Hazeléh).

---

(15) *Géographie d'Edrisi*, traduite de l'Arabe, par P. A. Jaubert, Paris 1836, T. I. p. 76, 77.

(16) Negebâloês, bij Ibn Wahab, *Ancien. relat.* p. 5; Djebâloês (جبالوس) bij Masoêdî; Langaloês en Landjâloês (لنكلوس en لنجالوس) bij Nowaïri. El Mas'ûdî, edit. Sprenger, p. 353. Renaudot meent, dat men onder dien, op verschillende wijze geschreven naam, de Nicobar-eilanden te verstaan hebbe. *Ancien. relat.* p. 131.

(17) Edrisi, l. c. p. 79, 80.

(18) Namelijk eene Perzische قباى khabâj of khoebâj; Maleisch: كباى kabâja; zijnde benevens de sârong ساروغ, het gewone kleedingstuk van beide seksen der Mohammedaansche eilanders van Indië.

(19) Maleisch: روتن rôtan.

Deze zijn niet verder, dan min of meer twee Parasangs van elkander verwijderd. Zij zijn allen onderworpen aan denzelfden vorst; die — gelijk gemeld is — den titel voert van Djaba. Hij draagt de Chlamys en de Tiara van goud, met paarlen en edelgesteenten versierd. Op zijne munten prijkt zijn borstbeeld. Hij toont veel eerbied voor den Boed (Boeddha), welk woord, in de Indische taal, tempel (20) beteekent. Die van den koning is zeer fraai en van buiten met marmer bekleed, enz. — Van het eiland Selâhath wordt, onder anderen verhaald, dat aldaar een Borkân (بركان) (21) van vuur is, die brandt, en zich ter hoogte van honderd-en-vijftig voeten verheft. — Aangaande het eiland Râmî (رامى), dat

(20) Dus eene verwisseling met de eeredienst van dien naam, welke zich destijds ook over onderscheidene Indische eilanden verspreid had.

(21) De Heer Jaubert meent, dat dit woord eene verbastering zoude kunnen zijn van ons »vulkaan." In de geographie van Khazwînî wordt, niet alleen bij het fabelachtige Indische eiland Barthâbîl of Barthâjil (برطاييل of برطايل) van vulkanische verschijnselen gewag gemaakt, maar ook vooral bij het eiland Djâbah جابه (Java of Sumatra?). »Mons in insula est — luidt het daar, onder anderen, van Barthâbîl — de quo noctu »tympanorum sonus et clamor terribilis auditur;" en van Djâbah: »Ibi mons est, qui noctu ignem magnum, interdiu fumum evo»mit, et cui nemo appropinquare potest." *De Reb. Indicis* p. 201, 202. Nagenoeg hetzelfde vermeldt Ibn el Wardi van het eiland Djabah. Zie *Fragmentum libri Margarita mirabilium*, auctore Ibn-El-Vardi. Latine vertit C. J. Tornberg, Upsaliae 1835, p. 84.

door Edrisi, afwijkend van de vroegere schrijvers, als niet verder dan drie dagen zeereizens van Serandîb liggende, wordt opgegeven, leest men: dat dit eiland, volgens het zeggen, zeven-honderd Parasangs lang zoude zijn; dat de grond vruchtbaar, het luchtgestel gematigd, en het water er voortreffelijk is; dat het wel bebouwd, rijk aan mineralen en reukwerken is, vele steden en dorpen bezit, en door koningen geregeerd wordt. Men vindt er den rhinoceros (كركدن karkadan), een dier, minder groot dan de olifant, maar grooter dan de buffel, en op het midden van het voorhoofd eenen hoorn dragende, zoo lang en dik, dat men hem met beide handen niet kan overspannen (22).

Bijkans dezelfde bijzonderheden vindt men aangeteekend in het geographische werk van Khazwînî (dagteekenende van 674 der Hedjira of 1274 a. Chr), en in het éene-en-een-vierde eeuw jongere geschrift van Bakhoeï, van welk laatste De Guignes een uittreksel heeft medegedeeld (23). In beide wordt van een land Djâwah (جاوه), en vervolgens van een eiland Djâbah (جابه) gesproken. Het land Djâwah, waarmede misschien de Indische Archipel in het algemeen bedoeld wordt, ligt aan den kant der Chinesche Zee, gedeeltelijk aan Indië grenzende. »Hoc nostro tempore

(22) L. c. p. 74, 75.

(23) *Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque du Roi*, T. II.

» mercatores sinici non ultra eam terram procedunt, » longitudinem distantiae et diversitatem religio- » num praetendentes," leest men bij Khazwînî (24). Wat dus hier van het land Djâwah, als algemeene marktplaats voor de handelaren van westelijk en oostelijk Azië, wordt gezegd, stemt geheel overeen met hetgeen, drie eeuwen vroeger, door Masoêdî omtrent het eiland Keļat aangeteekend werd. Het woord Kelah of Kalah (كله (25) kômt bij Khazwînî tweemaal voor: eens als de naam eener landstreek (بلادة), en later, in het tweede klimaat, als die eener stad (مدينة). Onder de laatste moge men Kalikoet of eenige andere oude stad in Vóór-Indië te verstaan hebben; maar de landstreek of het eiland (جزيرة) van dien naam, schijnt ons eerder toe, in de Sunda-zee gezocht te moeten worden. Dit Kelah toch, dat halver weg tusschen Oman en China, en wel onder de evennachtslijn is gelegen, alwaar » geen » voorwerp eene schaduw afwerpt," brengt, behalve den reeds vermelden tinerts, ook rotting en uitmuntende kamfer voort, bij welke gelegen-

(24) Gildemeister, *de Rebus Indicis*, p. 193.

(25) Ik houde mij hier en elders zoo veel mogelijk aan de oorspronkelijke spelling, ofschoon het, in het algemeen, van weinig belang is, of er aan het einde de letter ه of ة staat, die immers beide, in de uitspraak, dikwerf even veel waarde, namelijk bijkans geene, hebben, en ook in de handschriften, door het niet zetten der diacritieke stippen, vaak met elkander verwisseld worden.

heid Edrisi aanleiding vindt, eene korte beschrijving van den kamferboom te laten volgen (26). — Soortgelijke verwarring van zaken en namen, in klank min of meer met elkander overeenstemmende, doch aan verschillende plaatsen ontleend, schijnt in de oude geographische werken der Arabieren, ook ten opzigte der woorden Selâhath of Selahath en Salâmeth (سلاهط) (27) te heerschen; doordien zij niet slechts aan plaatsen van Vóór-Indië (28) doen denken, maar vooral ook aan het Maleische Salat of Selat (سلت), welk woord, even als in die taal Kelat (کلت), eene zeestraat of zeeëngte beteekent, en waarmede in het bijzonder de straat van Singapoer door de Maleijers bestempeld wordt (29).

---

(26) L. c. p. 79. Gildemeister, *de Reb. Ind.*, p. 200.

(27) Khazwînî en Bakhoeï vermelden beide van dit eiland, dat het in de Indische zee is gelegen, sandelhout, nardus en kamfer voortbrengt, » en in zijne zeeën eenen visch voedt, die de » boomen beklimt en hunne vruchten uitzuigt" (ongetwijfeld de Anabas scandens). *De Reb. Ind.* p. 203; en *Notices et Extr. des Manuscr.* II. p. 411.

(28) Onder anderen spreekt Ibn Bathoetha van eene kleine havenstad Salâwât (سلاوات) op Ceylon. Zie *Travels of Ibn Batûta*, transl. from the Arabic by S. Lee, 1829, p. 185.

(29) Salat tânah Djâwa dan poeloe Pertja, letterlijk: de straat tusschen het land Java en het eiland Sumatra, of de Straat Sunda. Meer algemeen worden echter zeer naauwe en ondiepe straten (gelijk die tusschen de kleine eilanden en de oostkust van Sumatra) Salat of, door klankverandering, Kelat genoemd, terwijl de zeevarende Ceram-

Niet meer voldoende valt het onderzoek uit aangaande het reeds op verschillende wijze verklaarde en toegepaste woord Râmî, Râmnî, Râmanî of Râmanâ (30). Wij hebben boven gezien, wat in drie voorname werken, uit de negende tot de twaalfde eeuw onzer tijdrekening, er van vermeld staat. Volgens Khazwînî en Bakhoeî ligt dit eiland (djazîrat) in de Chinesche zee;

---

mers en andere Moluksche handelaren dat woord Sosolat uitspreken. Daar in soortgelijke, wegens klippen, koraalriffen, zandbanken, of door hare smalheid te gevaarlijke zeeëngten, de inlandsche zeeschuimers eene veilige hinderlaag vinden en het liefst hunnen buit beloeren, worden ook dezen Orang Salat of menschen der zeestraten genoemd. (Reeds De Barros en andere oude Portugesche schrijvers, spreken van die op zee zwervende Maleische vrijbuiters onder den naam van Cellati).

Wij gewagen hier met een enkel woord van eene belagchelijke ongerijmdheid, welke men in onderscheidene geachte geographische werken aantreft; die namelijk, dat de voornoemde inlandsche zeeroovers door de Nederlanders, in Oost-Indië, Spek-Maleijers zouden genoemd worden. Een Hollandsch matroos mag soms uit scherts en spot deze uitdrukking bezigen, omdat vele dier vrijbuiters, de Mohammedaansche godsdienst slechts in naam of in het geheel niet belijdende, bij voorkomende gelegenheden of wel uit gebrek aan andere voedzame spijzen, zich niet ontzien, varkensvleesch te eten; maar dat die spotnaam, als ware het eene algemeene Nederduitsche benaming voor hen zoude zijn, is, wij herhalen het, eene groote ongerijmdheid.

(30) De Heer Gildemeister merkt omtrent dit woord aan, dat in vele handschriften en gedrukte werken رامى, râmî of راهمى, râhmî staat, in plaats van رامنى, door hem râmanâ geschreven wordende. *De Reb. Ind.* p. 58.

men vindt er den rhinoceros en buffels zonder staarten, paarlen en reukwerken in groote hoeveelheid; ook kamferboomen, rottingriet, braziliё-hout (31) enz. — De menschen gaan er naakt, leven van de vruchten der boomen, en hunne taal wordt niet gehoord (32). Uit zulke onbepaalde en verwarde berigten laat zich weinig nut voor ons doel putten. In Richardson's Perzisch en Arabisch woordenboek (33) staat: » رامنى » Râmnî, a island in India, whence comes cam» phire." Wij weten evenwel niet, met welk Maleisch of Javaansch woord wij dien naam, op eenigzins aannemelijke gronden, zouden kunnen vergelijken en ophelderen; het eenige, dat zich ons daartoe aanbiedt, is het Maleische رامى râmî,

---

(31) Caesalpinia sappan, L. Maleisch: ساڤڠ sâpang of سڤڠ sapang; Sundaneesch: ꦱꦼꦕꦁ sĕtjang; Perzisch en Arabisch: بقم bakham of بكم bakam (roodhout). Aan het, eene roode verfstof bevattende hout van dezen stekeligen heester, ontleent, gelijk men weet, door oneigenlijke toepassing, Braziliё zijnen naam. De verfgevende eigenschap en, in dit opzigt, het nut van dit hout, was reeds lang bekend, vóór de ontdekking van Amerika. Zijn Italiaansche naam is verzino, in het Spaansch barcino, waaruit de verbasteringen van berzin en berzil zijn ontstaan; deze namen werden later ook aan het Fernambuk- en andere verwante houtsoorten der Nieuwe-Wereld gegeven, alwaar die vooral in dat gedeelte, hetwelk thans Braziliё heet, menigvuldig groeijen. Zie *Travels of Marco Polo*, transl. from the Italian, by W. Marsden, London, 1818, p. 612.

(32) *De Reb. Ind.* p. 193; en *Notices et Extr. des Manusc.* II. p. 397.

(33) Nieuwe editie van Johnson, London 1829.

Javaansch ꦫꦩꦺ ramê (Sanskr. रम rama en रम्य ramya), dat volkrijk, bloeijend, aangenaam beteekent, op eene Indische marktplaats allezins zeer toepasselijk en ook veel, in het dagelijksche leven, gebruikelijk is. Of nu met dezen naam misschien zekere plaats in het noordelijk of noord-oostelijk gedeelte van Sumatra zal zijn bedoeld, waar, uit hoofde eener aanzienlijke bevolking, veel drukte en handel met vreemdelingen heerschten, of wel, dat de woorden Râmî of Râmnî en Lameri (34), voor zoo verre zij op Achter-Indië betrekking hebben, veelligt alleen verbasteringen zijn van den naam Lambri, waarmede Marco Polo hoogst waarschijnlijk Djambî, een eertijds vrij aanzienlijk rijk aan de oostkust van Sumatra, aangeduid heeft, zullen wij, als bloote gissingen, in het midden laten.

Er blijven ons thans nog twee namen uit vroe-

(34) De minnebroeder Oderich (Odoricus) van Portenau, die, door godsdienstijver gedreven, omstreeks den jare 1318 de reis door Indië tot China ondernam, en wiens wonderbaarlijke beschrijving een jaar vóór zijnen dood, in 1330, door hem aan een' zijner Ordebroeders werd gedicteerd, spreekt van eene landstreek Lamori, ten zuiden van welke een ander koningrijk, Sumoltra, is gelegen, en niet ver van dit een groot eiland, Zapha genaamd (»het gebenedijde Saba [Java?]: het beste eiland der wereld, waar de zon juist aan de tegenovergestelde zijde, als bij ons, opgaat; de zuidpool zes graden boven de kim; en de noordpool even zooveel beneden haar staat, enzv.", volgens den bijgeloovig-vromen minnebroeder Marignola, die tusschen 1339 en 1353 Indië bezocht).

gere tijden, ter nadere beschouwing over, omtrent een' van welke de allermeeste waarschijnlijkheid bestaat, dat hij ter aanduiding van Sumatra gebezigd werd. Wij bedoelen het woord Fantsoêr. Marco Polo (35) maakt melding van een koningrijk Fanfur of Fansur; eene vermoedelijk door den mond van Arabische kooplieden gevormde klankverbastering van Kampar, of wel van Pantjôr, den naam van een klein, digt voor de uitwatering der rivier Kampar gelegen eiland. »Dit koningrijk" zegt de Venetiaansche reiziger, »levert de beste kamfer; zij wordt kamfer van »Fanfur [of Fansur (36)] genoemd, en hare »waarde tegen goud opgewogen." Deze aanduiding schijnt de gelijkheid der beteekenis van dien naam met het door Masoêdi vermelde Fantsoêr (zie p. 7) buiten allen twijfel te stellen.

Edrîsi (37) noemt voorts, in de tiende afdee-

(35) *The Travels of Marco Polo*, by Marsden, p. 614.

(36) Marsden, en ook reeds Valentyn, merken bij het vermelden van dien naam aan, dat de Perzianen de kamfer van Sumatra en Borneo kâfoêr kanfoerî noemen; het laatste woord komt bij Richardson niet voor, doch wel كافورى kâfoêrî, pure, an emblem of whiteness: beteekenissen, die vermoedelijk aan de natuurlijke eigenschap der Indische kamfer zijn ontleend, even als sommige Sanskritnamen dezer zelfstandigheid, b. v. sitâbha, dhawala en a., hunnen oorsprong aan de zuivere witheid harer kleur verschuldigd zijn. Bij den Arabier Khazwîni leest men ondertusschen, juist als bij Masoêdi, volgens Gildemeister: »Fançûr [فنصور] regio in India, unde camphora Fançurica [الكافور الفنصورى] exportatur omnium optima." *Script. Arab. de Reb. Indicis*, 209.

(37) *Géographie*, edit. Jaubert, p. 88.

ling van het eerste klimaat, een eiland Soêmah (سومه) of Sobarmah (سبرمه), door ons bij geen der andere Arabische schrijvers gevonden. Herbelot uitte de meening, vermoedelijk wegens de klankovereenkomst der namen, dat dit eiland Sumatra zoude kunnen zijn; welk gevoelen later ook Malte-Brun en andere geographen, op zijn voetspoor, omhelsd hebben. Wat ons betreft: wij zien in dien naam Sobarmah (38) slechts eene verbastering van het Sanskritwoord सुवर्ण soewarna, سبرن soebarn en سوبرن soêbaran in het Hindî, hetwelk goud beteekent, en houden de toepassing van dat woord op een eiland of schiereiland (39) van Indië, alleen voor eene navolging van den naam Aurea Chersonesus of wel der goud- en zilverstreken (40), waarvan de Ouden gewag maken; en zulks te meer, daar het bekend is, hoe zeer Edrîsi zich de Grieksche geographie ten nutte gemaakt en in zijn werk alles

---

(38) Als eene etymologische zeldzaamheid vermelden wij hier de verklaring, welke ons van dit woord, door eenen Engelschen schrijver, wordt opgedischt. Sobarmah wordt door hem voor Borneo gehouden, en tot Soe-Burma of het eiland der Birmanen gemaakt; eene benaming door de Chinezen aan hetzelve gegeven, in wier taal: soe, een eiland zoude beteekenen. Op dezelfde vernuftige wijze wordt de naam Sumatra afgeleid van Soe-mon-tai; de door de Portugezen gegeven naam Celebes, van Soe-law-bis, enzv. Zie *Malayan Miscellanies*; Bencoolen 1820. Vol. I, n°. VI, 32.

(39) Vermits het Arabische woord djazîrat, beide beteekenissen heeft.

(40) Χρυσῆ en ἀργυρᾶ χώρα bij Ptolemaeus; zie ook Plinius, VI, 21, en Arrianus, *Periplus maris Erythr.* p. 34, 37.

verzameld heeft, wat hij bij hen en andere oude schrijvers, omtrent de natuurlijke gesteldheid der aarde, geboekt vond. In het Javaansche heldendicht Brato Joedho en andere oude overleveringen van dit volk, wordt met den naam Noeso Kŏntjono (ꦤꦸꦱꦏꦚ꧀ꦕꦤ, Sanskr. काञ्चन kântjana) d. i. gouden eiland, Borneo bedoeld (41). Dat dit echter meer als eene dichterlijke, dan wel eigenlijk geographische aanduiding behoort opgenomen te worden, is reeds door W. von Humboldt opgemerkt en in het midden gebragt (42).

De opgaven der zoogenaamde Sanskritnamen van onderscheidene Indische eilanden, en inzonderheid van Sumatra, door den majoor Wilford gedaan, zijn, wegens het bekende letterkundige bedrog van eenen loozen Brahman, en de ligtvaardigheid, waarmede Wilford de hedendaagsche namen en die der oude geographen trachtte te verklaren, voor ons van geene waarde, daar het onmogelijk is, het ware en goede van het veelvuldig valsche en apocryphe zijner mededeelingen, het kaf en het koren, oordeelkundig te kunnen schiften (43). De ons ten dienste staan-

---

(41) Zie Raffles, *History of Java*, I, de Plaat tegenover p. 412, en II, p. 89.

(42) *Kawi-Sprache*, I, p. 61.

(43) De namen, door hem voor Sumatra opgegeven, en door onderscheidene latere schrijvers voor een gedeelte overgenomen, zijn: Suvarna, Canchana, Rajata, Nalicera, Sri-

de Sanskritwerken kunnen daartoe niet strekken; en wij meenen ook weinig hoop te mogen voeden, van, in weêrwil der geschiedkundig gestaafde naauwe betrekking, welke, in een ver verwijderd tijdperk, tusschen Indië en de westelijke Sunda-eilanden, vooral Java, bestaan heeft, in de nog onuitgegevene geschriften dezer oude, klassieke taal, geographische aanteekeningen omtrent gemelde eilanden te zullen vinden. Deze meening wordt vooral ook zeer versterkt door het nieuwst geographische en ethnographische werk van den Hoogleeraar Lassen (44).

Wij wenden ons thans tot de geschiedkundige bronnen der Europeanen, Arabieren en Perzianen, aanvang nemende met de dertiende eeuw.

Marco Polo, die op zijne terugreis uit China, omstreeks het jaar 1290, de oostkust van Sumatra aandeed en van acht koningrijken aldaar gewag maakt, van welke hij er echter slechts zes met naam opgeeft, heet dit eiland Giava minore (45), wordende de naam van Sumatra in het

---

mat, Carpura, Sabala, Subela en meer anderen. Zie de *Asiatic Researches*, edit. in 8°. Vol. X, p. 142—153, en edit. in 4°. Vol. XIV. p. 453.

(44) *Indische Alterthumskunde*, Bonn, 1843.

(45) De naam van Java minor werd destijds, en nog een paar eeuwen later, meestal zeer onbepaald op onderscheidene eilanden van den Archipel toegepast. Sommige schrijvers begrijpen er het eiland Bali mede; anderen, gelijk Odoardo Barbosa,

geheel niet door hem genoemd (46). Wij vinden dien voor het eerst bij Ibn Bathoetha (47), welke Arabische Sjeikh, gedurende de drie-en-twintig jaren, namelijk van het jaar der Hedjira 725 tot 748 (= 1325 tot 1348 a. Chr.), die door hem op reizen in Indië, China enz. zijn doorgebragt, tweemaal Sumatra bezocht heeft. Van de stad Soetirkâwân (48), in de golf van Bengalen, van waar de reis naar Sumatra op veertig dagen berekend werd, vertrok hij met eene Chinesche jonk (49), welk vaartuig eerst zekere

---

wiens reisverhaal van het begin der zestiende eeuw dagteekent, het eiland Sumbawa; terwijl op de kaart van Ramusio, die naam aan Borneo wordt gegeven. Zie Ramusio, *Navigationi et Viaggi*, Venet. 1554. Vol. I, p. 353, c.

(46) Het zoude evenwel mogelijk kunnen zijn, dat Marco Polo hem met zijn koningrijk S a m a r a bedoeld hebbe. Marsden houdt dit woord voor eene verminking van den hedendaagschen naam Samalanga (bij Valentyn Sumorlanga gespeld), eene plaats aan de noord-oostkust, tusschen Pedir en Pasi.

(47) *The Travels of Ibn Batûta*, by S. Lee; van pag. 198—204.

(48) ستركاوان, volgens Lee, p. 194, somtijds سدكاون Sadkàwan geschreven, omtrent welk woord Ritter zegt: » eene » ons onbekende haven aan de kust van Bengalen." *Erdkunde*, Asien, II, p. 427, der tweede editie.

(49) Van het Perzische جنك d j o e n g, een g r o o t s c h i p. Men moet derhalve niet altijd uitsluitend aan Chinesche vaartuigen denken, wanneer men in de reisverhalen uit de middeleeuwen, omtrent Indië, van djoeng's of jonken gewag vindt gemaakt. Ibn Bathoetha b. v. spreekt van dertien jonken, door hem in de

plaats Bârahnakâr aandeed, en vervolgens naar het eiland Djâwah (جزيرة الجاوة) stevende, waarmede ongetwijfeld Sumatra bedoeld wordt (50). Van dit eiland, zegt onze reiziger, ontleent de djawasche wierook (al loebân al djâwî) zijnen naam. Het is een groen en bloemrijk eiland, dat kokos- en betelnootpalmen enzv. in menigte voortbrengt. De inboorlingen bezigen stukjes tin- en gouderts, niet versmolten, maar in den natuurlijken staat, voor gemunt geld. Reukwerken worden daar (namelijk in de door Ibn Bathoetha bezochte kuststreek) niet veel gevonden; meer in de door de ongeloovigen bewoonde gedeelten. Toen wij aan die kust kwamen, gaat de Sjeikh in zijn verhaal voort, voeren wij eene haven binnen, aan welke een klein dorp lag, uit eenige woonhuizen en handelsmagazijnen bestaande. Van daar, op den afstand van vier mijlen, komt men aan de stad Soe-

---

haven van Kalikoet, aan de kust van Malabar, aangetroffen; maar of dit enkel Chinesche schepen waren, is zeer twijfelachtig. De Chinezen noemen hunne groote handelvaartuigen Jang tschoean, welke naam, volgens Dr. Hoffmann, in den zuidelijk Chineschen tongval (Foekiën), Jong schon of Shon schon luidt, en letterlijk: vaartuig der zee beteekent. De Indische eilanders noemen die soort van Chinesche vaartuigen Wang-kang.

(50) Er is hierin een nieuw bewijs gelegen, dat toenmaals de naam Djawa of Java van vrij algemeene toepassing op onderscheidene eilanden, is in gebruik geweest.

mathrah of Samathrah (مدينة سمطرة (51), alwaar de koning zijn verblijf houdt. »Toen de»ze van mijne aankomst," zegt Ibn Bathoetha, »berigt had ontvangen, zond hij een zijner ei»gene paarden gezadeld tot mij, en anderen voor »mijne begeleiders, waarmede wij naar Soema»thrah reden. Destijds was de rijkszetel aldaar »door El Malik el Tlâhir Djamâl Oddîn bezeten, »een' der uitstekendste en grootmoedigste vorsten »van de sekte van Sjâfeï (52), en een' getrouw' »aanhanger der Mohammedaansche leerstellingen. »Hij was een ijverig voorstander van zijne gods»dienst, en zeer streng jegens zijne ongeloovige »naburen, die hem schatpligtig waren. De be»woners van zijn distrikt behooren alle ook tot de »sekte van Sjafeï, en ondersteunen hem gewillig »bij zijne krijgsondernemingen. Dadelijk na on»ze aankomst in zijne hoofdplaats, werden wij »onthaald met spijzen, en met de areca-noot en »het betelblad [dus met de Sirie-bestanddeelen, »even als nog heden ten dage gebruikelijk is »onder de Maleijers, Javanen en andere Moham-

---

(51) Somtijds, merkt de Heer Lee aan, staat in het handschrift شُمُطْرَة Sjoemoethrah. Gelijk in dit geval vermoedelijk een of meer onjuiste klankteekens zijn gezet, heeft daar entegen misschien de kopijist in het bovenstaande woord de diacritieke stippen op de ش weggelaten, en ze nu en dan eens, ten onregte, op de letter ة geplaatst.

(52) De stichter van eene der vier hoofd-sekten der volgelingen van Mohammed. De meeste Indische eilanders behooren tot deze regtzinnige sekte.

» medaansche Oosterlingen]."—Na een verblijf van vijftien dagen ging Ibn Bathoetha weder scheep en bereikte, na eenen togt van één-en-twintig dagen, de stad Moel Djâwah (مل جاوه), welke door Lee voor het hedendaagsche Java gehouden wordt (53). De uitgestrektheid van dit gebied is twee maanden reizens. Men vindt daar velerlei soorten van reukwerken; terwijl in het land van El Malik el Tlâhir op Java (Sumatra), alleen djawasche wierook (benzoë), kamfer, eenige kruidnagelen en Indische aloë (de twee laatstgenoemde voortbrengselen, vermoedelijk als van elders ingevoerde handelsartikelen) aangetroffen worden. De koning van Moel Djâwah is een ongeloovige, enzv. —

Eenige bijzonderheden door Ibn Bathoetha, aangaande zijn tweede bezoek op Sumatra vermeld, zullen wij onverwijld laten volgen, en

---

(53) Indien die meening juist is, schijnt het woord moel geen ander te zijn, dan het Maleische moêla مول, Sanskrit मूल, Hindostansch مول moêl, hetwelk: begin, aanvang, ook voornaamst, werkelijk, enzv. beteekent. Een zeevarende Maleijer, de kust van Java aan het west- of oosteinde bereikende, zoude zeggen: per-moêla tânah djâwa, d. i. begin van het land Java, of waar hetzelve aanvang neemt. Veelligt moet onder moel djâwah de omstreeks dien tijd bloeijende en aanzienlijkste handelplaats van dit eiland, het in de Straat Sunda liggende Bantam, verstaan worden. De door W. von Humboldt, *Kawi-Sprache*, I, p. 64, gegiste afleidingen van de Maleische woorden moelîa (ملى) of moêlekh (مولق), komen ons minder aannemelijk voor.

daarna over het, voor ons doel, door hem aangeteekende, onze aanmerkingen mededeelen. Uit China naar zijn vaderland terug willende keeren, begaf Ibn Bathoetha in de haven van Zaitoen [Tsioeën tscheoe foe, bij de bewoners van Foekiën, toenmaals eene groote handelplaats] zich aan boord van eene jonk, liggende er eenige dier vaartuigen juist zeilreê naar Indië. Na eene vaart van twee maanden, gedurende welke de schepelingen met zware stormen te kampen hadden, bereikten zij gelukkig el Djâwah (Sumatra) en kort daarop Soemathrah (de stad). El Malik el Tlâhir was juist van eene overwinning teruggekeerd, vele gevangenen met zich voerende. Zijn zoon en erfgenaam trad omstreeks dien tijd in het huwelijk, welke plegtigheid door Ibn Bathoetha werd bijgewoond, en waarvan hij verscheidene bijzonderheden mededeelt, die als oude en geheiligde gebruiken, tot den huidigen dag bij de Maleische volken zijn in zwang gebleven. Hij toefde er twee maanden, alswanneer hij in eene jonk naar Kawlam (Kollam of Quilon, aan de kust van Malabar) onder zeil ging. Zijn vorstelijke geloofsgenoot, El Malik el Tlâhir, bood Ibn Bathoetha bij zijn vertrek eenige geschenken aan, bestaande in levensmiddelen, benevens Lignum aloës, kamfer, kruidnagelen en sandelhout.

Het blijkt dus uit bovenstaand verhaal, dat omstreeks het midden der veertiende eeuw van onze tijdrekening, ergens ter kust van Sûmatra, eene Mohammedaansche heerschappij der Sjâfeï-sekte,

bestond (54), die in eene stad, Soemathrah of Samathrah genaamd, gevestigd was, en van daar uit veel handel dreef, ter eener zijde met China, en ter anderer met verschillende streken van Indië, vooral, naar het schijnt, met de destijds sterk bezochte havens van Quilon (Kollam), Cochin (Kacha) en Kalikoet (Kalikodoe) in Vóór-Indië. Bij dit al wordt die voor den handel belangrijke stad, noch door Marco Polo, noch door een' der vroegere Arabische schrijvers genoemd, althans niet met den naam Soemathrah; en hetzelfde stilzwijgen is ook door al de schrijvers tot hiertoe bewaard omtrent Pedir en Atjin, twee der aanzienlijkste plaatsen in het begin der zestiende eeuw, toen de Portugezen daar aanlandden. Volgens eene inlandsche kronijk (55), loo-

(54) Een uit het Arabisch in het Maleisch overgezet handschrift, in 1812 door den regerenden Sultan van Palembang aan den kolonel Colebrooke ten geschenke gegeven, vermeldt Jacquet onder den titel: *Exposition de la doctrine de la secte Chafeï*, par Mohammed Zîn, fils de Djelâl eddîn d'Atchin. *Nouv. Journal Asiat.* Tom. X, p. 555.

(55) Er bestaan twee vertalingen van die kronijk: eene in de *Malayan Miscellanies*, Bencoolen 1820, I, n°. 3, en eene van Prof. Dulaurier, in het *Journal Asiatique*, 1839, VIII, p. 47. De eerste begint aldus: » Originally in the year 601 of the flight » of the Prophet chosen of God and on whom be the blessing of » peace, on Friday the first day of the month Ramadan, Pa» duka Sri Sultan Johon Shah came from the windward » country and settled in the kingdom of Achin the harbour and » abode of peace." Deze vorst kwam dus uit het boven den

pende over een tijdvak van 575 jaren en eindigende met 1780 der Christelijke jaartelling, dagteekent de lijn der Mohammedaansche vorsten van het weleer magtige Atjin, sedert het jaar 601 der Hedjira (= 1205 a. Chr.); en het is meer dan waarschijnlijk, dat die plaats als het eerste en voornaamste punt van Achter-Indië te beschouwen zij, waar de Moslems vasten voet kregen, en dat hunne leer zich van daar over de omliggende eilanden allengs verder verspreidde. In 1298 beklom Radja Moehammad, bijgenaamd Soelthân Firmân Sjâh, den troon van Atjin, en werd na eene regering van 48 jaren, in 1344 opgevolgd door Radja Mantsoer Sjâh, die tot 1398 den rijkszetel bekleedde. Ten tijde, dat Ibn Bathoetha Sumatra bezocht, stond dus te Atjin een andere vorst aan het roer, dan in de stad Soemathrah. De daar heerschende El Malik el Tlâhir Djamâl Oddin was, gelijk wij gezien hebben, een zeer naauwgezet en streng dienaar van den Koran, en vermoedelijk waren zijne voorgangers, indien hij er gehad heeft, zulks in eenen niet minder sterken graad. Of het een geboren Arabier of wel

---

wind gelegen land (nagrî di âtas angin) d. i. van Vóór-Indië of Perzië, gelijk deze, westelijk van hen liggende streken, veelal door de Maleijers genoemd worden, en zulks in tegenoverstelling van hun eigen land: nagrî di bâwah angin = beneden den wind; zoo als dit laatste, in het algemeen, ook door de Perzianen met den naam Zîrbâd wordt aangeduid.

een bekeerde Maleijer was, is ons niet bekend; naar zijnen naam oordeelende, zouden wij het eerste vermoeden, en hieruit het besluit willen trekken, dat ook de hoofd- en verblijfplaats van dezen vorst eerder een' uit het Arabisch ontleenden naam, dan eenen van Sanskritschen oorsprong zal gedragen hebben, zoo als Marsden en andere schrijvers, ten opzigte van het woord Sumatra, vooronderstellen (56). Wij bekennen evenwel, geen stellig bewijs daarvoor te kunnen bijbrengen. Zoude ook misschien in dien naam het Arabische مطرح mathrah, eene rust- of standplaats, grondvesting, post, ten grondslag liggen, en met het woord شم sjam, reuk, geur, grootsch, prachtig, stout enzv., verbonden kunnen zijn? In het handschrift van Ibn Bathoetha is deze naam op verschillende wijze gespeld. Marsden zegt, dat hem de Perzianen شمطره Sjamathrah schrijven (57); de Maleijers, aan wie voor het overige zijne plaatselijke

(56) Zie Marsden, *Hist. of Sumatra*, 3de edit. p. 11. Prof. Lassen oppert de vraag, of Sumâtra niet Sanskrit: de fraai begiftigde, zoude kunnen zijn. *Ind. Alterthumskunde*, I, p. 466.

(57) *Maleisch Woordenboek*, op سمترا; en *Hist of Sumatra*, p. 11. In het zeevaartkundige Turksche werk *Mohit*, door Sidi Ali Capudan (kapitein), omstreeks het midden der zestiende eeuw geschreven, en uit welk de Heer J. von Hammer een uittreksel heeft medegedeeld, is die landnaam Shomotora gespeld. *Journal of the Asiatic society of Bengal*, 1834, Vol. III, p. 450. De Perzische geleerde Sàdik Isfahàni, die zijne geographische schriften omstreeks den jare 1635 zamenstelde, vermeldt den

toepassing ten eenemale onbekend is, schrijven سمترا Samatrâ en سمنترا Samantrâ.

In Europa werd deze naam eerst tegen het einde der vijftiende en in het begin der zestiende eeuw, door Italianen en Portugezen, meer algemeen bekend. De eerste speuren er van schijnen in het door den monnik Oderich vermelde woord Sumoltra (zie p. 17) gelegen te zijn. Nicolo di Conti, die na een veertienjarig omzwerven in de zuidelijke streken van Azië, in 1449 naar zijn vaderland terugkeerde, zegt van Zeilam (Ceylon) gezeild te zijn naar een groot eiland, Sumatra, oudtijds Taprobana geheeten, op hetwelk hij een jaar had doorgebragt. Ook in een, in 1508 te Milaan gedrukt werkje (58), wordt er, onder den naam Samotra, gewag van gemaakt. Het volledigste berigt over dat eiland gaf echter eerst de Portugees Odoardo Barbosa, die zijn reisverhaal in 1516 opstelde: »una grandissima

naam Sumatra niet; doch wel dien van Atjin (Maleisch: اچه Atjih), waarbij hij het volgende aanmerkt: »آچين Atjîn is een wèl bekend eiland in de Chinesche zee, nabij de evennachtslijn." *Geograph. works of Sádik Isfaháni*, transl. from original Persian MSS. 1832, p. 2. Eindelijk voeren wij hier nog aan, dat de Perzianen eene Indische landstreek, in welke het, door geheel zuidelijk Azië, als wierook zoo beroemde aloë-hout (Agallochum) groeit, Samandar (سمندر) noemen, en Richardson dien naam, zonder naderen bewijsgrond, op Sumatra toepast. Zie zijn *Dict. Pers. Arab.*, edit. Johnson; op اود.

(58) *Itinerarium Portugallensium*, volgens Marsden, *Hist. of Sumatra*, p. 8.

e bellissima isola chiamata Sumatra" (59), zegt deze. Door zijne landgenooten werd vóór en na dien tijd, het onderwerpelijke woord ook wel Sumotro, Somatra, Zamatra en vooral Samatra geschreven. Ongetwijfeld is door hen die naam in het noord-oostelijk gedeelte van het eiland, met welke streken zij het eerst en het meest in aanraking kwamen, van de inlanders gehoord. Zij passen hem evenwel nooit op eene bewoonde plaats toe, maar steeds op het geheele eiland. Pedir, zegt J. de Barros (60), was de meest aanzienlijke stad, in dit gedeelte van Indië, vóór de grondvesting van Malakka (door den Maleischen vorst Srî Iskander Sjâh, in 1253); maar raakte na die gebeurtenis, en voornamelijk na de komst der Portugezen, in verval, ten gevolge waarvan zich Pasî, in hare nabijheid verhief, tot eindelijk Atjin beide overheerschte. In het koningrijk Felech, Ferlech of Ferlach (vermoedelijk = Perlak, aan de noord-oostkust) vond Marco Polo, in de hoofdplaatsen, vele Mohammedaansche inlanders, door de Sarraceensche kooplieden, die daar onophoudelijk de zeehavens bezoeken, tot hunne godsdienst overgehaald (61). Of nu ten gevolge van dergelijke gewigtige staatkundige gebeurtenissen, de zoogenaamde stad Soemathrah of Sjamathrah, tusschen de veertiende en zestiende eeuw, verwoest en

(59) Ramusio, Vol. I, p. 318.
(60) Decada III, p. 115.
(61) *Travels of Marco Polo*, by W. Marsden, p. 601.

verlaten is geworden, of wel eenen anderen naam heeft verkregen, van welke voorvallen de geschiedboeken geen gewag maken, durven wij niet beslissen. —

Na tot hiertoe de namen te hebben opgegeven, waarmede van oudsher de voornaamste westelijke volken, of de Europeanen, Arabieren en Perzianen, Sumatra hebben aangeduid, komen wij thans aan die, waarmede de Maleijers zelven en andere Indische eilanders dat eiland bestempelen; zullende wij datgene, wat ons dienaangaande uit Chinesche bronnen is bekend geworden, ten slotte laten volgen.

Dat de Indische eilanders over het algemeen zeer beperkte begrippen van de Aardrijkskunde bezitten en weinig denkbeeld hebben van de waarde harer beoefening, is eene bekende zaak. In het dagelijksche leven zijn zij gewoon, de kleine eilanden of die, welker uitgestrektheid zich, als het ware, gemakkelijk en van één punt uit, laat overzien, met den naam: Poêloê, Poêlô ڤولو of Noeso ꦤꦸꦱ, Noeswo ꦤꦸꦱ꧀ꦮ d. i. eiland te bestempelen. Aan al de grootere daarentegen, geven zij dien van Tânah تانه of Nagrî نݢري (Sanskr. नगरी nagarî) d. i. land, landstreek. Elk zoodanig land (groot eiland) erlangt voorts één' of meer eigennamen, naarmate het door één' of meer volksstammen van zekere getalsterkte, magt, aanzien of algemeene bekendheid bewoond wordt. Op Sumatra

waren het voornamelijk drie staten, die hunnen naam tijdelijk op het geheele eiland overdroegen, te weten: het rijk van Menangkabo, dat van Atjin, en dat van Palembang (62). Na de volslagene oplossing van het eerste, en het aanmerkelijke verval van het tweede, is tot in den jongsten tijd alleen die van Palembang in de wandeling bewaard gebleven, zoodat, wanneer de bewoners van Java, Celebes of andere nabu-

---

(62) Ten tijde dat alle drie deze rijken meer of minder bloeiden, was het geheele eiland in drie groote afdeelingen verdeeld, onder de namen Bàtanghàrì of ook Kambang, Menangkabò en Bàtakh. Het eerste bevatte de zuidelijke streken, van de Straat Sunda, ter oostzijde tot aan de zuidelijke grenzen van Djambi, en ter westzijde tot aan de rivier van Manjoeta. Menangkabô, het geheele midden van het eiland innemende, strekte zich langs de westkust noordwaarts tot bij de rivier van Singkel, en langs de oostkust, tot voorbij Sîak uit. Het overige noordelijk gedeelte vormde de afdeeling Bàtakh of Bata'.

Bâtanghârî باتغهاری beteekent letterlijk: stam of stok van den dag; Kambang کمبغ, ontluiken, opengaan: dus beide zinnebeeldig, van waar de dag aanbreekt. Menang منغ, winnen, overwinnen; kabô, van het Javaansche ꦏꦼꦧꦺꦴ꧈ kĕbô (Mal. کربو karbô of karbau) een buffel: dus Menangkabô = buffeloverwinnend; deze naam zoude afkomstig zijn van een gevecht tusschen een buffel uit die streken en eenen van Java, waarbij de eerste de overwinning heeft behaald. Eene verklaring van het woord Bâtakh باتق, of bij eene meer zachte uitspraak Bâta', gelijk het ook gewoonlijk uitgesproken wordt, moet in de taal van het volk van dien naam gezocht worden, waartoe mij de hulpmiddelen ontbreken.

rige eilanders, Sumatra willen aanduiden, zij het gewoonlijk Tânah- of Nagrî Palembang noemen.

Afgescheiden van het gebruik, om een groot eiland naar een' enkelen zijner staten of volksstammen te noemen, wordt Sumatra, in de Maleische geschriften, met twee eigennamen vermeld, namelijk Indalas of Andalas اندلس en Pertja ڤرچ, waar tevens het woord Poêloê mede verbonden is; een bewijs, dat de schriftgeleerde inlanders zeer goed weten, dat het bedoelde land rond van water omgeven, of, volgens onze wijze van bepaling, een eiland is. Omtrent den eersten dier twee namen is de oorsprong en beteekenis eenigzins onzeker. Er bestaat aan de noord-oostkust van Sumatra, tusschen de Tandjong Perlak en de rivier van Deli, een distrikt Alas, alsmede een aldus genaamd dorp aan de westkust, in de landstreek Saloemah, terwijl in de daaraan grenzende landstreek Silebar, eene rivier en afdeeling Andalas gevonden worden. De evenzoo, of met meer juistheid Indalas luidende (63), algemeene naam, is dus veelligt zijnen oorsprong verschuldigd aan een dier plaatselijke woorden. In het Maleisch beteekent الس alas, een voetstuk, grond-

(63) De ا wordt somtijds, aan het begin van weinig gebruikelijke woorden, door den eenen inlander als Kesrah, en door den anderen als Fathah uitgesproken; vandaar ook Indragîrî en Andragîrî اندراݢيري (naam eener groote rivier aan de oostkust van Sumatra).

slag, steun, in het algemeen iets, dat onder een ander ding gezet wordt, om het te schragen. Welke bijzonderheid tot de toepassing van deze zinnebeeldige uitdrukking, op het onderwerpelijk eiland, aanleiding heeft kunnen geven, is ons niet duidelijk. Wij zullen derhalve nog in een' anderen verwanten tongval, namelijk in het Javaansch, eene aannemelijker verklaring trachten op te sporen. In die taal beteekent ꦲꦭꦱ꧀ halas (spreek àlas uit), een bosch, wildernis; ꦔꦶꦤ꧀ꦝꦃ ngindah (Mal. ايندہ indah) kostbaar, zeldzaam, fraai, bewonderenswaardig enzv. Het zoude mogelijk kunnen zijn, dat die woorden oorspronkelijk ten grondslag liggen aan den naam Indalas, en zinspelen op de onderscheidene kostbare voortbrengselen, vooral van de benzoë- en kamferboomen, waarmede Sumatra boven Java door de natuur begiftigd is. — Aangaande den naam Pertja (of Pertjo), bij de Maleijers meer algemeen bekend, dan de voorafgaande, merken wij hier aan, dat pertja (Perzisch: پرچه partjah), een overblijfsel, stuk, brok, flarde beteekent, en reeds op verschillende wijze verklaard is geworden. Sommige schrijvers hebben het zonderlinge denkbeeld geopperd, dat de gescheurde en slechte staat der zeilen van het vaartuig, waarmede het eiland het allereerst werd omvaren, daartoe aanleiding kunne gegeven hebben; anderen meenden de toepassing te vinden in de talrijke bog-

ten, baaijen en eilandjes, welke langs de oostkust van Sumatra waargenomen worden. Wat ons betreft, wij zouden zijnen oorsprong liever zoeken in eene oude geologische legende, die zich in den mond van het beschaafdere gedeelte der Indische volkeren, van geslacht tot geslacht heeft voortgeplant. Wij bedoelen de dichterlijke overlevering, door Raffles uit de Javaansche jaartelling 924 (= omstreeks 1000 na Chr.) vermeld, dat namelijk: in overouden tijd de eilanden Sumatra, Java, Bali en Sumbawa met elkander waren vereenigd en één land vormden met Hindostan, van hetwelk zij zich later afscheidden en onderling verdeeld geraakten in negen verschillende deelen; doch dat zij, volgens de voorspelling, na verloop van drie-duizend regen-moesons, zich wederom met elkander zullen vereenigen (64). Sumatra is dus een der stukken van dat groote, door de natuurkrachten uitéén-gereten land, van welk de verschillende gedeelten thans door zeeëngten gescheiden zijn. Het moge uit dien hoofde dan ook wel den naam dragen van Poêloê Pertja d. i. verbroken eiland.

De navolgende berigten, omtrent het vroegere verkeer der Chinezen met den Indischen Archipel, en de namen, met welke zij Sumatra, benevens Java en Borneo aanduiden, ben ik aan den

(64) *History of Java*, II, p. 65 en 232.

Heer Dr. Hoffmann verschuldigd, aan wien ik daarvoor opentlijk mijnen dank betuig. Ik heb aan deze berigten niets toe te voegen, dan alleen eenige toelichtende aanmerkingen, die ik in noten, aan den voet der bladzijden plaatsen en met mijne naamletters teekenen zal.

Het eiland Sumatra, vooral het zuidoostelijke of dat gedeelte, hetwelk het naast bij Java gelegen is, dus de landstreek Palembang en die der Lampongs, was reeds in het begin der tiende eeuw van onze tijdrekening den Chinezen bekend onder den naam 三佛齊 San foe ts'i, San foe tjai of Sam bo tjai, en wordt daarmede op de, in het jaar 1663 uitgegeven Chinesche wereldkaart (65) aangeduid. Somtijds wordt die naam ook enkel door San foe uitgedrukt, met bijvoeging van koeë (land (66)). In lateren tijd, toen men de

(65) *Wàn koeë tá ts'ioeên t'oe*, N°. 187 van den *Catal. libr. et manuscript. japonicorum.*

(66) Dit heeft onder anderen plaats in het register der vreemde landnamen, tot de bovengemelde wereldkaart, van de dynastie Ming, behoorende. De vreemde landen worden daar in de navolgende orde vermeld:

1) Kaoli koeë (Korea).
2) Nioe tji (het land der Mandschoe).
3) Jï poeên (Japan),
4) Lieoe kieoe (de eilanden van dien naam).
5) Si fan (N. oostelijk gedeelte van Tibet).
6) Kiao tji (Tongking).
7) Tjen tjing (Cochinchina).
8) Siën'lo (Siam).
9) Koea wa (Java).
10) San foe koeë (Sumatra). »Het land der straat, die alle

Europesche landkaarten in het Chineesch begon over te zetten, kwam het woord Sumatra in zwang, waarvoor de schrijfteekens 蘇門荅剌 gebezigd werden, in den Mandarijnen-tongval Soe moen thă lă luidende, doch door de Japanezen Soe mo da ra uitgesproken wordende. In Japansche schriften (67) staat echter ook somtijds 須馬大剌 Soe ma tá lă; terwijl de heer Medhurst, in zijne Chinesche beschrijving van Java (68), de klankteekens 蘇門得拉 Soe moen tĕ lă daarvoor in de plaats stelde. De schrijfwijze Soe moen thă lă, is echter het meest in gebruik; zij wordt onder anderen, op eene Chinesche wereldkaart van het jaar 1723 (69), op het, naar

---

vreemde zeevaarders door moeten."

11) Man la kia (Malakka).

12) Toeng [Kan-] p'hoe tjai (Kambodja).

13) P'hŏ nî koeë (Borneo) enzv.

(67) *Olan sin-jeki tsi kioe yen dsoe*, hemisphaerium utrumque origine Batavum; japonice reddidit notasque adiecit Akamidsu centurio civitatis Mito, 1796; een deel in 4°. n°. 191 van den *Catalogus librorum et manuscriptorum japonicorum a* Ph. Fr. de Siebold *collectorum*.

(68) *Kiao lieoê pa tsʻòng loen* d. i. »beschrijving van Java" door Schang tĕ (den »vriend der deugd" Medhurst). Batavia 1825; een deel in 8°, groot 85 bladzijden, met een kaartje van den Indischen Archipel.

(69) Deze wereldkaart, baarblijkelijk grootendeels naar oude Europesche kaarten te zamengesteld, vormt een gedeelte van de, op één blad uitgegeven Chinesche Encyclopaedie: *San tsai i-koân thoé*, 1723. Zie *Catalogus libror. et manuscr. japon.*

Europesche bronnen bewerkte en in 1796 uitgegeven, Planisphaerium van den reeds genoemden Japanschen geograaf Akamidsoe, als óok in Morrison's *View of China* (p. 85) aangetroffen.

Dat met den eerst opgegeven naam San foe ts'i of San foe tjai, werkelijk het eiland Sumatra bedoeld wordt, blijkt vooral uit de opgave, dat het land Koea wa (Java) in het westen aan dat van San foe tjai grenst (70). Het Chinesche werk *Têng thân pǐ kieoe* (71) bevat dienaangaande het volgende: » San foe tjai, eigenlijk een bijzonder, door het menschenras der Nân mân [d. i. zuidlanders] bewoond land, in de nabuurschap van het koningrijk Tjen tjing [Cochinchina], en tusschen Tjinlă [het zuidelijke gedeelte van Kambodja] en Koea wa [Java] gelegen. Het is verdeeld in vijftien regentschappen (72), en buitendien behooren daartoe de landen Tan mà ling, Ling ya, Sse p'hông fōng, Teng ya moeng, Silan enzv. — De koning van het land voert den titel Tjēn

N°. 186; en *Verzeichniss der Chinesischen und Mandschu-Tungusischen Bücher und Handschriften der königl. Bibliothek zu Berlin*, von Dr. W. Schott, 1840, p. 113.

(70) Zie de Jap. Encyclopaedie, XIV, 10, r.; en *Wen kian thoeng khao*, volgens de aanhaling in het *Nouv. Journ. Asiatique*, T. XI, p. 41.

(71) Volgens het daaruit overgenomene in de Japansche Encyclopaedie, XIV, 13, v.

(72) Zoogenaamde koningrijken, van welke het noordelijkste of Atjin, in het Chineesch 亞齊 Ats'i heet.

pĭ; de inboorlingen hebben veelal den familienaam 浦 P'hoe. — Het eerste verkeer tusschen dit land en het Middelrijk [China] had plaats tijdens het regerende vorstenhuis Thang, in het begin van het tijdperk Thiên jeoê [dus 904 na Chr. geb.]. In het begin van het tijdperk Kiën loeng [960], onder de dynastie Soeng, zond de koning Sĭli Hoêtá hiâtan afgezanten met geschenken aan het Chinesche hof; hetgeen hij later nog eenmaal deed. In het vierde der jaren Hông woè [1372] van de dynastie Ming, zond Hŏ la tjă Pă lă pŏ, koning van gemeld land, zijnen dienaar met een' brief in gouden letteren, en betaalde schatting in voortbrengselen des lands; en van toen af is men niet meer achterlijk gebleven, geregeld schatting te betalen. Er werden, van den kant des Chineschen hofs, tot tegengeschenken gegeven: de almanak Ta toeng lĭ, benevens zijden stoffen en dergelijken (73)."

Na deze, uit Chinesche bronnen geputte, aphoristische mededeeling omtrent de oudste, tus-

(73) Marco Polo zegt van het koningrijk Basma (Pacem bij de Barros, = Pasî, zie p. 31), dat de bewoners gehoorzaamheid aan den grooten Khan (Koeblaï Khan) bewijzen, maar hem geene schatting betalen. Wel was het geheele eiland hem in naam onderworpen, doch de afstand was te groot. Wanneer echter een schip daar kwam, maakte men zich gaarne de gelegenheid ten nutte om hem eenige zeldzame en fraaije voorwerpen, waaronder vooral eene bijzondere soort van valk (voor de keizerlijke diergaarde te Schang toe) te zenden. Zie *Travels of Marco Polo*, edit. Marsden, p. 603. S. M.

schen Sumatra en China bestaan hebbende betrekkingen, deelt de Japansche Encyclopaedie nog de navolgende berigten mede, uit de, ten tijde der dynastie Ming geschreven Chinesche rijksgeographie *Tá Ming ĭ-thoeng tji.*

» Wat het land San foe tjai betreft: het luchtgestel aldaar is het geheele jaar door heet, zelden koud; des winters ziet men sneeuw noch rijp. De bewoners zalven hun ligchaam met welriekende oliën. De grond brengt geen koren (74) voort, doch wel rijst en boonen, van eene lichtblaauwe kleur. Kleine koperen munten, die men in snoeren kan rijgen, gelijk in China, vindt men er niet; men bedient zich bij den handel enkel van goud en zilver. De hutten zijn met het blad van den kokospalm gedekt. Men gebruikt het Indische (Fan-) schrift; de ring des konings strekt tot zegel van den Staat. Ook het schrift van het Middelrijk is aldaar bekend, en men bezigt het tot het schrijven der zendbrieven aan het Chinesche hof. Door de plaatselijke ligging in de zee, bezit het land de heerschappij over den doorgang voor het buitenlandsch verkeer te water. Wanneer een schip daar voorbij stevent, zonder het land aan te doen, komen er dadelijk vaartuigen op af, die het vijandelijk aan-

(74) 麦 mĕ, volgens Loureiro Triticum genus; de Chinezen verstaan er tarwe en garst onder, en onderscheiden beide graansoorten van elkander, door de eerste tá mĕ en de garst siaò mĕ te noemen (tá = groot, siaò = klein).

vallen. Het gemeene volk, van beide seksen, bindt het hair in eene wrong op de kruin te zamen, en draagt blaauwe zijden of katoenen kleederen. Vermits het de reinheid bemint, staan zijne ligt gebouwde hutten veelal langs stroomend water."

In de boven aangeduide Chinesche wereldkaart, van het jaar 1723, is het eiland Sumatra in twee deelen gescheiden, van welke het noordelijke den naam draagt van San foe tjai, en het zuidelijke dien van Soe moen thă lă. Deze verkeerde voorstelling is ongetwijfeld haren oorsprong verschuldigd aan het bestaan der beide namen, wier gelijkheid van beteekenis door den auteur niet is opgemerkt. Wel voert ook de Japansche geograaf Akamidsoe, in zijn Planisphaerium beide namen aan, doch past den laatstgenoemden op het geheele eiland toe, terwijl hij met den eersten alleen het zuidoostelijke gedeelte bestempelt. In zijne bijgevoegde noten merkt hij het volgende aan: »San foe tjai [in den Jap. tongval San boetsai of Sa boe sai], de zuidoostelijke, aan de zee grenzende, landstreek van het eiland Soe mon da ra, heet tegenwoordig 舊港 (Kieoé kiàng, volgens Chinesche uitspraak; Kioe kô, volgens de Japansche). Dit land is in vijftien regentschappen verdeeld. Uit hoofde van zijne ligging aan zee, bevindt zich de doortogt, langs welken de schepen der vreemdelingen uit de westelijke zeeën heen moeten, geheel in zijne magt. Stevent een vaartuig, zonder de haven binnen

te loopen, daar voorbij, dan worden door de bewoners, die zich bijzonder op den strijd te water toeleggen, booten uitgezet en jagt op het vaartuig gemaakt. Om die reden havenen alle handelsvaartuigen aldaar. Er wordt ergens gezegd, dat San foe tjai tusschen Tjinlă en Malakka gelegen is; het is te vreezen, dat dit wel onjuist zal zijn."

Volgens de medegedeelde aanmerking van Akamidsoe zoude dus de eertijds gebruikelijke naam San foe tjai, later door dien van Kieoé kiàng vervangen zijn geworden. Deze, uit zuiver Chinesche woorden bestaande, beteekent letterlijk het oude vaarwater, en is heden ten dage in China de gewone naam voor Palembang. De Chinezen op Java, meest uit de provincie Foekiën afkomstig, zeggen in plaats daarvan Koe kang; en wij vinden dan ook dit woord bij Crawfurd (75) onder de plaatsnamen, door hem uit den mond van een' Chinees te Soerabaja opgeteekend. Op het door den Heer Medhurst (76) medegedeeld kaartje van den Indischen Archipel, is die naam 巨港 Kioè kiàng geschreven, hetwelk groote waterstraat beteekent. —

Wegens de in meer dan een opzigt groote belangrijkheid van Java, en de, in verloopene eeuwen dikwerf plaats gehad hebbende verwisseling of verkeerde toepassing van dien naam ook op

---

(75) *Hist. of the Indian Archip.* Vol. III. p. 167.

(76) In zijn aangehaald, in het Chineesch geschreven, werkje over Java.

andere Indische eilanden, vooral op Sumatra; ligt het niet buiten het doel, ook omtrent dien en de daarmede in verband staande geschiedkundige overleveringen, hier het een en ander aan te teekenen. Over het vroegere verkeer tusschen Java en China bevat een Chineesch werk (77) het volgende:

1) »Het eerste verkeer van Java met het Chinesche rijk, had plaats in de jaren Joeën kia van de dynastie Soeng [dus tusschen 424 en 453 van onze tijdrekening], en hield daarna weder op."

2) »In de jaren Schûn hoa (990—994) van het regerende huis Soeng, kwamen echter afgezanten van den Javaanschen koning Mo lo tja (Maharadja ?) met geschenken aan het Chinesche hof." (Toenmaals regeerde in China Thaí tsoeng van de dynastie Tjaò).

3) »In de jaren Tá koean [1107—1110] kwamen van daar wederom afgezanten met geschenken."

4) »Tijdens de Mongolsche dynastie Joeën, ontving bedoeld land den naam 瓜哇 Koea wa."

5) »Tegen het einde van de zoo even genoemde dynastie [dus vóór 1365] werd eene militaire expeditie uit China afgezonden, die Java beoorloogde, maar het onderspit dolf."

6) »In het begin van het tijdperk Koeng woe

---

(77) *Tĕng thân pi kieoé*, volgens de aanhaling in de Jap. Encyclopaedie, XIV, p. 10.

[1369], toen de Mongolsche dynastie door het vorstenhuis Ming van den rijkszetel verdrongen was, zond Sĭli pă tha la, koning van Java, zijnen dienaar Păti koepĭ met meer anderen, ten einde schatting te betalen; en van dien tijd af, werd er steeds schatting betaald."

Ten aanzien der eerstgemelde opgave, tot wier nadere historische beschouwing wij thans overgaan, moeten wij aanmerken, dat, volgens eene andere Chinesche bron (78), het eerste verkeer in het twaalfde der jaren Joeën kia (bijgevolg in 436 na Chr. geb.), plaats gehad, en zich slechts tot een enkel gezantschap zoude bepaald hebben. De eerste kennis van Java hebben de Chinezen hoogst waarschijnlijk te danken aan hunnen Schamaan Fa Hian, die in het jaar 414, op zijne terugreis van Ceylon naar China, door een' storm buiten koers geraakt, met zijn schip, na eene vaart van drie maanden, Java bereikte, en na een verblijf van meerdere maanden aldaar, tot zijn vaderland terugkeerde, en zijn reisverhaal in het licht gaf. Hetgene hij omtrent Java zegt, dat hij met den naam van Je p'ho thi (79) aanduidt,

---

(78) *Wen hian thoeng khao*; liv. 332, p. 6, volgens de aanhaling door C. Landresse in de vertaling van het reiswerk *Foë kouë ki*, p. 364.

(79) Eene transcriptie van de woorden Djawa dwipa; het laatste beteekent in het Sanskrit: eiland, en ook schiereiland, of in het algemeen een van water omgeven land, gelijk het Arabische djazîrat of djazîrah. S. M.

beperkt zich enkel tot de aanmerking: »Anders»geloovenden en Brahmanen zijn daar menigvul»dig; van de leer van Boeddha hoort men er »niets (80)."

Met welke Chinesche schriftteekens de naam Je p'ho thi oorspronkelijk door den pelgrim Fa Hian is geschreven geworden, staat in de vertaling niet opgegeven. Volgens de in het begin dezer mededeelingen genoemde bron, strekten tot de oudste Chinesche schrijfwijze van den naam Java, de teekens 闍 婆, welke in den mond der Mandarijnen Schê po, in den tongval van Foekiën Scha po (81) en in het Japansch Zja wa じやわ luiden; doch volgens het Chinesche syllabarium, door de Boeddhistische priesters tot de overbrenging van Sanskrit-woorden gebezigd wordende, de Sanskritische lettergrepen चव tjawa of चब tjaba vertegenwoordigen (82).

---

(80) Zie het zoo even genoemde werk: *Foĕ kouĕ ki*, ou relation des Royaumes Bouddhiques, par Chy Fa Hian; traduit du Chinois par Abel-Rémusat. Paris 1836, p, 360. De naam van het eiland Java is daar Ye pho ti geschreven.

(81) Deze opheldering verspreidt een helder licht over den oorsprong van dat woord, omtrent welks verklaring W. von Humboldt zich te vergeefs veel moeite heeft gegeven. Zie *Kawi-Sprache*, I, p. 18. S. M.

(82) Overeenkomstig dit stelsel van spelling, wordt b. v. ook het Sanskritische आचार्य âtjârya, geestelijke leermeester, door de Chinesche karakters 阿 闍 黎 o schê li uitgedrukt. Het karakter 闍, beteekent voorts ook een' toren boven de poort eener stad; in dit geval echter wordt het toe

Gedurende het genoemde tijdperk Joeën kia (424—453), waarin het eerste verkeer tusschen Java en China zoude hebben plaats gehad, was keizer Wen ti, bijgenaamd I long, op den troon van laatstgemeld rijk gezeten. Ten onregte noemt de Heer Crawfurd (83), op het gezag van eenen geletterden Chinees op Java, dien vorst Lao-Gil-yong (84), en verwisselt hem met diens voorganger Woeti, welke van 420 tot 423 regeerde.

Gelijk uit de vierde door ons medegedeelde historische aanteekening blijkt, begón men, van de zijde van China, eerst omstreeks het midden der dertiende eeuw, den naam Djawa (85) met de teekens 瓜哇 te schrijven, die, Koea wa lui-

---

uitgesproken. J. Klaproth, die deze grilligheid, op welke het Khanghi-woordenboek opmerkzaam maakt, over het hoofd heeft gezien, spreekt dien ten gevolge ook van een eiland Toe po, in plaats van Schê po (zie *Nouv. Journ. Asiatique*, X, p. 521); terwijl ook Morrison zegt: »Kwa wa, Ava (In de Imperial map of the world put for Java). The ancient Too-po nation, in the Yuen-Dynastie, first called Ava" *View of China*, p. 85.

(83) *Hist. of the Ind. Archipelago*, III, p. 166.

(84) Saow-Gil-yang bij Raffles, *History of Java*, II, p. 127.

(85) Djâwa جاو, volgens de schrijfwijze en uitspraak der Maleijers en Sundanezen; Djowo ꦗꦮ꧈ in den zoogenaamden Laag-Javaanschen tongval (Ngoko); Djawi ꦗꦮꦶ꧈ in het Hoog-Javaansch (Kromo). Na het uitvoerige onderzoek, door W. von Humboldt, *Kawi-Spracke*, I, p. 59, en anderen omtrent den naam Java in het werk gesteld, schijnt het nutteloos en overbodig er meer van te zeggen. Zijn oorsprong en betee-

dende, hier slechts van phonetische waarde zijn. Want om, vermits koea, pompoen beteekent, van koea wa, pompoen-geluid te willen maken, en te zeggen, dat het land dien naam voert, dewijl zijne bewoners eene stem hebben, klinkende als het geluid van een' pompoen (86), is eene woorden-pluizerij, die, naar ons inzien, tot het ongerijmde geleidt. Indien de schrijfwijze Koea wa slechts eenigermate den klank djawa wedergeeft, behoort de reden daarvan hierin gezocht te worden, dat de aan het Chineesch vreemde lettergreep dja, in die taal door een' anderen, verwanten klank vervangen moest worden. Het is voor het overige onzeker, gelijk reeds door

---

kenis is en blijft onzeker; want van garst of weit, welke beide graansoorten nooit op eenig Indisch eiland menigvuldig werden gebouwd, schijnt hij zijne uitgebreide plaatselijke toepassing daar niet verkregen te hebben, al wordt zulks ook reeds door Ptolemaeus gezegd, op grond, dat in het Sanskrit यव yawa, garst beteekent. Een inlandsch woord, door W. von Humboldt in zijn kritisch onderzoek niet vermeld, doch even als de Arabieren den naam Java schrijven (جاوه Djâwah) gespeld wordende, is het in het Kromo-Javaansch gebruikelijke ꦗꦮꦃ djawah (djawoeh in het Madhjo), hetwelk regen beteekent. Wij voeren dit aan, zonder juist de vooronderstelling er op te willen grondvesten, dat de bedoelde aardstreek, wegens de, in het natte jaargetijde (de zoogenaamde kwade of regenmoeson) daar veelvuldig vallende regens, den naam van regenland of regeneilanden kunne verworven hebben.

S. M.

(86) Zie *Foë kouë ki* p. 364, noot.

J. Klaproth (87) is aangemerkt, of niet 瓜 koea, enkel als eene, tot gewoonte gewordene, onjuiste schrijfwijze van het, in vorm daarmede zeer overeenkomende 爪 tjao, te beschouwen zij, en bijgevolg of niet oorspronkelijk Tjao wa bedoeld werd; een vermoeden, dat te meer grond verkrijgt, naardien ook Crawfurd (88), uit den mond van eenen Chinees op Java, mededeelt: »The »country (Java) was formerly called Cha-po, but »now Jao-wa" (spreek uit Djao-wa).

Wat eindelijk aangaat de van China, tijdens de Mongolsche heerschappij, tegen Java afgezondene militaire magt, van welke gebeurtenis ook het door Raffles medegedeelde uittreksel uit het geschiedkundige werk *Wen hian thoeng khao* (89) gewag maakt; deze gedenkwaardige expeditie had nog onder het bestuur van Koeblaï Khan, in den loop van het jaar 1293, plaats. De oudere De Guignes deelt ons daarover, in zijne *Histoire des Huns* (90), in de hoofdzaak het volgende mede:

»Hoezeer ook anders de Chinesche natie zich zeer tegen Koeblaï's zucht om vreemde landen te veroveren, verzettede, trachtte zij evenwel

(87) In het *Nouv. Journ. Asiatique*, X, p. 506.

(88) *Indian Archipelago*, III, p. 165.

(89) Of, naar den tongval van Foekiën, *Boen kyan tong ko.* Zie Raffles *History of Java*, Vol. II, p. 127 en 128.

(90) Liv. XVI, p. 186.

thans [1292] hem tot het beoorlogen van het land Koea wa (91) aan te vuren. Deze souverein had dikwerf aan de verschillende Indische vorsten, dienaren afgevaardigd, met het doel, hen aan te sporen om allerlei zeldzame voortbrengselen van hun land naar China te zenden; en de Indianen, in dezen handel voordeel vindende, waren in menigte in de havens van Foekiën verschenen. Nu gebeurde het, dat een van zijne ministers, Mengki genaamd, die aan den koning van Java afgezonden was, aldaar zeer honend behandeld en, gelijk een gaauwdief, met een gloeijend ijzer in het aangezigt gebrandmerkt werd. Deze ongehoorde schimp verbitterde alle Chinezen dermate, dat zij den Groot-Khan verzochten, er wraak over te nemen. Men bragt toen spoedig duizend oorlogs- en transportvaartuigen in gereedheid, scheepte er dertig-duizend [volgens eene andere opgave (92) slechts 5000] man op in, zonder de matrozen te rekenen, en voorzag de expeditie voor een jaar van leeftogt.

---

(91) De Guignes voegt er bij: »que l'on soupçonne être l'île de Borneo." Doch te oordeelen naar hetgeen verder bij Raffles daarover vermeld staat, schijnt hier werkelijk het eiland Java bedoeld te zijn; ofschoon eertijds vermoedelijk ook de naam Koea wa, even onbepaald voor verschillende eilanden of ook voor geheel den Indischen Archipel, in China gebruikt moge zijn geworden, als zulks ten aanzien van het woord Djawa, bij de handeldrijvende westelijke volken het geval is geweest.

S. M.

(92) *Nouv. Journ. Asiatique*, XI, 57.

Aan Sche pi was het opperbevel opgedragen; aan Kao king dat over de landtroepen, terwijl Jehemi sche, uit het land Igoer, over het scheepsvolk gezag voerde. De vloot liep in de twaalfde maand van het 29ste der jaren Tji joeën [januarij 1293] van Ts'ioeën tjeoe foe, in Foekiën, uit, zeilde langs de kusten van Tongking en Cochinchina, stevende in de opene zee, en ontscheepte, na eene vaart van 68 dagen [in maart 1293], de troepen in Koea wa. Toehan Pitoeje, de koning van het land, begaf zich dadelijk tot de Chinezen en bood hun groote geschenken aan, met oogmerk hen te misleiden en te vernietigen. Hij spoorde hen vervolgens aan, tegen een naburig land, Koelang genaamd, welks koning zijn vijand was, ten oorlog te trekken, en beraamde middelerwijl de noodige maatregelen tot hun verderf. Ingevolge zijn voorstel bleven eenige officieren, tot bewaking der vloot, achter, terwijl de overigen met de troepen tegen de hoofdplaats van het land Koelang oprukten, alwaar zij een honderdduizendtal gewapende manschappen slagvaardig vonden, die van zonneopgang tot aan het middaguur wel het gevecht volhielden, doch, in weêrwil van dezen tegenstand, geslagen werden, waarna de koning tot de Chinezen overging en benevens zijne geheele familie werd ter dood gebragt. Toen trachtte de koning van Koea wa, die weinig lust gevoelde om zijne beloften te vervullen, den Chinezen den terug-

togt naar het zeestrand af te snijden en opentlijk vijandelijkheden tegen hen te plegen; hij bestookte hen gedurende den weg van dertig mijlen, en deed omtrent drie duizend hunner sneuvelen. De overigen, welke het gevaar ontgingen, scheepten zich, met een' onmetelijken buit, weder op hunne vloot in."

Gelijk men uit de, door Raffles en Crawfurd in hunne werken over Java medegedeelde, geschiedkundige berigten van eenen Chinees te Soerabaja, ontwaart, had in het vijfde jaar van het tijdperk Joeng lŏ (dus 1407 na Chr.) de koning der westelijke helft van het eiland, To wa pan genaamd, dien van het oostelijk gedeelte den oorlog aangedaan en hem overweldigd; eene overlevering, die of op de, door een' prins uit het westelijke vorstenhuis, Padjadjaran, omstreeks 1325 plaats gehad hebbende grondvesting van het rijk van Modjopahit, of wel op de anderhalve eeuw later (in 1478) voorgevallene verwoesting zijner hoofdplaats, door de Mohammedaansche legerbenden van Demak, betrekking heeft. In het zestiende jaar van Joeng lŏ (1418), zond de koning van westelijk Java, die toen den verhevenen naam van Ijang wisêso (95) droeg, een gezantschap naar

(93) Ijang of Jwang, [illegible], een gewone titel voor den naam eener Godheid, en vandaar ook door »God" vertaald wordende; wisêso [illegible], beteekent in het Javaansch: het

China, met een geschenk van een' witten papegaai (kakketoe (94).

De Chinesche Encyclopaedie (95) bevat over Java en zijne bewoners, het volgende: »Het rijk Koea wa ligt zuidoostelijk van China, onder de eilanden van den Oceaan. Het is het oude Schê po. Van Ts'ioeën tjeoe foe in Foekiën, kan men in eene maand ter zee derwaarts reizen. De hemel aldaar geeft rijp noch sneeuw; de lucht is er het geheele jaar door heet. Het land brengt peper en sappanhout (96) voort.

---

hoogste gezag, de opperste magt, en doet hierdoor denken aan het Sanskritsche विश्वेश wiswêsa, een' naam van Siwa (letterlijk: heer van het heelal). W. von Humboldt, *Kawi-Sprache*, I, p. 200, verklaart wisêso door विशेष wisês'a, soortelijk onderscheid, voortreffelijkheid. Ijang wisêso beteekent derhalve zooveel als: Hij, die de opperste magt bezit, en komt dus overeen met het Maleische Jang di per-toewan, d. i. Hij, die regeert, een titel der vorsten van Menangkabo. S. M.

(94) Men vergelijke hetgeen verder door Pater Amiot in de *Mémoires concern. l'hist.* etc. *des Chinois*, par les Missionnaires de Pékin, Tom. XIV, p. 109 en elders, over de vroegere betrekkingen der Chinezen met de Indische eilanders aangeteekend is.

(95) *San ts'ai thoê hoëi*, volgens de aanhaling in de Japansche Encyclopaedie, XIV, 10.

(96) De Chinesche naam voor Caesalpinia sappan is, volgens Loureiro 蘇方木 soefang mŏ, hetwelk zonder twijfel eene transcriptie is van het Maleische sapang (zie omtrent dit woord p. 16). Lì schî tjîn, de schrijver van de Chinesche natuurlijke geschiedenis: *Pèn ts'aò kang moe*, van het

Steden, door muren en grachten omringd, metalen wapenrustingen, koren-magazijnen en tuighuizen vindt men er niet. Bij het begin van elk nieuw jaargetijde steigt de koning des lands met de zijnen te paard, grijpt de speer en voert oorlog. Indien hij zegeviert, doet hij geschenken ronddeelen, en zijne verwanten en aanhangers vieren vreugdefeesten en dansen. Sterft hij, ten gevolge van ontvangene wonden, dan laten hem zijne vrouwen zelfs, zonder mededoogen liggen."

» Tot het voorzetten der spijzen bezigen de inwoners boombladen, en zij eten met de vingers. Bij drinkgelagen zitten de jongelingen en meisjes in eene rij, juichen en schreeuwen, en geven zich aan volslagen dronkenschap over. Hetgeen zij van kruiden en insekten gebruiken, wordt vooraf gekookt. De handel wordt alleen door de vrouwen gedreven. Bij huwelijken wordt lang over het uitzet onderhandeld. Na het overlijden van een' man, blijft zijne vrouw, gedurende tien dagen, binnen het huis, en hecht zich daarna weder aan een' ander'."

Ten opzigte van Java's oeconomische voortbrengselen, leest men in het Chinesche werk *Lioê*

---

jaar 1596, geeft daarvan eene andere afleiding op. » Tot de » eilanden der Zuidzee," zegt deze, » behoort het land Soefang, » dat een hout voortbrengt, hetwelk om die reden soefang mŏ, » d. i. hout van Soefang, heet, en hetwelk men, bij ver- » korting, thans meestal soe mŏ noemt."

schí hông schoe: »Het rijk Koea wa levert hen-»nep, rijst, gierst en peulvruchten; maar »無茶麥 woe tja mǎ, d. i. geen thee »en geen koren [weit en garst namelijk]." Indien aan deze opmerking eenige waarde mag worden toegekend — en zij wordt inderdaad door de ondervinding bevestigd: want in vroegeren tijd vond men daar evenmin plantsoenen van theeheesters, als uitgestrekte velden met garst (Hordeum) — wanneer dus die opmerking, door eenen Chineschen schrijver geboekstaafd, juist is, dan wederlegt zij op eene afdoende wijze de bekende vooronderstelling, dat Java zijnen naam zoude voeren, uit hoofde van de groote hoeveelheid garst, die het voortbrengt of eertijds voortgebragt zoude hebben; ten ware het bij nader onderzoek mogte blijken, dat met het Sanskritsche woord yawa, gierst (Panicum) bedoeld werd (97). In dit geval zouden de woorden

---

(97) De Maleijers bezitten in hunne taal zelfs geen eigen woord voor garst, zijnde de door Marsden opgegevene Perzische naam جو djaw, aan zeer velen hunner geheel onbekend. Op de kustplaatsen wordt voor de Europesche granen (garst en weit) gewoonlijk het Portugesche en Spaansche »trigo" of trigoe gebezigd. De gierst heet in het Maleisch رند جاو, randa-djâwa, dus Javaansche randa, waaruit men zoude kunnen besluiten, dat ééne of veelligt meerdere soorten van het geslacht Panicum, eertijds vooral veel op Java geteeld werden, even als zulks nog heden ten dage in vele plaatsen van Vóór- en Achter-Indië het geval is. Volgens de opgaven van Raffles kennen de Javanen de gierst (Panicum italicum) onder

Djâwa dwipa schier dezelfde beteekenis hebben als de Japansche naam Awa no koeni d. i. gierstland, welken een landschap op het eiland Sikok draagt, omdat, volgens de fabelachtige overlevering van genoemd volk, de Zonnegodin de eerste zaadkorrels dier veldvrucht, aldaar heeft uitgestrooid.

Het Chinesche werk *Têng thân pĭ kieoě* (98) geeft als synoniem van Koea wa de benaming 莆家龍 P'oê kiâ loeng op, hetgeen veelligt slechts eene transcriptie is van den naam

---

den naam van djowo-woet, »van welke korrels, overeen»komstig de overlevering van het land, de bewoners in een zeer »vroeg tijdperk verondersteld worden voornamelijk geleefd te hebben, en waaraan het eiland zijnen naam verschuldigd is." Zie *Hist. of Java*, I, p. 2. Wij merken hier aan, dat woet বুট of boêt بوت, in het Bengaalsch en Hindostansch, de naam eener peulvrucht (Cicer arietinum) is, wier voedzame zaden onder anderen door de Birmanen veel gegeten en tevens onder de artikelen van uitvoer aldaar worden opgenoemd. Zie Ritter, *Erdkunde*, Asien, V, p. 218, 247, 249. De mais werd, volgens de Javaansche geschiedboeken, in het jaar 375 na Chr. geb. in Java ingevoerd; de rijst eerst vele eeuwen later. Zie Raffles l. c. II, p. 96 et 232. De rijst begon vervolgens de andere veldgewassen daar meer en meer te verdringen en het hoofdvoedsel van den inlander te worden. Bij de minder beschaafde bewoners van de Timorsche eilanden-groep, is daar en tegen nog thans de mais het voornaamste voedingsmiddel. Men vergelijke hiermede de aanmerking p. 47, en hetgeen door mij in de *Verhandelingen*, Land- en Volkenkunde, p. 141, over dat onderwerp aangeteekend is. S. M.

(98) Volgens de Japansche Encyclopaedie, l. c. p. 10, v.

Pakalongan; en noemt voorts als bijbehoorende landen: Soê kĭ tan, Tà pàn, Tà kâng, Tì woe, verbasterde uitdrukkingen, die eenigzins aan Soerakarta, Toeban, Tagal en Timor doen denken. In de Chinesche Encyclopaedie *San ts'ai thoê hoëi* wordt P'oê kiâ loeng of P'ô ka long, als een afzonderlijk rijk vermeld, hetwelk zuidoostelijk van China is gelegen, en met gunstigen wind, van Canton in éénen dag bereisd kan worden. De koning van dit land, verhaalt genoemd werk, draagt het hair in een' knoop, die in den nek afhangt; het gemeene volk echter scheert het hoofd geheel kaal. Uit het sap van de vrucht Jê tsè (kokosnoot) wordt door gisting een roodachtig-witte, welsmakende drank bereid. De voortbrengselen van den grond bestaan in peper, sandelhout, agilahout, kruidnagels. — Acht dagen zeilens van P'oê kiâ loeng, luidt het verhaal verder, ligt het rijk Tá Schê po (letterlijk: groot Schepo = Java major), onder welks voortbrengselen opgenoemd worden: zijdeharige geiten (miën jang), kakketoes, koralen, paarlen en kostbare schelpen. Eene oude volksoverlevering wil, zegt de Chinesche schrijver, dat door de schudding van den donder eene rots vaneen spleet, waaruit een man te voorschijn kwam, die vervolgens koning werd, en van wien nog nakomelingen aanwezig zijn.

De schrijver van de Japansche Encyclopaedie, na het bovenstaande te hebben medegedeeld,

De naam Borneo of eigenlijk Boernî (103), wordt door de Chinezen met de phonetische teekens 渤泥 P'hŏ-nî, 文來 Wen laî en 文萊 Wen ts'ai geschreven. De eerst opgegevene

---

(103) De Maleijers schrijven dien naam برنى Boernî en بورنى Boêrnî, waarin het Sanskritsche woord भूर्णि bhoêrni, hetwelk aarde, land beteekent (van den wortel भृ bhri, voeden, onderhouden) en van hetwelk hij afkomstig is, zich zuiver bewaard heeft. Pigafetta, de oudste, regtstreeksche Europesche vermelder van dien naam, schrijft hem in zijn reisverhaal Burne, waarmede hij de stad, in het noordelijk gedeelte van Borneo aanduidt. Zie *Premier voyage autour du Monde*, Paris, l'an IX, p. 147. In de tweede editie van Ramusio's *Navigationi e Viaggi*, Venezia, 1554, Vol. I et II, staat, p. 354, Bornei, en later, in het reisverhaal van Barbosa, p. 387 en 400, Burnei. De uitspraak Borneo, met den o-klank aan het einde, in plaats van dien eener i, schijnt dus eerst in het begin der zeventiende eeuw in Europa in zwang te zijn gekomen, en zich toen, op den grooten omweg door het westen, tot zelfs in Perzië verspreid te hebben. Sàdik Isfahâni althans, die omstreeks het jaar 1635 onzer tijdrekening, zijne aardrijkskundige schriften vervaardigde, vermeldt daarin ook برنيو Boernîoê » een eiland in het oosten." Zie zijne *Geographical works*, transl. bij J. C. in 8°. p. 13. — Wanneer de inwoners van de hoofdplaats Boernî, dat woord, gelijk J. Hunt in het eerste deel der *Malayan Miscellanies* opgeeft, door letterverzetting soms broênî uitspreken, en van het Maleische brânî, dapper, stout willen afleiden, is dit alleen als eene snoeverij te beschouwen.

De namen Kalamantan, Waroeni en andere Inlandsche en Sanskrit-woorden, die door sommige schrijvers verkeerdelijk als algemeene namen voor Borneo worden opgegeven, gaan wij hier met stilzwijgen voorbij. S. M.

schrijfwijze schijnt de oudste te zijn; zij komt in de Chinesche jaarboeken der tiende eeuw reeds voor, en men vindt haar op onderscheidene Chinesche wereldkaarten (104). Uit den mond der zuidelijke bewoners van China, luiden de klankteekens van dat woord P'hŏt nî, en uit dien der Japanezen Bŏtneï. Men ziet, dat de sluitende r van de lettergreep bor, als een vreemd element voor het Chinesche spraakorgaan, geheel weggevallen of door eene t vervangen is.

Den tweeden vorm, Wen laî, ontmoet men als plaatsvervanger van den naam Boernî, in de, door eenen bereisden Chinees, in 1780 vervaardigde landbeschrijving: *Hai koeë wen kiën loe* (105); die beide phonetische teekens luiden in de tongvallen van zuidelijk China Ben laî, bij de Japanezen Boenrai, en beantwoorden dus, door letterverzetting voor de Chinesche tongen vloeijender geworden, tamelijk wel aan den naam Boernî.

Als eene van dien vorm afwijkende lezing, is Wen ts'ai of Ben ts'ai, hetwelk op de Chinesche wereldkaart: *Hoeân thiên thoê schoeĕ*

(104) Onder anderen in de wereldkaart, welke op de, in 1723 in het licht verschenen Encyclopaedische tabel *San ts'aï i koeân thoê* voorkomt; gelijk ook op de, door Li Ming tje, in 1820, te Kanton uitgegeven kaart *Hoeân thiên thoê schoeĕ*. Zie het *Nouv. Journ. Asiatique*, X, p. 522.

(105) Zie in het *Nouv. Journ. Asiatique*, X, p. 521, Notice d'une Mappemonde et d'une Cosmographie chinoises, par Klaproth.

voorkomt, te beschouwen; hetzij door verwisseling van de veel op elkander gelijkende schriftteekens 來 laî en 萊 ts'ai, hetzij door dat het laatste teeken, hetwelk door de bewoners van zuidelijk China ook wel daï wordt uitgesproken, ter vervanging van de oorspronkelijke eindsyllabe nî, gekozen is.

In de zoo even genoemde landbeschrijving *Hai koeĕ wen kiën loe* worden van onderschëidene voorname kustplaatsen van het eiland Borneo de volgende bepalingen gegeven: » Ten zuiden van Luçon" (106), zegt de reiziger, » strekt zich eene » lange keten van gebergten uit [het eiland Pala» wan of Paragua]. Oostelijk van die bergreeks » ligt Solo (Soeloe), welks koning eerst in 1728 » schatting naar Foekiën zond; westelijk van die » keten [de schrijver bedoelt namelijk hare voort» zetting tot Borneo] is Ki li wen [Kinibaloe], en » nog verder naar het westen Wen laî [Boernî] ge» legen. De beide laatste gebieden vormden voor-

(106) Eigenlijk Losong, welk Tagaalsch woord, even als lesong of lesoeng in het Maleisch en Javaansch, een' vijzel beteekent. » Toen de Spanjaarden, onder Magelhaens, in 1521, » naar dit eiland kwamen, zagen zij voor de deur van elk huis » een' grooten houten vijzel staan, waarin de bewoners gewoon » waren, hunne rijst te stampen. Zij begrepen de blanke vreem» delingen verkeerd, toen deze naar den naam van het eiland » vroegen, en noemden, in plaats daarvan, dien dezer hun nood» zakelijke voorwerpen van huishouding; door welk misverstand » het nu voor altijd den naam van vijzelland draagt." Zie Berghaus, *Asia*, *Geo- und hydrographische Denkschriften*. S. M.

» heen het rijk 婆羅 P'hô lô. Vervolgt men
» de reis verder westwaarts, dan komt men aan
» het gebied Tjoe ga tiao la [Succadana].
» Juist in het zuiden der bergketen [het Ratoes-
» of Honderd-gebergte, dat de schrijver als een'
» onafgebroken schakel van Palawan beschouwt]
» ligt 馬辰 Maschin [Banjermasing]."

P'hô lô of P'ha lâ wordt door den Heer Jacquet (107) en, gelijk het schijnt, te regt voor eene transcriptie gehouden van den naam Pappal, welken de kuststreek beoosten Borneo-proper draagt.

In de geschiedenis der dynastie Ming, worden de rijken P'hô lô en P'hŏ nî van elkander onderscheiden; hetzelfde vindt ook op eene wereldkaart van die dynastie (108) plaats, en wel in de bijgevoegde lijst der buitenlandsche Staten, welke met China in betrekking kwamen, of, gelijk het heet, aan China schatting betaald hebben. Aldaar is de afstand van Nanking tot P'hŏ nî op 12000, die tusschen eerstgenoemde stad en P'hô lô 13000 Li (109) opgegeven. Door de Japansche geographen is uit Chinesche bronnen de schrijfwijze P'hŏ nî overgenomen; doch sedert zij met de Europesche kaarten zijn bekend geworden,

(107) *Nouv. Journ. Asiatique*, XI, p. 69.

(108) *Wàn koeĕ tá ts'ioeĕn thoĕ*, N°. 187, van den *Catal. libr. japonicorum a* Ph. Fr. de Siebold *collectorum*, annexa enumeratione illorum, qui in Museo regio Hagano servantur. L. B. 1845.

(109) Er zijn grootere en kleinere Li; de eerste, van welke 200 = 15 geographische mijlen, zijn de oudste; van de nieuwere worden 250 = 15 geographische mijlen gerekend.

bezigen zij buitendien ook den vorm ボルネヲ Bor'neo, in plaats waarvan soms verkeerdelijk ボルネラ Bor'nera gesteld wordt. Op het kaartje van den Indischen Archipel, door Medhurst zijner Chinesche beschrijving van Java toegevoegd, heeft eindelijk het eiland Borneo nog den naam 波羅尼阿 Po lo ni a ontvangen, eene transcriptie, waarmede op de Chinesche wereldkaart van het werk *San ts'ai ĭ koeân thoê* reeds het koningrijk Polen is aangeduid.

Overeenkomstig de berigten, welke door Klaproth uit de geschiedenis der dynastie Ming zijn medegedeeld, betaalde de staat P'hô lô, die zich over het noordoostelijke gedeelte van Borneo uitbreidde, en onder dien naam reeds der dynastie Thang bekend was, tijdens Thang kao tsoeng (623—683) regelmatig schatting aan China. In 1405 verscheen een afgezant van daar met eenen op bonte stof geschrevenen brief, waarop een keizerlijk antwoord gegeven werd; en in 1406 zonden de beide koningen van het land, namelijk die, welke in het oosten, en die, welke in het westen regeerde, gemeenschappelijk gezanten naar China, hetgeen door hen in het volgende jaar herhaald werd. De bewoners — aldus gaat de schrijver voort — volgen de voorschriften van S'âkya, verfoeijen den moord en zijn weldadig. Het eten van varkensvleesch is hun op doodstraf verboden. Des konings hoofd is geschoren; hij draagt kleederen van goudstoffen, en een paar degens met dub-

bele sneden. Wanneer hij naar den tempel gaat, vergezelt hem een gevolg van meer dan tweehonderd personen; door hem worden daar godsdienstige handelingen verrigt en reine dieren geofferd....... De koning, die aldaar in de jaren Wan lĭ [1573 tot 1619] heerschappij voerde, was van Foekiën afkomstig. Hij bezat een gouden zegel met antieke Chinesche karakters, hetwelk, volgens het opschrift, door den keizer van China, in de jaren Joeng lŏ [1403—1424] aan zijn huis geschonken was. — Toen naderhand de Franken dien staat overvielen, nam de koning met de zijnen de vlugt naar het gebergte, alwaar door hen, tot groot nadeel van den vijand, het water der rivieren vergiftigd werd. De Franken verlieten het gebied weder, ten einde Luçon in te nemen, en de koning keerde naar zijnen staat terug.

Zoo verre het hoofdzakelijke van de, uit Chinesche bronnen, reeds in het *Nouveau Journal Asiatique* medegedeelde aanteekeningen omtrent dit gedeelte van den Indischen Archipel.

Ook de Japansche Encyclopaedie (110) bevat narigten over Borneo, aan de Chinesche geographie *Tá Ming ĭ-thoèng tjí* ontleend, en op het volgende nederkomende:

» Het koningrijk P'hŏ nî is vijf-en-veertig dagen zeilens van Schê po [Java], veertig dagen van San foe tjai [Sumatra], dertig dagen

(110) *Wàn kan san sai dsoe e.* Editie van 1714, XIV, p. 14.

van Tsiampa verwijderd. Het behoort eigenlijk aan Java, liggende het zuidwestelijk [van China namelijk] in den grooten Oceaan. Wanneer de afgezanten van daar de schatting overbrengen, gaan zij van Canton [over Canton] naar Nanking. Het land is in veertien distrikten verdeeld. In vroegeren tijd stond het met het Rijk-van-het-midden niet in verkeer. Eerst tijdens de dynastie Soeng, gedurende de jaren Tá p'îng hîng koeĕ [976—983], bragten afgezanten van daar schatting, en onder de dynastie Ming, in het vierde der jaren Hoêng woè [1372], kwamen zij voortbrengselen van hun land ten geschenke aanbieden. In het vierde der jaren Joeng lŏ [1406] werd de koning van het land P'hŏ nî, krachtens een bevel des keizers, als [Chineesch] leenvorst erkend en hem een zegel ter hand gesteld. Sedert dien tijd heeft men onafgebroken schatting betaald. In gemeld land gebruikt men planken [geene steenen] tot versterking eener plaats. Het huis, door den koning bewoond, is met palmbladen gedekt; de hutten der gemeene lieden zijn zulks met gras. In den oorlog voert men sabels, heeft men helmen en pantsers, beveiligt men den buik en rug door uit koper gegotene toestellen, die het aanzien van groote roeren hebbende, als wapenrusting gebezigd worden. Er is daar een geneeskrachtige boom, welks wortelen men uitdelft, waar, door koking, eene vette zelfstandigheid wordt uitgetrokken: wie zijn ligchaam met die vette

stof besmeert, sterft niet aan gehouwene wonden. De lijken der overledenen legt men in kisten en worden in eenen berg ten grave besteld. Zevenmaal viert men van een iegelijk een' gedenkdag, en wel in de tweede maand na die van het overlijden. Bij huwelijken worden, onder het gebruik van kokos- en arengwijn, eerst het goud en zilver te voorschijn gebragt, en daarna de plegtigheden volvoerd. Het volk houdt vrij veel van opschik. Beide seksen vereenigen het hair in eenen knoop, dragen een stuk bonte stof om de lenden en een dun, gebloemd baadje. Men kookt zout uit zeewater en bereidt wijn uit gegiste boomsappen [toeakh of palmwijn]. Het nieuwejaar valt op den zevenden dag van de twaalfde maand [volgens den Chineschen almanak]. Bij drinkgelagen wordt de trom geroerd, op fluiten geblazen, en gezongen. Schrift noch keukengereedschappen [gelijk die van China] vindt men aldaar. In plaats van de laatste bezigt men bamboesriet en palmbladen."

De schrijver der Japansche Encyclopaedie besluit deze mededeeling met de volgende aanmerking: »P'hŏ nî, een eiland van de Zuidzee, » is een heet land. De bewoners behooren tot » hetzelfde ras als die van Siam. De voortbreng- » selen bestaan in: bezoarsteenen, draak-hersenen [kamfer], edelgesteenten van de soort ma- » jaman en rottingriet."

Eind-uitkomsten.

De navolgende chronologische tafel bevat een beknopt en kritisch overzigt van de voornaamste historische uitkomsten en gevolgtrekkingen, tot welke de voorgegane berigten geleid hebben. De tafel begint met de Christelijke jaartelling en geeft van alle, niet naauwkeurig bekende tijdperken slechts een gemiddeld of gegist jaartal op. Zij vermeldt buitendien eenige weinige andere, met ons onderwerp in verband staande, geschiedkundige gebeurtenissen van den Indischen Archipel.

1—140. Grieksche en Romeinsche geographen, te weten: Dionysios, Pomp. Mela, de oudere Plinius en de schrijver (Arrianos?) van den *Periplus maris Erythraei*, spreken voor het eerst, onder de namen Chryse en Argyre, van goud- en zilverlanden in Indië, die door sommigen voor werkelijke eilanden worden gehouden.

160. Ptolemaeus gewaagt niet slechts van die goud- en zilverstreken, aan gene zijde van den Ganges, maar bestempelt buitendien het, zich regt zuidwaarts van haar uitstrekkende, Achter-Indische schiereiland, met den naam

Aurea Chersonesus. Hij draagt ook kennis van onderscheidene eilanden in die verwijderde zeestreek, en geeft daarvan verschillende namen op, onder welke het woord Djawa (Java) vooral duidelijk te erkennen is (zie boven p. 1—3 en p. 19).

414. Fa Hian, een Chineesch pelgrim, komt toevallig naar Java, en duidt in zijne reisbeschrijving dit eiland met den naam Je p'ho thí (Djawa dwîpa) aan. Hij vindt daar geene Boeddhisten, maar wel andersdenkenden (Heidenen) en Brahmanen (zie p. 45).

436. Het eerste staatkundige verkeer heeft tusschen Java en het Chinesche rijk plaats. De Chinezen bestempelen Java met den naam Schê po of Scha po (p. 44—46).

650. De staat P'hô lô, in het noordoostelijk gedeelte van Borneo, brengt regelmatig schatting aan China (p. 64).

860. Arabische zeevaarders vermelden in hunne berigten het eiland Sumatra onder den naam Fantsoêr; zij spreken nog van een ander, daaromstreeks gelegen, groot eiland Râmnî (p. 5).

944. Masoêdî, de oude poly-historiograaf der Arabieren, deelt nadere berigten omtrent het eiland Fantsoêr mede, en staaft de juistheid der toepassing van dien naam, vooral door de

aanmerking, dat de kâfoêr al Fantsoêrî (Sumatraansche kamfer) van dit eiland afkomstig is. Hij rept buitendien nog van verschillende eilanden, Râmnî, Kelat en andere aldaar; doch hetgene hij daarvan zegt, is vrij onbepaald, terwijl ten opzigte der verklaring en toepassing dier landnamen groote onzekerheid bestaat door de omstandigheid, dat zij, althans gedeeltelijk, met gelijkluidende plaatsnamen van Vóór-Indië verwisseld werden (p. 5 – 9).

950. De Chinesche jaarboeken maken melding van Sumatra, onder den naam San foe ts'i, San foe tjai of ook San foe koeë (p. 37 en volg.). — Het eiland Borneo wordt in China onder den naam P'hŏ nî bekend (p. 60).

980. Afgezanten van P'hŏ nî brengen schatting naar China (p. 66).

992. Een koning van Java zendt gezanten met geschenken naar het Chinesche hof (p. 44).

1108. Er komen andermaal Javaansche afgevaardigden met geschenken in China aan (p. 44).

1155. Edrîsî, gewoonlijk den Nubischen geograaf genaamd, geeft vrij uitvoerige berigten over onderscheidene Achter-Indische eilanden. Hij vermeldt onder deze een eiland Djâbah, Râmî, Selâhath en Kelah, van welk laatste hij verhaalt, dat het zeer zuiveren

tinerts en voortreffelijke kamfer oplevert. Hij noemt ook een eiland Soëmah of Sobarmah; doch de naam Fantsoêr komt bij hem niet voor (p. 9—14, 18).

1160. Een aantal inboorlingen, afkomstig uit het midden, binnenlandsche gedeelte van Sumatra, zet zich aan het zuidelijk uiteinde van het schiereiland, op een onbewoond klein eiland neder en sticht daar de stad Singapoera. Deze kolonisten raken bij de omwonende volken, onder den naam van Malâjoe bekend.

1205. Een geslepen west-Aziaat verschijnt te Atjin, aan de noordkust van Sumatra, sticht daar eene Mohammedaansche dynastie en verspreidt de leer van den Koran onder de inlanders (p. 27, noot 55).

1250. De Chinezen verwisselen den ouden naam Schê po met dien van Koea wa, ter aanduiding van Java (p. 44, 47).

1252. De Javaansche vorst Ardhi Widjojo beoorloogt de Maleische volkplanting te Singapoera en verjaagt haar van daar; zij vlugt noordwaarts langs de westkust van het schiereiland en grondvest, in het daarop volgende jaar, de stad Malakka.

1270. Khazwînî gewaagt van een land Djâwah, Fantsoêr en Kelah, en van een eiland Djâbah en Salâmeth in Indië (p. 7, 12—14, 18).

1290. De Venetiaan Marco Polo landt, op zijne terugreize uit China, aan den oostkant van Sumatra, welk eiland hij Giava minore noemt, en bezoekt vervolgens onderscheidene kustplaatsen of zoogenaamde koningrijken, waaronder een den naam van Fanfur of Fansur (Fantsoêr), dat de beste kamfer voortbrengt, en een ander dien van Samara (Sumatra?) draagt (p. 18, 21, 22).

1293. Een Chineesch heirleger landt op Java, met het doel, de bewoners te kastijden voor de onwaardige en beleedigende behandeling aan een' keizerlijk' afgezant aangedaan; doch wordt met verlies van daar verdreven (p. 44, 49 — 52).

1330. De Franciskaner monnik Oderich maakt in het verhaal zijner reis naar Indië gewag van een koningrijk Sumôltra (Sumatra), en een niet ver daarvan verwijderd liggend groot eiland Zapha (Java) (p. 17 noot).

1340. De Arabische Sjeikh Ibn Bathoêtha bezoekt de eilanden Sumatra en Java; hij komt op het eerste in eene stad Soemathrah of Samathrah genaamd, waar een Mohammedaansch vorst van de Sjâfeï-sekte regeert (p. 22 — 26).

1370. De koning van Java zendt schatting naar China (p. 44). — De Chinesche geschiedboeken van dien tijd, vermelden de namen P'hô lô

en P'hŏ nî, als die van twee afzonderlijke rijken op Borneo (p. 63).

1400. De koning van Java doet hulde aan China, door schatting derwaarts te zenden, en van dien tijd af, wordt daar steeds mede voortgegaan (p. 45).

1406. Twee koningen van Borneo zenden gemeenschappelijk gezanten naar China (p. 64). — De koning van P'hŏ nî wordt door den Chineschen keizer als leenvorst erkend (p. 66).

1407. De koning der westelijke helft van Java beoorloogt dien van het oostelijk gedeelte en overweldigt hem (eene gebeurtenis, uit de Javaansche geschiedboeken niet juist verklaarbaar) (p. 52).

1418. De koning van westelijk Java zendt eene kakketoe aan het Chinesche hof ten geschenke (p. 52, 53).

1449. De Venetiaan Nicolo di Conti keert van zijne langjarige reizen terug en deelt berigten mede over Sumatra, op welk eiland hij een jaar heeft doorgebragt (p. 30).

1509. Vier Portugesche schepen, onder het bevel van Diogo Lopez Sequeira, in April van het jaar te voren uit Lissabon gezeild, stevenen langs den nieuw ontdekten zeeweg om de Kaap de Goede Hoop, na eerst Mada-

gaskar en Cochin te hebben aangedaan, tot naar Achter-Indië, en ankeren in de baai van Pedir, aan de noordkust van Sumatra.

1596. De vier eerste Hollandsche schepen, in April van het voorgaande jaar, onder geleide van Cornelis Houtman, uit het vaderland gezeild, komen in den Indischen Archipel aan.

1599. Twee Hollandsche schepen ankeren in de baai van Atjin, op Sumatra; de bemanning wordt door de inlanders verraderlijk overvallen en gedeeltelijk vermoord, waarbij ook Cornelis Houtman het leven verliest.

1600. De regerende vorst van P'hô lô is afkomstig van Foekiën (p. 65).

1602. Eene Engelsche vloot, onder bevel van James Lancaster, verschijnt in de wateren van den Indischen Archipel en zeilt naar Atjin, aan den roof- en moordzuchtigen Soelthân Alâed'dîn Rájat Sjâh een' brief en geschenken van koningin Elizabeth overbrengende.

1619. De Hollandsche Gouverneur-generaal Jan Pieterszoon Koen neemt, na vele bloedige gevechten, de inlandsche stad Djakarta in, bouwt daar eene vesting, en verheft dit oord, waaraan hij den naam van Batavia geeft, tot »de hoofdplaats der Hollandsche Oostindische Compagnie." Weldra zetten zich vele Chinezen daar neder, zóó dat een jaar later

hun getal reeds 400—500 huisgezinnen bedraagt, over welke, als het eerste opperhoofd, onder den titel van Kapitein, de Chinees So Beng Kong wordt aangesteld. De handel begint te bloeijen, en er worden overvloedige voordeelen behaald (*Chronologische geschiedenis van Batavia, geschreven door een' Chinees*). De Chinezen daar, zoowel als in den moederstaat, leeren de Europesche land- en zeekaarten meer en meer kennen; met de daarop voorkomende namen langzamerhand vertrouwd, beginnen zij deze in hunne tongvallen en naar hunne taaleigenheden gewijzigd, over te nemen. Den naam Sumatra spellen zij Soe moen thă lă, en gebruiken naderhand dit woord in plaats van het vroegere San foe ts'i of San foe tjai (zie pag. 38); doch voor Palembang bewaren zij den zuiver Chineschen naam van Kieoé kiàng of Koe kang (p. 42, 43). Batavia, eindelijk, duiden zij aan met de namen Kiao lieoê pa, Ga la pat, Go lo bat of Kŏ lă pa, en ook met Pā tjing, Pā tí (p. 58, 59).

1635. De Perzische geograaf Sâdik Isfahâni vermeldt in zijne schriften het eiland Sumatra met den naam Atjîn. Zijne landgenooten spellen het woord Sumatra: Sjamathrah; de Maleijers Samatrâ en Samantrâ, zonder echter de toepassing daarvan bepaaldelijk te kennen (p. 29, 30). Laatstgemelde noemen, in hun-

ne geschriften, het onderwerpelijke eiland gewoonlijk Poêloê Pertja en Poêloê Indalas of Andalas; doch in het dagelijksche leven bezigen zij en andere Indische eilanders, meer algemeen de namen Tânah of Nagrî Palembang (p. 32—36); terwijl in den jongsten tijd, sedert de Nederlandsche magt zich over een groot gedeelte der westkust en binnenlanden van Sumatra heeft uitgebreid, en in die streken, meer dan op eenig ander punt van dit eiland, handel en welvaart heerschen, vooral ook de uitdrukking Tânah of Nagrî Pâdang, als algemeene naam voor Sumatra, zeer in gebruik is gekomen.

Over

de Maleijers en eenige hunner oude instellingen.

Het is geenszins mijn oogmerk, hier een volledig overzigt te geven van de duistere geschiedenis der Maleijers, en te herhalen hetgeen reeds in andere, algemeen bekende werken, dienaangaande staat aangeteekend. Om zulk eenen arbeid met vrucht te volbrengen, zoude men al de schriftelijke en mondelinge overleveringen van en omtrent dit merkwaardige volk, met naauwgezetheid behooren te raadplegen, en de als geschiedkundig waar aan te nemene bescheiden, van het veelvuldig fabelachtige en ongerijmde met kritiek moeten schiften; een' arbeid, waartoe mij — mogte ik er ook lust en bekwaamheid toe bezitten — thans de tijd ontbreekt. Iedere nieuwe bijdrage kan intusschen dat onderzoek slechts bevorderen, hetzij haar inhoud al of niet met de vroegere berigten overeenstemme. Aangaande den oorsprong der Maleijers, de reden hunner verhuizing uit hun oorspronkelijk vaderland, en andere gebeurtenissen uit een lang verloopen tijdperk, bestaan in de geschiedkundige bronnen groote leemten en afwijkingen, en dit is vooral bij de enkel op mondelinge overlevering berustende feiten het geval.

Eene der meest gewaardeerde schriftelijke bescheiden is het geschiedboek van Hang Toeah, den Arabischen titel voerende van *Soelâlat as' Salâthîn*, d. i. *Geslachtregister der* [Maleische] *Koningen*, waaruit reeds Valentyn, Werndly, Marsden en Leyden het een en ander hebben medegedeeld, en van welk in den jongsten tijd, ook door den Heer Roorda van Eysinga, een fragmentarisch verslag is gegeven (1). In eenige hoofdtrekken met den inhoud van dit geschrift overeenkomende, doch voor het overige verschillend gewijzigd, zijn de volksverhalen, door den majoor de Sturler (2) uit de omstreken van Palembang aangeteekend; terwijl ons door de bewoners van dat gedeelte der Maleische landen, hetwelk als de eigenlijke bakermat van dit volk te beschouwen is, vanwaar het zijnen oorsprong nam en zich langzamerhand wijd en zijd uitbreidde, wederom eene andere, daar bewaard wordende legende is medegedeeld, luidende aldus:

De bewoners van dit land [de bovenlanden van Padang namelijk] zijn oorspronkelijk afgedaald

---

(1) *Tijdschrift voor Neêrlands Indië*, 1844, II, p. 244.

(2) *Proeve eener beschrijving van het gebied van Palembang*, 1843, p. 27—36. Zie ook Raffles, *Memoir*, by his Widow, I, p. 264, der tweede editie in 8°, waar eene overlevering der bewoners van Celebes, omtrent de Maleische volkplanting van Menangkabo, wordt medegedeeld; en voorts de *History of Java*, II, kapittel X; en de *Malay annals*, transl. from the Malay language, by Dr. Leyden, 1821.

van den Goênong Merâpi. Zij kozen in de streek Pâdang-pandjang, aan den zuidelijken voet van dien vuurberg, waar toen vele geurige Lagoendi-struiken groeiden, hunne eerste woonplaats, en noemden haar Priangan. Hun opperhoofd heette Datoe Raso Ieso. Deze huwde zekere schoone maagd, Poetih geheeten, en verwekte bij haar eenen zoon, Kjai Toemanggongan, en eene dochter, Indra Sati genaamd. Kort na de geboorte van deze laatste, overleed de vorst, en zijne weduwe trad weldra weder in den echt met eenen man van minderen stand, uit welk huwelijk een zoon voortkwam, die den naam van Perpatih Sabatang ontving. Deze had zich, nog zeer jong zijnde, over zee op reis begeven en was zulk een' langen tijd weg gebleven, dat niemand hem bij zijne terugkomst herkende, noch zich zijner meer herinnerde, en ook hij had zijne maagschap geheel vergeten. Indra Sati was middelerwijl eene huwbare jonkvrouw geworden en reeds aan een' ander' verloofd, toen Perpatih Sabatang, die haar wegens zijne beschaafde manieren uitermate geviel, haar zijne liefde openbaarde. Zij aarzelde geen oogenblik, de vroeger voorgenomene verbindtenis te verbreken, en met Perpatih Sabatang in den echt te treden. Nadat zij korten tijd gehuwd waren, gebeurde het, dat Indra Sati, toevallig naar het hoofd van haren man ziende, daar een likteeken ontdekte, volmaakt overeenkomende met hetgeen haar, sedert

jaren verdwenen jongere broeder had overgehouden van eenen slag, hem eens door zijne moeder toegebragt. Deze bijzonderheid werkte zeer op hare nieuwsgierigheid en spoorde haar aan tot een ijverig onderzoek naar den vroegeren levensloop van haren man, ten gevolge waarvan het spoedig bleek en algemeen ruchtbaar werd, dat hij werkelijk niemand anders, dan haar halve broeder Perpatih Sabatang was. Zoodra dit den ouderen broeder en regerenden vorst, Kjai Toemanggongan, ter oore kwam, werd deze daarover zeer in toorn ontstoken; hij gelastte oogenblikkelijk de scheiding der beide echtelingen, nam zijne bedroefde zuster tot zich, en zond in de eerste opwelling van drift, aan Perpatih Sabatang bevel, het land onverwijld te verlaten; als zijnde hij, door zijn vroegtijdig weggaan en langdurig omzwerven, de eenige oorzaak van dat ergerlijke voorval. Die vorst bepaalde toen tevens, dat voortaan, buiten den Regent van Menangkabo, niemand in het geheele rijk meer eene vrouw mogt huwen, uit zijnen eigenen familietak, tot welk einde hij al zijne onderdanen in twee hoofdtakken of stammen verdeelde, en deze weder elk in twee lijnen. Op deze verdeelingen, die in den beginne Soekoe werden genoemd, doch tegenwoordig onder den naam van Laras bekend zijn, zullen wij later terug komen. Perpatih Sabatang liet zich intusschen niet zoo gemakkelijk uit het land jagen. Door de hooge achting, die hij als naauw bloedverwant

van den vorst, bij vele van het volk genoot, en door de op zijne verre reizen verkregen ondervinding gerugsteund, wist hij zich spoedig eenen genoegzamen aanhang te verschaffen, om zijnen broeder te kunnen beoorlogen. Zij leverden elkander verscheidene gevechten, van welke de inlanders nog een gedenkteeken bij het dorp Sintoa, in de vlakte van Tânah-dâtar, aanwijzen. Daar namelijk ziet men, digt bij den weg, eene vierhoekige, met steenen afgeperkte plek gronds, van twaalf voet lengte en breedte, in de hoofdrigting zich van het oosten naar het westen strekkende; in dit laatste gedeelte bevindt zich eene verhooging van opeengestapelde steenen, omstreeks zes voet lang en breed en ruim vier voet hoog. Boven, uit het midden van dezen steenhoop, verheft zich een grooter trachytblok van eene onregelmatig-langwerpige gedaante, met eene lange, smalle opening ter zijde, waarschijnlijk door het uitvallen van een stuk ander gesteente te weeg gebragt. De inlanders noemen dezen rotsblok B â t o e b e r - t î k a m d. i. d o o r s t o k e n s t e e n, en verhalen er van, dat Perpatih Sabatang, toen hij eens door de krijgsbenden van zijnen broeder op de vlugt werd geslagen, in een oogenblik van geestvervoering, zijne kris uit de scheede haalde en in dien steenblok stak, met de woorden: »Indien mijn vervolger niet mijn broeder ware, doorboorde ik hem, zoo als ik dezen steen doorboor." De inwoners vereeren dien steen en dat plekje gronds, als een

heilig overblijfsel van hunne vorstelijke voorouders (3).

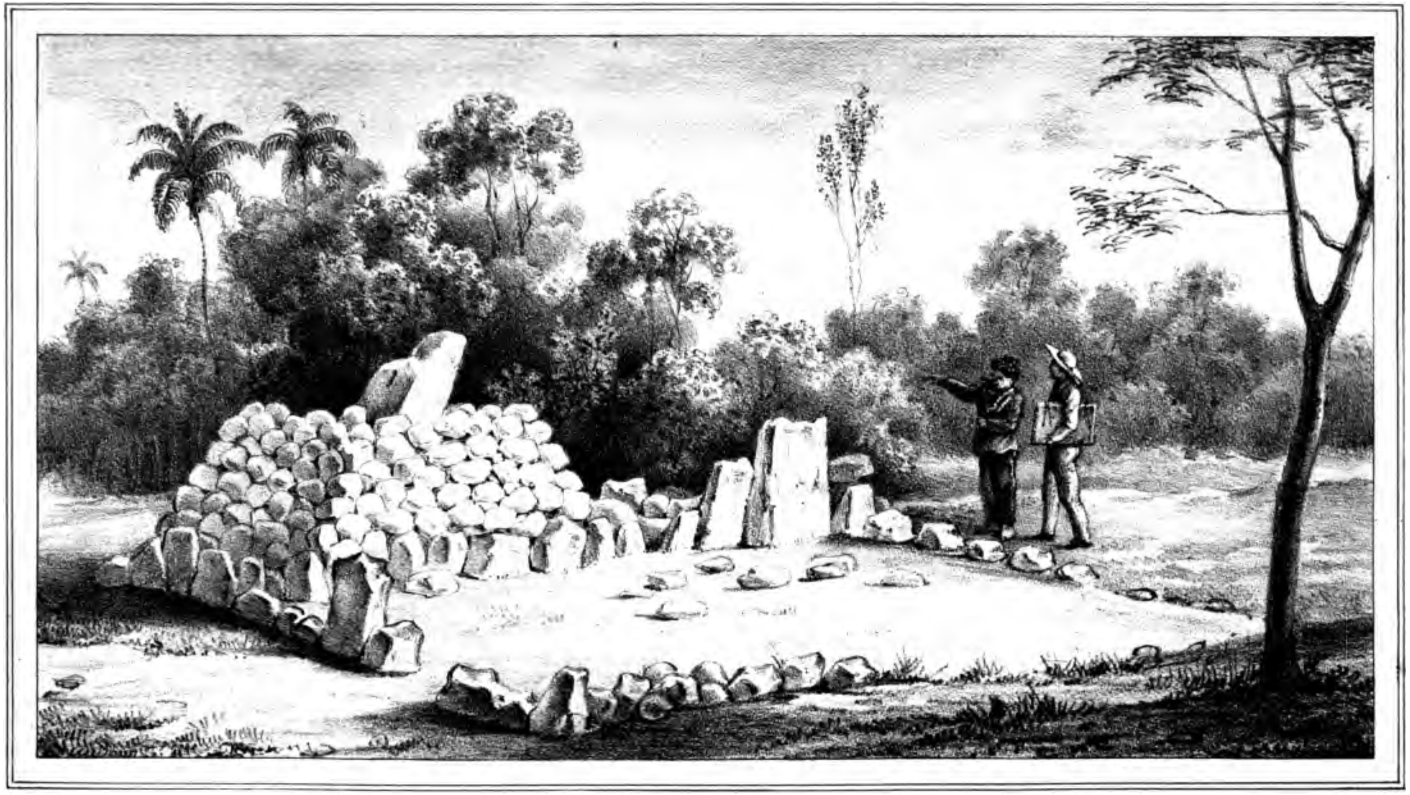
Na elkander aldus gedurende eenigen tijd vijandig bestoken te hebben, sloot eindelijk het vorstelijk broederpaar vrede, en verzoende zich volkomen. Kjai Toemanggongan gaf zelfs het beheer over één' der beide door hem gevormde stammen, aan Perpatih Sabatang; terwijl hij dat over den anderen hoofdstam voor zich behield. Het volk van dezen stam bleef in Tânah-dâtar wonen, en breidde zich in het vervolg hoofdzakelijk noordwaarts, tot aan de Batta-landen uit; de andere stam, onder het bestuur van Perpatih Sabatang, verhuisde naar het hoogdal Agam, en bevolkte van daar langzamerhand de destijds nog weinig bewoonde landstreken zuidwaarts, tot aan het gebied der Redjang's.

Wij zullen hier eenige etymologische ophelderingen omtrent de in het bovenstaande verhaal voorkomende eigennamen, laten volgen; doch vooraf een' blik werpen op den oorsprong en de eigenlijke beteekenis van den, dikwerf verschillend toegepasten en verklaarden naam van het zoo merkwaardige volk zelf, waarover wij handelen.

In het Maleische geschiedwerk *Soelâlat as' Salâthîn* wordt gezegd, dat in het rijk van Pa-

(3) Zie Plaat I. »DE BÀTOE BER-TÎKAM, IN TÀNAH-DÂTAR."

PL. I.

P. van Oort, ad nat. del. — A. Arnz & C° impr.

DE BATOE BER-TIKAM, IN TANAH-DATAR

lembang, op Sumatra, eene rivier is, Tâtang [Lamâtang] geheeten, die aan haren oorsprong Malâjoe genoemd wordt, en uit den berg Segoentang Mahâmêroe ontspringt. Van die plaats hebben de Maleijers hunne eerste opperhoofden ontvangen, en aan den laatst opgegeven naam der gemelde rivier, den hunnen te danken. Van de drie jonge prinsen, welke daar eensklaps waren verschenen en bij de omwonende volken voor nakomelingen gehouden werden van Alexander den Groote, werd de oudste tot vorst van Menangkabo verheven, terwijl de jongste, die aanvankelijk tot vorst van Palembang verkozen en met de dochter van het vroegere opperhoofd van die landstreek, Demang Lêbar-dâwon, in den echt getreden was, eenigen tijd daarna [in 1160 na Chr. geb.] met een aantal zijner onderhoorigen, naar het naburige schiereiland verhuisde, en daar, aan den zuidoostelijken uithoek van het land [Oedjong tânah] de stad Singapoera [d. i. Leeuwenstad] stichtte. Deze vorst heette Srî Toêri Boêwana (4). — Dit zijn, zeer in het kort, de

(4) In het uittreksel, door Raffles, *Hist. of Java*, II. p. 110, uit het Legenden-boek Sedjarah Malâjoe medegedeeld, draagt die vorst den hoogdravenden titel van Sang Sapoêrba Trimoêrti Toêri Boêwana, en wordt hij niet als stichter der stad Singapoera genoemd, maar deze daad aan zijnen zoon, Sang Nîla Oetama, toegekend. Men ziet, al de woorden dezer namen zijn deels Kawi en deels zuiver Sanskrit.

voornaamste geschiedkundige bijzonderheden, welke wij gemeend hebben ten dienste van ons doel, hier te moeten herhalen.

Het valt dadelijk in het oog, dat in dit geschiedwerk, even als in de Indische Poerâna's, historische waarheden met fabels en dichterlijke vonden zijn dooreengemengd. In de bovenlanden van Palembang is den bewoneren evenmin een berg Segoentang Mahâmêroe bekend, als eene rivier Malâjoe. De Lamâtang, welke vermoedelijk met den naam Tâtang (5) bedoeld wordt, heeft hare bronnen op den vulkaan Dempoh en in het daaraan grenzende gebergte, hetwelk de Pasoemah-distrikten van het landschap Ampat-lawang scheidt; zij ontlast hare wateren in de groote rivier Moêsî, langs welke de hoofdplaats Palembang gelegen is, en die door onderscheidene monden (Soengsang, Oepang, Saleh) in zee uitstroomt. De naam Malâjoe ملايو kan dus van eene landstreek of rivier, aan wier boorden het aldus genoemde volk het eerst zoude gewoond hebben, niet wel afkomstig zijn. Hij kwam, hetgeen opmerking verdient, volgens de inlandsche en andere regtstreeksche geschiedkundige bronnen, eerst tegen het einde der twaalfde eeuw, na de stichting der volkplanting te Singapoera, en wel bepaaldelijk als de naam van

(5) Volgens Marsden zoude de rivier van Palembang eigenlijk Tâtong of Tâtang تاتڠ heeten; in alle nieuwere, regtstreeksche berigten draagt zij den naam Moêsî موسى.

het volk dezer nieuwe kolonie, in gebruik; en het is om die reden meer dan waarschijnlijk, dat hij zijnen oorsprong aan het Javaansche Ngokowoord ꦩꦭꦪꦸ malájoe, wegloopen, vlugten (van ꦥꦭꦪꦸ palájoe, loop, vlugt) ontleent (6), te meer, daar deze beteekenis reeds in den naam des vorsten, onder wiens leiding die gedenkwaardige gebeurtenis heeft plaats gehad, opgesloten ligt. Deze toch heette Srî Toêri Boêwana (7), hetwelk zooveel als: ko-

---

(6) De door Raffles vermelde bijzonderheden uit het tijdperk van den avontuurlijken Pandji, den held der Javaansche, Balinesche en Maleische romances, en andere van onbepaalden aard, hebben geene geschiedkundige waarde en worden door ons slechts ter loops hier aangehaald. »In the dramatic performances of the Balian's", zegt Raffles »Klána Tánjung Púra [vorst van het verdichte Noeso Këntjono] is the same with Si Maláyu, which means a wanderer, and from which it has been supposed probable that the Maláyu's have derived their name." *Hist. of Java*, II. p. 90; en op eene andere plaats, waar Raffles de geschiedenis der Maleijers met die der Javanen vergelijkt, merkt hij aan: »The Malays were even stated to have derived their origin from Java, from the Javan word Malayu, meaning a runaway; they were said tho be the runaways and outcasts of Java." *Memoir of the life and public services of Sir Th. St. Raffles*, by his Widow, edit. in 8°, 1835. I. p. 422.

(7) Het woordje srî श्री, dat in het Sanskrit velerlei beteekenissen (geluk, voorspoed, pracht, luister, enzv.) heeft, werd eertijds door de Hindoesche vorsten der Sunda-eilanden, dikwerf als voorzetsel voor namen van personen gebezigd, ter aanduiding van eerbied en eene zekere heiligheid; het tweede

ninklijke wereldzwerver beteekent. Deze omstandigheid schijnt een nieuw bewijs op te leveren, dat het woord Malâjoe niet, gelijk men gewoonlijk aanneemt, uit het moederland afkomstig en door de kolonisten naar Singapoera overgebragt is; maar dat integendeel die naam van de gemelde landverhuizers, eerst later op hunne stamgenooten in den moederstaat van Sumatra en elders is overgegaan. Alex. Hamilton (8), die omstreeks het jaar 1700, Malakka en Djohor bezocht, hoorde toen de vijandelijke bewoners van het binnenland, welke de Hollandsche bezittingen bij Malakka dikwerf overvielen, beroofden en verwoestten, en vermoedelijk uit nakomelingen van, tijdens de veroveringen der

---

woord is ongetwijfeld het Sanskritsche तूरी toêrî, तूर्णि toêrni of तूर् toêr, snel voortgaan, haast maken, spoed, gezwindheid, een looper, bode; het derde eindelijk, bhoêwana भुवन, beteekent wereld, heelal. — Het middelste woord of toêrî, komt dus in zijne beteekenis volmaakt overeen met het Maleische لاجو lâdjoe, snel, vlug, gezwind, waarvan sommige schrijvers den volksnaam Malâjoe hebben willen afleiden. Uit dit lâdjoe is voor het overige de naam Palâdjoe of Plâdjoe, van eene breede, diepe en snelvlietende rivier, ontstaan, die omstreeks ééne mijl, beneden de hoofdplaats Palembang, aan den regter oever in de Moêsî valt. Het zoude mogelijk kunnen zijn, dat die naam en zijne naauwe overeenkomst in klank met de straks genoemde Javaansche woorden, tot de dichterlijke schildering van den woudstroom Malâjoe, welke den Godenberg Mahâmêroe besproeit, aanleiding heeft gegeven.

(8) *New Acc. of the East. Indies*, Vol. II, p.83.

Portugezen, in het begin der zestiende eeuw (1511), naar de binnendeelen van het schiereiland gevlugte Maleijers bestonden, met den naam van Monacaboas bestempelen (9); een naam, die aan den Maleischen moederstaat op Sumatra doet denken, welks bewoners in een zeer vroeg tijdperk, zich hoogst waarschijnlijk eenvoudig Orang Menangkabô, d. i. menschen van Menangkabô, zullen genoemd hebben. Later kwam daarvoor die van Orang Malâjoe, het Maleische [= zwervende] volk in zwang, welke benaming echter in het vervolg ook vaak op andere, tot den Islam bekeerde Indische eilanders toegepast en daardoor synoniem werd met Mohammedaan of geloovige, in tegenstelling van de Khâfir's of ongeloovigen (Heidenen).

---

(9) De grondlegger van het Engelsche etablissement op Poeloe Pinang, F. Light, schrijft nopens dit onderwerp aan Marsden: »The Menangkabau people of the peninsula are so named from an inland country in Pulo Pereha (Sumatra)." Marsden, *Hist. of Sumatra*, p. 331. Ook Radermacher zegt in zijne korte schets van het Halfeiland, beoosten den Ganges: »De bergen van Roembo worden door Maleisch volk, genaamd Maning-Cabou, bewoond." *Verhandelingen van het Bataviasche Genootschap* IV. p. 236 der tweede editie. Zie voorts hetgeen in jongeren tijd door Raffles en den Luit. Newbold werd medegedeeld, over de bewoners van Roembo en Naning, en de betrekkingen, welke die van het eerstgemelde distrikt, op het schiereiland, met de inboorlingen van Menangkabo, op Sumatra, voortdurend onderhouden. *Asiatic Researches*, in 8°. 1818, Vol. XII, p. 109 en 110; en *Journ. of the Asiatic Society of Bengal*, Vol. IV en V.

Als landnaam is het woord Malâjoe alleen voor het Achter-Indische schiereiland in gebruik gekomen, en wel eerst in de tweede helft der dertiende eeuw, na de stichting der stad Malakka door den Maleischen koning Srî Iskander Sjâh, die in 1252 door de Javaansche krijgsmagt van Modjopahit overwonnen en uit Singapoera verdreven werd. De aldaar, gedurende bijkans eene eeuw gewoond hebbende Maleijers, verhuisden dus ten gevolge dier gebeurtenis, ten tweeden male naar elders; zij werden dezen keer eigenlijk tot de vlugt gedwongen, en om die reden toen met dubbel regt Orang (of Wông) Malâjoe, vlugtelingen genoemd; een naam, die hen vervolgens ook bij uitnemendheid werd gegeven, terwijl tevens de landstreek, in welke zij zich gingen nederzetten, dien van Tânah Malâjoe, d. i. het land der Maleijers ontving.

Volgens Leyden (10) worden zij door de Siamezen Khék, door de Birmanen Masoe genoemd. Zij duiden zichzelven in hunne schriften en vooral in hunne briefwisseling, zeer zelden met het woord Malâjoe aan, maar bezigen in plaats daarvan eene, aan de heerschende windrigtingen ontleende uitdrukking, zoo als reeds door de Barros en Valentyn, in hunne beschrijvingen van Oostindië werd opgegeven. »De Maleijers," zegt laatstgemelde (11), »worden ge-

(10) *Asiatic Researches*, X. p. 163, der edit. in 8°.
(11) Oud en Nieuw Oost-Indiën, V. p. 310. De aange-

woonlijk Orang di bâwah angin, benedenwinds-volk of Oosterlingen genoemd, en de bewoners der westelijke landen, vooral die van Arabië, met den naam van Orang di âtas angin d. i. bovenwinds-volk of Westerlingen bestempeld; niet, omdat zij in die twee, elkander tegenovergelegene streken de eenige, maar omdat zij, onder de daar wonende volken, wel de beroemdste, schranderste en beschaafdste zijn," — die zich als de ondernemendste en bekwaamste zeelieden doen kennen en zich het meest op den handel en het buitenlandsche verkeer toeleggen, zouden wij liever willen zeggen. Volgens Marsden (12) zoude die betrekkelijke bepaling — die voor het overige aan den dikwerf daar lang en hevig doorwaaijenden westelijken moesonwind doet denken, — slechts als eene plaatselijke aanwijzing te beschouwen zijn, strekkende om de Maleische landen en volken beoosten Atjin's-hoofd, van de meer gemengde strandbewoners bewesten deze meridiaanlijn te onderscheiden.

Met deze, meer meteorologische, dan geographische benaming der Maleijers, staat vermoe-

voerde Portugesche geschiedschrijver dwaalt echter in zijne opgave ten deze, door die streek, alwaar de zon opkomt, de opperstreek, en die, waar zij ondergaat, de benedenstreek, met betrekking tot Singapoera, te noemen." De Barros, *Asia*, edit. Alf. Ulloa, Venezia 1562. Decada II. liv. VI. c. p. 123.

(12) *Maleische Spraakkunst*, inleiding, p. XXVI. Zie ook hetgeen reeds boven p. 27, noot 55, is aangeteekend.

delijk het Perzische woord Zîrbâd زيرباد, hetwelk letterlijk: onder den wind beteekent, en waarmede deze west-Aziatische natie sedert verscheidene eeuwen het Maleische schiereiland bestempelt, in een naauw of onmiddelbaar verband. W. Ouseley (13) deelt mede, dat in het Perzische werk *Mathlá as' Sádein*, uit het midden der vijftiende eeuw, van Zîrbâd gewag wordt gemaakt, als van eene plaats, tusschen welke en Ormus [Harmoez] benevens Kalikoet veel handel gedreven wordt; » en ik ontwaarde," zegt hij verder » in de *Boerhâni kâthii*, dat Malâkh [of Malâch ملاخ] een der eilanden was van Zîrbâd, dat nu algemeen Malâkhah [of Malâchah ملاخه] wordt genoemd (14)." Deze laatste bijzonderheid vindt men ook vermeld bij Sâdik Isfahâni (15), wiens

(13) *Travels in various countries of the East.* 1819—1823, Vol. I. p. 323.

(14) De naam Malakka, door de Maleijers ملاك Malâka gespeld wordende, is, volgens de geschiedwerken van dat volk, ontleend aan de aldaar in groote menigte groeijende boomsoort Emblica officinalis, onder een' van welke boomen Srî Iskander Sjâh, na zijne vlugt van Singapoera, van de vermoeijenis der jagt eens uitgerust hebbende, zijne nieuwe stad tot aandenken, daar naar genoemd heeft. De naam van die boomsoort is in het Maleisch bôah malâka, in het Sanskrit âmalaka, in het Bengaalsch en Hindostansch âmla (van अम्ल amla, zuur), aldus geheeten naar de wrange vruchten, die onder den naam van Myrobalanen in Europa bekend zijn en, meestal in suiker ingelegd, in den handel voorkomen.

(15) *Geographical works*, p. 48.

schriften van omstreeks het jaar 1635 dagteekenen.

Indien de mededeelingen van Wilford (16) vertrouwen verdienden, zoude het Achter-Indische schiereiland den Hindoes bekend zijn geweest onder den naam van Mahâlankâ of Mâ'lankâ, d. i. groot-Lankâ (het laatste woord is de oude dichterlijke naam van Ceylon, in het Sanskrit-Epos Râmâyana); terwijl in sommige Poerâna's de straat van Malakka, als Lankâdwâra of doorgang van Lankâ zoude vermeld staan. Nog andere Sanskritnamen van het gouden schiereiland (17) zouden zijn die van Lankâpoerî en Lankânagara, d. i. stad van Lankâ; deze doen voor het overige denken aan dien van het fabelachtige eiland Langkapoêra لڠكڤور, dat tusschen de rivieren van Palembang en Djambî, op Sumatra, zoude gelegen zijn en, volgens de Maleijers, de eerste drooge plek is geweest, die zich na den zondvloed vertoonde, om welke reden zij ook voor den grondslag wordt gehouden »van het vermaarde koningrijk Menangkabô, dat beroemd en magtig zal zijn tot aan den dag des Oordeels (18)."

Marco Polo is zeer waarschijnlijk als de eerste vreemdeling en de oudste schrijver te beschouwen, die van den naam Malâjoe melding heeft gemaakt. Zich aan boord van eene der veertien

(16) *Asiatic Researches*, edit. in 8°, Vol. X. p. 142 en volg.
(17) Zie boven, p. 1, 68.
(18) Marsden, *Hist. of Sumatra*, p. 340.

jonken bevindende, welke in het jaar 1291 uit de rivier Peho, in China, naar Perzië onder zeil waren gegaan, ter overbrenging eener keizerlijke prinses, die door Koeblaï Khan aan zijnen bloedverwant, den Tartaarschen souverein van Perzië ter gemalin werd toegezonden, bezocht Marco Polo, op dien togt, onderscheidene plaatsen van Achter-Indië. Van het eiland Pentan (Bintan بنتن, of Bintang, gelijk het door de Europeanen gewoonlijk genoemd wordt), naar Java minor (Sumatra, zie p. 21) varende, gewaagt hij, vermoedelijk naar hetgeen hem door de inlanders verteld was geworden, dat dertig mijlen van daar een ander eiland gelegen is, met een koningrijk, Malaiur, Maleyur of Maletur geheeten, hetwelk tevens de naam der hoofdplaats was. »Het volk," luidt zijn verhaal verder, » wordt door een' koning geregeerd en heeft eene eigene taal. De stad is groot en wel gebouwd. Er wordt daar veel handel gedreven in specerijen en droogerijen, waarvan de plaats overvloedig voorzien is. Anders is er niets, dat tegenwoordig opmerking verdient (19)." In dat tijdvak zat Soelthân Moehammad Sjâh, de derde Maleische koning van Malakka, en de zevende die over dit volk, sedert deszelfs verhuizing uit Sumatra, regeerde, aldaar op den troon; hij beklom dien in 1276, was de eerste vorst uit

---

(19) *Travels of Marco Polo*, edit. Marsden, p. 597.

het stamhuis van Srî Toêri Boêwana, die opentlijk de leer van den Koran beleed, en stierf, na eene zeven-en-vijftig-jarige, gelukkige regering, in het jaar 1333 van onze tijdrekening. Zijne vermaardheid en zijn zedelijke invloed strekten zich niet slechts over vele landschappen van het schiereiland, buiten de grenzen van zijn rijk uit, maar ook over de naburige eilanden Lingga en Bintan, en over een gedeelte der noordoostkust van Sumatra; al welke volken toen den appellativen naam van Malâjoe of Malâjo verkregen (20), waarmede echter altijd die van het land hunner afkomst verbonden werd, uitgezonderd bij de bewoners van Malakka, die eenvoudig Orang Malâjoe werden genoemd, omdat zij, naar de uitdrukking van Valentyn (21),

(20) Bij vergelijking: even als door de Romeinen de namen Gothones en Vandali niet enkel op de eigenlijke Gothen en Vandalen, maar nog op menig ander volk, dat zich, op hunne togten, onder hen mengde of vriendschapsverbonden met hen sloot, werden toegepast.

(21) *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, D. V, p. 317. — Omtrent den oorsprong van het woord جاوي djâwî, als adjectivum met بهاس bahâsa (taal) verbonden, en met welk compositum van bahâsa Djâwî, de Maleijers bepaaldelijk hunne eigene taal bestempelen, terwijl door hen die der Javanen bahâsa Djâwa wordt genoemd, hebben Robinson (Malayan Orthography, p. II—VI) en W. von Humboldt (Kawi-Sprache, I, p. 66), in zoo verre ongetwijfeld juist gegist, wanneer zij eerstgemeld woord enkel als eene van de Arabieren overgenomene uitdrukking beschouwden. Deze toch zullen de taal van het volk, waarmede

» voor de echte en oorspronkelijke Maleijers gehouden werden."

Uit al het tot hiertoe aangevoerde blijkt duidelijk, dat wij het gevoelen niet deelen van die geleerden, welke aan den naam Malâjoe eenen aanmerkelijk ouderen oorsprong toekennen. Wegens de gelijkvormigheid van dat woord met den oud-Indisch geographischen naam Malaya, aan het zuidelijk gedeelte der westelijke

---

zij het vroegst en het meest in het verwijderde gewest Djâwah (zie boven p. 12, 23) in aanraking kwamen, lisân al Djâwî (de Djawasche of Javaansche taal) genoemd hebben, zoo als reeds door Valentyn (l. c. D. IV, p. 66) wordt aangemerkt, en ook Werndly, bij gevolgtrekking, op grond der Arabische benaming van het Indische gomhars Styrax benzoin, loebân of lobân al Djâwî (zie p. 23, 25), geneigd was te vooronderstellen. Volgens Niebuhr (*Beschrijving van Arabie*, III, p. 136, der Holl. vertaling in 4°) wordt eene der benzoë-soorten van Sumatra, Siam en Java, door de Arabieren bachôr Java (bochoêr al Djâwî?) genoemd, die voor veel beter wordt gehouden, dan het olibanum van Arabië. De Maleijers kennen het benzoë onder de namen ميڽن mînjan of كميڽن kamînjan en كماين kamâjan; de Javanen onder die van mĕnjan en sêlo (= steen), welk laatste woord aan de op zijne denkbeeldige afkomst doelende Sanskritnamen van शिलाज silâdja (lett. uit rots ontstaan) en अश्मपुष्प asmapoespa (bloemsteen) doet denken. — Alhoewel dus de voormelde, door de Maleijers ter bestempeling hunner moedertaal, gebezigd wordende uitdrukking djâwî, van denzelfden oorsprong is als het Kromo-Javaansche djáwi (zie p. 47), zijn nogtans, hoogst waarschijnlijk, beide woordvormen onafhankelijk van elkander uit den naam Djâwa ontstaan, en hebben zij, in zoo verre, niets met elkander gemeen.

Ghats, in Vóór-Indië, ontleend en nog in vele eigennamen daar voorkomende; in eene landstreek, die gedurende het Grieksch-Romeinsche tijdperk, voor de verschillende kostbare voortbrengselen (peper, kaneel, paarlen en edelgesteenten, katoenen en zijden stoffen, wierook enzv.) ter groote marktplaats (te Nelcynda, Muziris, Colchi, Cottiara of Cottinara enzv.) verstrekte, en waarmede de west-Aziatische volken in regtstreeksch verkeer waren, konde tot verwisseling der beide, niets met elkander gemeen hebbende namen, in lateren tijd genoegzame aanleiding bestaan.

De geschiedenis der Maleijers begint met hunne verhuizing uit Sumatra. Hoe roemzuchtig ook en ijdel van aard, bewaren toch hunne legenden, ten opzigte der hen zoo streelende denkbeelden van hooge afkomst en voorouderlijke grootheid en magt, een diep stilzwijgen. Het volk trad, als het ware, toen eensklaps, in overgrooten getale, uit zijne onbekendheid te voorschijn; even als zich weleer de Hunnen, op het onverwachts, aan de oostelijke grenzen van Europa vertoond hadden. Na zijne verschijning en verspreiding noordwaarts over de kleine eilanden beoosten Sumatra, raakte het onder den naam van Malâjoe bekend; maar er bestaat hoegenaamd geen historisch bewijs en, lettende op het bij de Indische eilanders algemeen heerschende gebruik, is het zelfs zeer onwaarschijnlijk, dat al vóór dien tijd, dat is voor

de jaartelling 1160, dit de oorspronkelijke naam van dit volk zoude geweest zijn. Hoe zoude nu Ptolemaeus duizend jaren te voren reeds kennis van dien naam verkregen hebben? zoo als door onderscheidene vermaarde schrijvers wordt voorondersteld. Wanneer men vreemde woorden, en wel nog verbasterde, eenig en alleen naar de overeenkomst van klank poogt te verklaren, vervalt men al ligt tot de ongerijmdste dwalingen, waarvan het onderwerpelijke voorbeeld een staaltje uit vele andere oplevert. Van den door Ptolemaeus vermelden naam Malaei Colon (Μαλαίου κῶλον ἄκρον), aan de zuidelijke kust van het gouden schiereiland, beschouwt de Heer Crawfurd (22) het laatste gedeelte als ontleend aan de Ngoko-Javaansche en Sundanesche uitdrukking koelon, west of het westen beteekenende, terwijl hij het eerste woord voor eene verminking van Malâjoe houdt, en aldus, zonder eenige bedenking, dien naam door: »Malays of the west" vertaalt; eene aanduiding voor dit volk, zoo hij beweert, met het gewone gebruik der Javanen overeenstemmende en vermoedelijk van hen afkomstig. Uit deze afleiding trekt hij het bewijs voor de groote oudheid der Maleijers; eene hypothese, reeds in het werk van d'Anville (23)

(22) *Hist. of the Indian Archipelago*, Vol. III. p. 190.

(23) *Handbuch der alten Erdbeschreibung*, 2de edit. 1800, Th. III. p. 291. Hoe geheel zonder kritiek en verward daar de verklaring luidt, kan uit het volgende blijken: »In Maleuco-

voorkomende, en ook door Leyden (24), met betrekking tot de taal geopperd, doch die door geen' der beste nieuwere geographen der vermelding waardig werd gekeurd.

Minder stellig laat zich, naar ons oordeel, de twijfel oplossen omtrent het door Edrîsi (25) vermelde woord Malâï (ملاى), hetwelk bij dezen Arabischen geograaf tweemaal voorkomt; eens als de naam eener koninklijke residentiestad op het eiland Khomor (قمر = قمار Khomâr of kaap Comorin?), en vervolgens als die van een eiland, »dat zeer groot, vooral zeer lang is, zich van het westen naar het oosten uitstrekt en,

---

lon, jetzt C. Romania, erkennet man ohne Mühe den Namen Malaya, und insbesondere von der Stadt Malaca;" terwijl toch de grondlegging van deze stad, gelijk reeds door de oude Portugesche en Vaderlandsche geschiedschrijvers omstandig is opgegeven, eerst van het jaar 1253 dagteekent! Ook Wilford uit zijne meening omtrent dien, voor velerlei gissingen vatbaren naam, en wel in dezer voege: »Polemy mentions there a place called Malaioucolon, probably from the Sanscrit Malaya-cúlam, which implies a place on the borders or shores of Malaya." *Asiat. Researches*, edit. in 8°, X. p. 147.

(24) *Asiat. Researches*, edit. in 8°, X. p. 164. Leyden meent den oorsprong van het woord Temala (Τημάλα), door Ptolemaeus aan een voorgebergte en eene rivier ter westzijde van de Aurea Chersonesus gegeven, in het Maleische تيمه timah, dat tin beteekent, te vinden, »and from this, among other circumstances, we may be permitted to infer the high antiquity of the basis of the Malay language, from its giving name to the Cassiterides of the east."

(25) *Géographie*, edit. Jaubert, I. p. 69, 86, 89.

volgens het berigt der bewoners, aan de harsachtige Zee (البحر الزفتى), op het uiteinde van China, stoot. Men drijft op dit eiland," zegt Edrîsi verder, »een' zeer voordeeligen handel in verschillende reukwerken en specerijen, als: kruidnagels, kaneel, nardus, nootmuskaat; ook zijn daar uitmuntende goudmijnen. De bewoners hebben houten huizen, die te water naar de plaats hunner bestemming vervoerd worden; zij hebben ook windmolens, door middel van welke zij de rijst, garst en andere graansoorten, die hun ten voedsel verstrekken, tot meel maken. Het land brengt voorts bananen, kokosnooten en suikerriet voort. De koning draagt den naam van Malik el Djezer, en is in het bezit van vele olifanten, schepen, enzv." Men ziet, dat in dit verhaal onderscheidene zaken worden opgegeven, die niet op de Maleische vorsten en hun land van toepassing zijn; buitendien heeft Edrîsi, gelijk wij vroeger zagen (p. 9) zijn werk reeds in 1155 voltooid: dus vijf jaren voor en aleer de eerste verhuizing der Maleijers, van Sumatra naar Singapoera plaats vond, en waarvan de dagteekening in de geschiedboeken naauwkeurig vermeld staat. Wel schijnen de Maleijers, voor de aanneming van den Islam, geene bepaalde tijdrekenkunde bezeten te hebben; doch vermits de leer van den Koran reeds in het begin der dertiende eeuw (1205 na Chr. geb. zie p. 27) te Atjin werd ingevoerd, en daarmede tevens het gebruik van den almanak der Arabieren onder de beschaafde-

re inlanders aldaar bekend werd, bestaan er geene gegronde redenen om, ten aanzien dier merkwaardige gebeurtenis, waarover toen nog geene halve eeuw, of een gewone menschen-leeftijd, verstreken was, de juistheid der opgegevene jaartelling in twijfel te trekken. Ook droeg de laatste Maleische vorst van Singapoera, die in 1249 den troon beklom, en drie jaren daarna, voor de hem onophoudelijk bestokende legerbenden van Modjopahit (26) de wijk moest nemen, den slechts half Indischen en half Arabisch-Perzischen naam van Srî Iskander Sjâh (al zijne voorgangers daarentegen voerden enkel Hindoesche namen). Uit dit een en ander zouden wij geneigd zijn het besluit op te maken, dat het woord Malâï bij Edrîsi, niet aan den naam Malâjoe, maar aan de eene of andere oude marktplaats van Vóór-Indië ontleend is.

Thans nog een woord over eene der, in de nieuwere geographische werken, meest ingang gevonden hebbende afleidingen van den naam

---

(26) In de Javaansche legenden wordt de vierde vorst van Modjopahit, Ardhi Widjojo, die in de dertiende eeuw zoude geregeerd hebben, als de overwinnaar des konings van Singapoera genoemd, »wiens onderdanen van de zeerooverij leefden, maar na die nederlaag schatpligtig aan Modjopahit werden." Zie Raffles, *Hist. of Java*, II. p. 111. Ik behoef naauwelijks te herinneren, dat de kronijken der Javanen zeer tegenstrijdig in de opgaven der jaartellingen zijn en verschillen van 100 en zelfs van 150 jaren opleveren.

Malâjoe. Volgens Marsden (27) zoude die volksnaam zijnen oorsprong ontleenen aan een' der even zoo geheetene vier groote stammen, waarin de Maleijers in den moederstaat verdeeld zijn en wier opperhoofden bij den berg Soengi-pagoe zouden wonen: eene, op zeer verwarde denkbeelden omtrent het Soekoe-bestuur van Menangkabo berustende meening, die door Crawfurd blindelings werd nageschreven. Niet een der groote stammen of afdeelingen (Lâras) der Maleijers aldaar, zoo als in het vervolg uit onze berigten zal blijken, voert den naam Malâjoe, maar slechts een der talrijke onderdeelen of staken (Soêkoê), wier bestaan vermoedelijk uit een veel jonger tijdperk dagteekent en van welke men dezelfde namen op vele plaatsen aantreft. Een' Soêkoê Malâjoe vindt men, onder anderen, ook te Padang.

Wanneer het waar zij, dat de landstreek Menangkabo de bakermat is van het Maleische volk, en dat van daar de verhuizing naar Singapoera is uitgegaan, dan rijst onwillekeurig in ons de vraag op, of men met den dichterlijken, aan de fabelachtige aardrijkskundige verdeeling der Hindoes ontleenden naam Mahâmêroe, uit welken grooten berg der Goden de hoofdrivieren ontspringen, die hare stroomrigtingen naar de vier wereldstreken nemen, niet

(27) *Hist. of Sumatra*, p. 330.

den Goênong Merâpi (of Berâpi, d. i. vuurberg) te verstaan hebbe, van welken, volgens het door ons medegedeelde volksverhaal, de eerste bewoners van het land zijn afgedaald (28). De Merâpi is een der hoogste bergen (29) van Sumatra, en trekt door zijne vrije, tusschen wijde, komvormige dalen geplaatste ligging, de oplettendheid in het bijzonder tot zich. Al de boschwateren, langs zijne noordelijke, oostelijke en zuidelijke hellingen, stroomen oostwaarts in de aanzienlijke en ver op met booten bevaarbare rivier Koeantan of Kwantan (30), die lager den naam van Indragîrî aannemende, haren vloed, tegenover het eiland Lingga, door onderscheidene monden, in de Sunda-zee ontlast. Deze waterweg, benevens die, welke meer noorde-

(28) Onder de waardigheidskleinooden van den Sultan van Menangkabo, wordt uitdrukkelijk ook de »brandende berg" opgenoemd. Zie Marsden, *Hist. of Sumatra*, p. 339.

(29) Hij is thans nog omtrent 3000 meters hoog, en zulks na ruim 400 meters van zijnen top verloren te hebben, door de herhaalde uitbarstingen, ten gevolge waarvan zich op hem een uitgestrekt kraterveld gevormd heeft, met onderscheidene diepe trechters, uit een' van welke gedurig een zware rook opstijgt. Zie mijne »Kaart der kraters van den Goênong Merâpi" in de *Verhandelingen*, Land- en Volkenkunde, Pl. 86.

(30) In de *Sedjarah Malâjoe* wordt verhaald, dat de prins Sang Sapoêrba (zie p. 83) »na het eiland Bintan verlaten en één dag en nacht gezeild te hebben, te Roeko aanlandde, van waar hij naar de punt Bâlang toog en vervolgens de rivier Boeantan opvoer; daar was het land zeer bevolkt en kwam hij ver binnen naar Menangkabo." Raffles, l. c. p. 110.

lijk, tusschen de Indragîrî en Sîak (31), door de rivieren Sibâjang en Kampar, naar de oostkust van het eiland voert, worden door de natuur als de meest geschikte en daardoor als de waarschijnlijkste aangewezen, langs welken de volksverhuizing naar Oedjong-Tânah (Singapoera) plaats kan hebben gehad.

Na deze eenigzins breede uitwijding over de Maleijers in het algemeen, gaan wij nu tot de verklaring der in ons volksverhaal voorkomende eigennamen van personen en plaatsen over. Het eerste opperhoofd, hetwelk den vorstelijken zetel te Priangan stichtte, was Datoe Raso Ieso genaamd. In de Maleische distrikten op Sumatra, verstaat men tegenwoordig onder het woord داتو dâtoê of داتق dâtoekh een opperhoofd van minderen rang, en men bezigt het daar ook dikwerf in de onbepaalde beteekenis van ons heer, enkel als eene uitdrukking van eerbied. W. von Humboldt (32) heeft echter op de in de Indische tongvallen niet zelden voorkomende verwisseling der r met de d, vooral

(31) Aangaande de gemeenschap te land, van de oevers der rivier Tâbong of Sîak naar die der Soengi Kampar of Mai, zie men mijne berigten en figurative kaart »van de wegen en rivieren, welke uit de Padangsche binnenlanden naar de oostkust van Sumatra afloopen," in de *Gids* van 1837, en daaruit overgenomen in de *Almanach für* 1839, von Heinrich Berghaus.

(32) *Kawi-Sprache*, I, p. 69, 70; en *Nouv. Journ. Asiatique*, IX, p. 489.

aan het begin der woorden, opmerkzaam gemaakt, en daarbij, onder anderen, als voorbeeld aangehaald het onderwerpelijke dåtoê, en het, in het Maleisch zoowel als in het Javaansch, eeniglijk als titel voor vorstelijke personen, zoo mannen als vrouwen, gebruikelijke råtoê, gewoonlijk door vorst, vorstin, vertaald wordende. Het woord råso راس (33) (Sanskrit रस rasa) beteekent: innerlijk gevoel, gewaarwording. Ieso, eindelijk, is ongetwijfeld het Sanskritsche ईश îsa, een heerscher, meester, en een titel van Siwa. De geheele naam zoude derhalve beteekenen: een Aanzienlijke, die het gevoel van eenen heerscher bezit, of daartoe, als het ware, van nature bestemd is. De zoon van dien vorst, welke hem zijne gade Poêtih فوتيه, d. i. de witte of blanke, schonk, was genaamd Kjai Toemanggongan: twee naar het schijnt, oorspronkelijk Javaansche woorden, ofschoon beide in het Maleisch zijn overgegaan. ꦏꦾꦲꦶ kjahi, Maleisch كياي kjâi, is een achting beteekenend voorzetsel voor namen van mannen, voornamelijk jegens bejaarden gebruikelijk; ꦠꦸꦩꦼꦁꦒꦸꦁ toemĕnggoeng, Maleisch تمڠڠوڠ toemanggong, is een titel van

(33) Het is uit de taalkundige werken van Werndly en Marsden bekend, dat de Maleijers van Sumatra en die der binnenlanden van Malakka, de sluitende klinker Fathah gewoonlijk als o uitspreken.

een voornaam, hetzij burgerlijk, hetzij militair opperhoofd (waarschijnlijk afgeleid van tanggoeng of tanggong, voor iets verantwoordelijk zijn, borg staan). Van den naam Indra Sati, zuster des voorgaanden, stemt het laatste gedeelte in klank volkomen overeen met het Sanskritische सती satî, eene getrouwe of deugdzame vrouw, voornamelijk zulk eene, die zich op den houtstapel, met het lijk van haren overledenen echtgenoot, levend verbrandt. De Maleijers schijnen echter dit satî somwijlen te verwisselen met het bij de Arabieren gebruikelijke setî of sitti ستى, eene uitdrukking van eerbied jegens eene vrouw van aanzien, gelijk ons jufvrouw, mevrouw. Beide woorden verraden voor het overige eenen gemeenschappelijken oorsprong. Onder den bekenden, uit de godenleer der Hindoes afkomstigen naam Indra, den god van den dampkring, en van het hemelsche paradijs, verstaan de Maleijers allerlei geheimzinnige en bovennatuurlijke wezens. Wij waren thans tot den laatsten hoofdpersoon der overlevering: Perpatih Sabatang genaderd, van wiens naam het voorste woord zamengesteld is uit pâtih ڤاتيه, Sanskrit पति pati, een heer, opperste, eigenaar, en het Maleische voorzetsel ڤر per; terwijl sabatang bestaat uit het afgekorte Maleische س sa één, en باتڠ bâtang, stok, tronk, stam (van een' boom). Sabâtang beteekent dus letterlijk: één stam of stok, en doelt zinnebeeldig op het uit eenen

stam bestaande gedeelte der bevolking, die onder genoemden prins naar Agam verhuisde. Hij was toen eigenaar of heer van één' der destijds bestaande twee hoofdstammen van het Maleische volk. Men zoude uit de beteekenis van dezen naam opmaken, dat hij dien eerst later verkregen had, of wel, dat het toeval, als prophetisch, reeds vroeg de kiem tot de belangrijke rol, die hij later zoude vervullen, gelegd hadde. Hoe dit zij, hij verhuisde met al zijne onderhoorigen naar Agam.

Deze landnaam is vermoedelijk afkomstig van het Sanskritische आगम âgama, toegang, toenadering (van गम gama, gang, weg, togt, voornamelijk de togt van een' bespringer), en staat dus met de plaats gehad hebbende gebeurtenis in een naauw verband. — De naam van Tânah-dâtar تانه داتر, in welke landstreek Kjai Toemanggongan bleef wonen, beteekent letterlijk: vlak land.

Wij hebben ten slotte nog twee woorden te zeggen over de namen Lagoendi, Pâdang-pandjang en Priangan. De laatste, een in de oude overleveringen der Maleijers zeer vermaarde naam, schijnt insgelijks van Sanskritischen oorsprong en zamengesteld te zijn uit प्री prî of प्रिय priya, lief, dierbaar, aangenaam, verrukkelijk; en अङ्गन angana, een hofplein, binnenplaats (waarvan veelligt ook het Javaansche Kromo-woord ꦲꦁꦒꦺꦤ꧀ hanggên,

plaats, oord, afkomstig is (34). Pâdang-pandjang ڤادڠ ڤنجڠ, zijn twee zuiver Maleische woorden, eene uitgestrekte effene landstreek beteekenende, en in de toepassing hier op het lange en effene dal doelende, hetwelk zich langs den zuidelijken voet van den Goênong Merâpi, schier regt oost- en westwaarts uitstrekt, en in welks oostelijk gedeelte die vermaarde vorstelijke zetel eertijds gevestigd was. Uit dien hoofde worden thans ook zijne puinhoopen gewoonlijk Priangan Pâdang-pandjang genoemd. De naam Lagoendî لڬوندي is reeds uit de beschrijving van Rumphius (35)

---

(34) Van denzelfden oorsprong schijnt de naam van het Sundasche landschap op Java (de Preanger Regentschappen) te zijn, door de bewoners Tanĕh Prihanggĕn ꦠꦤꦃꦥꦿꦶꦲꦁꦒꦼꦤ꧀ d.i. het land Prihanggĕn, of gelijk wij gewoonlijk zeggen, de Preanger Landen, genoemd. Raffles geeft daarvan eene andere, op de mondelinge overleveringen der inlanders berustende afleiding op, die ons echter zeer gezocht toeschijnt. Zie *History of Java*, II, p. 134. De beteekenis van het Sanskritsche angana voor eene vorstelijke woonplaats, doet tevens aan het Kromo-Javaansche ꦝꦭꦼꦩ꧀ dhalĕm denken, de tweeledige beteekenis hebbende van paleis of woning van eén' aanzienlijke, en voorts, even als het Maleische دالم dâlam, die van in, binnen, hetwelk vermoedelijk de oorspronkelijke beteekenis, maar overdragtelijk, voor de woningen der inlandsche Grooten in gebruik gekomen is, omdat deze gebouwen doorgaans binnen een, door paalwerk of steenen muren omringd plein of afgeslotene plaats zijn gelegen.

(35) *Herbarium Amboinense*, IV, p. 48 sqq.

bekend, als die van heestersoorten (Vitex), wier bladen en bloemen een aromatieken reuk bezitten, en door den inlander tot verschillende doeleinden gebruikt worden.

Met de voorgaande overlevering der Maleijers van Menangkabo, staan die omtrent den oorsprong van verscheidene oude en zeer eigenaardige instellingen van dit volk in een naauw verband; instellingen, die ongetwijfeld op zijne zedelijke en staatkundige ontwikkeling niet zonder invloed waren, en nog heden ten dage in hooge achting worden gehouden. Eene der opmerkelijkste onder haar, is het zoogenaamde Soekoe-bestuur, van welk Valentyn, Radermacher, noch Marsden in hunne beschrijvingen van Sumatra eenig gewag maken, en dat evenwel eenen zoo gewigtigen invloed op het geheele regeringsstelsel der Maleijers uitoefent. Wij bezitten over die oude inrigting een belangrijk verslag, door een' oud' en, uit hoofde van zijn veeljarig verblijf op Sumatra, met de inlandsche gebruiken zeer vertrouwd' ambtenaar, in 1833, ten behoeve van ons Bestuur te Padang opgesteld. Dat stuk zal ons bij de volgende mededeelingen hoofdzakelijk tot leidraad strekken.

I.

Over het bestuur der Maleijers van Menangkabo.

Het inlandsche bestuur, in dit gedeelte van Sumatra, is te zamengesteld uit de navolgende hooge en lagere hoofden, namelijk:

1) Jang di Pertoewan, titel van den Regent van Menangkabo.
2) Toewankoe,
3) Pamoentjakh,
4) Poetjoekh awoer of Panghoeloe kapala,
5) Panghoeloe.
6) Panghoeloe kitjil,
7) Orang toeah of Orang kaja,

Behalve de eerstgenoemde of vorst, zijn al deze hoofden afkomstig uit het Soekoe-bestuur; dat is een bestuur, dat aan elke lijn van zeker geslacht hare eigene hoofden geeft, Panghoêloe (36) geheeten. In elk dorp, dáár Kôta of

(36) Zamengesteld uit hoêloe هول, het bovenste gedeelte van eenig voorwerp, het boveneind of begin, en het voorzetsel peng of pang ڤڠ; dus een hoofdman, bestuurder. Op Java verstaat men onder Panghoeloe of Panggoeloe ꦥꦁꦲꦸꦭꦸ

Kôto (37) genaamd, heeft iedere Soekoe haren eigen Panghoêloe, en al de Soekoe-hoofden te zamen maken het bestuur uit der Kôta, terwijl de gezamentlijke Panghoêloe Kôta, van zeker vereenigd landgedeelte, het bestuur over die landstreek vormen. Er zijn landschappen, van welke de hoofden alleen uit Panghoeloe's bestaan; zoo als, onder anderen, het distrikt Bâjang, dat der Dertien-Kota's en dat der Twintig-Kota's. Zulke vereenigde besturen noemen zich op eene eigenaardige wijze, de wezentlijk verbondenen. Zoo zeggen b. v. die van de Dertien-Kota's: Sôloh-Salâjo râpat nîan Tîgablas Kôta, d. i. de dertien dorpen zijn echt met elkander verbonden door Sôloh en Salâjo (de namen der twee oudste of moederdorpen van dat landschap). Om een denk-

---

doorgaans een' Mohammedaansch' priester, een' hoogepriester. Het woord kapâla كفال beteekent hoofd (van een mensch of dier), en met Panghoêloe verbonden, het hoofd of de hoogste van deze soort van hoofdmannen. Deze titel schijnt echter eerst later door de Oost-Indische Compagnie daar ingevoerd te zijn. — Kitjil كچل, beteekent: klein.

(37) كوت, Sanskrit कोट kôta en कुट koeta eene woning, vesting, burg of versterkt huis beteekenende. De Maleische dorpen, anders gewoonlijk kampông كمڤڠ of doêson دوسن genoemd, verdienen in de landstreek Menangkabo op Sumatra, te meer den naam van kôta, aangezien zij voorheen meest allen door ondoordringbare heiningen van doornig bamboesriet (bamboê doêrî, *Bambusa Blumeana* Schlt.), verhakkingen en loopgraven in een' versterkten staat gesteld waren.

beeld te geven van de veelhoofdigheid dezer vereenigde besturen (Panghoêloe-râpat), zullen wij slechts aanvoeren, dat in de Dertien-Kota's, een dier landschappen, in welke, door streng gehandhaafde uitsluiting van allen vreemden invloed, het Soekoe-stelsel tot in den jongsten tijd zijnen oorspronkelijken vorm het zuiverst bewaard heeft, niet minder dan vijf-en-zeventig Panghoeloe's gevonden worden, van welke zeven-en-twintig tot den stam Bodi-tjieniâgo, en de overige acht-en-veertig tot dien van Kota-pilihan behooren. Hunne verdeeling, in de dertien hoofddorpen, is de volgende:

a. Van den stam (Laras) Bodi-tjieniâgo zijn in de dorpen:

Soloh	9	Panghoeloe's.
Goegoer	6	»
Gawong	3	»
Pandjang-kalam	6	»
Kota-anau	3	»

b. Van den stam (Laras) Kota-pilihan, vindt men in de dorpen:

Salajo	7	Panghoeloe's.
Kenari	6	»
Marapaneh	6	»
Talang	3	»
Tjoepa	5	»
Kota-baroe	6	»
Gantong-tjerê	5	»
Kota-lalang	10	»

De dorpen Soloh en Salajo, de eerste der beide oude Soekoe's of tegenwoordige Laras, zijn slechts door eene rivier van elkander gescheiden. Door de bevolking van beiden, doch ieder afzonderlijk, zijn langzamerhand weder nieuwe dorpen gesticht, welke, na tot het getal van dertien aangegroeid te zijn en zich over het gansche komvormige dal, waar dat landschap binnen besloten ligt, verspreid te hebben, onderling eene soort van eedgenootschap vormden, onder de bovenvermelde eigenaardige benaming. Door handelsondernemingen gedreven, of door den band van het huwelijk getrokken, verhuisden later uit dit landschap ook vele bewoners naar elders, vooral naar de westelijke kustplaatsen, tusschen Priâman ten noorden en het distrikt Sapoêloh-bôah-bandar (38) ten zuiden. De Soekoe-hoofden van Bâjang, ten getalle van vijftien, rekenen zich allen afkomstig te zijn uit de Dertien-Kota's, en wel uit de dorpen Marapaneh, Kenari en Kota-anau.

In andere streken daarentegen vindt men tegenwoordig ook opperhoofden, die andere titels voeren en geacht worden boven den rang van een' gewoon' Panghoeloe verheven te zijn. Die titels zijn: Toewankoê en Pamoentjakh (39).

---

(38) Letterlijk: de tien haven- of marktplaatsen; van het Perzische بندر bandar, eene havenstad, waar veel vreemdelingen ten handel verschijnen; سڤولہ sa-poêloh = tien; omtrent het woordje boâh zie men de volgende bladzijde, noot 40.

(39) Vermoedelijk afgeleid van ڤنچق poentjakh of کمنچق

Toewankoe's treft men te Padang, te Oelakan, te Troesan en op meer andere plaatsen aan.

Er zijn ook streken, in welke meer dan één Panghoeloe eenen hoogeren rang bekleedt, zoo als b. v. in de Zeven-Kota's, waar een hunner den titel van Râdja heeft, die echter tevens Panghoeloe van zijne Soekoe is. Die titel schijnt intusschen eerst in jongeren tijd daar in zwang te zijn gekomen, aangezien hij niet oorspronkelijk tot het Soekoe-bestuur behoort. Een andere Panghoeloe voert den titel van Pamoentjakh; en beide deze opperhoofden met nog een aantal gewone Panghoeloe's, hebben het beheer over acht gehuchten, welke gezamentlijk voor eene der zeven Kota's gerekend worden. De overige zes Kota's van gemeld landschap, worden door drie Pamoentjakh's benevens vele Panghoeloe's geregeerd. Zaken van algemeen belang moeten door al die hoofden gezamentlijk behandeld worden; maar op zich zelven heeft een ieder van hen, in de Soekoe, waartoe hij behoort, het hoogste gezag.

Wanneer er eenig geschil ontstaat onder de Anakh-bôah's (40), van welken aard ook, dan

---

kamoentjakh, top, kruin, spits; dus die aan de spits of aan het hoofd eener zaak staat. — Toewankoê beteekent letterlijk: mijn heer of meester, en is als titel te vertalen door: edelheid, hoogheid.

(40) Dezen naam dragen de gezamentlijke ledematen eener Soekoe. Anakh انق beteekent kind; bôah of boêwah بوه, vrucht, en ook eene verzameling van kleinere dingen met betrekking tot een grooter.

gaat de beleedigde of zich in hare regten verkort achtende partij, eerst tot den Panghoêloe kitjil van hare Soekoe; deze neemt kennis van de zaak, onderzoekt haar, geeft raad, en tracht zoo mogelijk het geschil te vereffenen; kan hij echter daarin niet slagen, dan vervoegt zich de klager tot zijnen hooger geplaatsten Panghoêloe met een bewijsstuk (41), gelijk het bemanteld genoemd wordt, hoezeer het eigenlijk, en wel voornamelijk, in een geschenk bestaat, hetzij in geld of iets anders. De Panghoeloe ontbiedt daarop de tegenpartij, die insgelijks een zoogenaamd bewijsstuk moet leveren, en waarna in de meeste gevallen de zaak wordt afgemaakt. Bestaat de kwestie tusschen personen van verschillende Soekoe's, dan beraadslagen de Panghoeloe's onderling en nemen eene beslissing. Is echter het gebeurde van zoo veel belang, dat zij het niet met elkander kunnen eens worden, of nemen de partijen geen genoegen in hunne uitspraak, dan wordt de zaak voor den Toewankoe en de gezamentlijke Panghoeloe's (42) gebragt; op plaatsen, waar geen Toewankoe of ander voornaam opperhoofd aanwezig is, beslist in zoodanig geval alleen de vergadering der vereenigde Panghoeloe's.

---

(41) Tanda تند genaamd, welk woord: merk, kenteeken, bewijs beteekent.

(42) Panghoêloe-râpat geheeten; râpat رافت, beteekent: wel zamengevoegd, naauw vereenigd, en overdragtelijk, eenstemmig.

Dit alles gaat zeer traag, vereischt veel tijd en kost, naar gelang van het gewigt der zaak, min of meer geschenken (43), welke bij de Panghoeloe's moeten worden overgelegd, voor en aleer het geschil door hen in overweging wordt genomen. Gewoonlijk bepalen zich deze geschenken slechts tot één' of wel eenige realen (44), die òf onder de regters verdeeld, òf wel worden aangewend tot het bestrijden der kosten voor ververschingen, welke gedurende de beraadslagingen gebruikt worden.

Door dien Raad moet de zaak dan beslist worden, en wel, zoo mogelijk, volgens ādat (45), d. i. naar de oude volksinstellingen; doch indien zulks niet kan, moeten daarbij tevens de voorschriften van den Koran te baat genomen worden. Hun stelregel in dezen is: ādat ber-sandar sjarth, dân sjarth ber-sandar ādat (46), d. i. de gebruiken ondersteunen de

---

(43) Bâjar mas باير مس genaamd, letterlijk goud betalen, maar hetwelk eigenlijk geschenken geven beteekent, om daardoor iemand in zijn belang over te halen, dus eigenlijk omkooping. Op dezelfde bedekte wijze zegt de Maleijer: kena mas, goud ontvangen, of juister, door goud geraakt worden, d. i. zich laten omkoopen.

(44) Een reaal staat bij de Maleijers gelijk met twee gulden.

(45) عادة, welk woord in het Arabisch: gebruik, gewoonte, instelling, zeden enzv. beteekent.

(46) عادة برسندر شرط دان شرط برسندر عادة

wetten, en de wetten ondersteunen de gebruiken; en wanneer de voorschriften van het wetboek van Mohammed niet regtstreeks met de oude volks instellingen in tweestrijd zijn, wordt overeenkomstig het daar bepaalde uitspraak gedaan. Mogt eene der betrokkene partijen zich tegen zoodanige uitspraak verzetten, dan wordt haar eene geldboete opgelegd, die bij ontstentenis of onwilligheid, op de bezittingen wordt verhaald, terwijl bij gemis ook van deze, de naaste betrekkingen van den veroordeelden persoon voor de betaling worden aangesproken. In civiele zaken mogen de boeten, die een deel der inkomsten van de hoofden uitmaken, nimmer de som van twintig realen te boven gaan.

Wanneer in een dorp of in een vereenigd landschap, gebeurtenissen plaats vinden van algemeen belang, dan wordt daarover door al de Panghoeloe's in eene of meerdere vergaderingen zoodra mogelijk beraadslaagd en beslist, wat in zoodanig geval te doen staat. Het genomen besluit wordt aan de bevolking bekend gemaakt in de Bâlî (47), tot welk einde de bewoners bij trommelslag (op eene groote trom, gendang genaamd), wordt zamengeroepen.

In geval van oorlog, brand, roof of moord, wordt op last der hoofden het landschap of dorp

(47) بالى, zijnde een openbaar gebouw, waarin regt gedaan, feesten gegeven en vreemdelingen ontvangen worden; somwijlen slechts een rondom open vertrek.

onverwijld gesloten, en mag niemand het verlaten, vóór het kwaad gestuit of de misdadiger ontdekt is. Is er een moord geschied, dan geeft hij, die het lijk het eerste vindt, maar het onaangeroerd op de plaats laat liggen, er aan den Panghoeloe zijner Soekoe kennis van; deze verwittigt onverwijld de overige Panghoeloe's van het gebeurde. Is de verslagene nog niet dood en voor ondervraging vatbaar, dan onderzoekt men wie zijn aanrander geweest is; weet hij dien met name en ook de Soekoe, tot welke hij behoort, aan te duiden, dan houdt men den dader voor bekend; hij wordt gegrepen en zoo spoedig mogelijk voor de vergaderde Panghoeloe's gebragt, welke hem vonnissen, meestal tot het betalen eener boete (48), ten bedrage van vijftig tot vijfhonderd realen, al naar gelang der verzwarende omstandigheden, waarvan de misdaad vergezeld ging of van het aanzien des vermoorden; meestentijds echter bedraagt die boete p. m. zeven tahil en twee pauh (49), gelijk staande met eene som van 120 realen of *f* 240. De helft dier boete valt den hoofden ten deel, terwijl de we-

---

(48) Denda دندا (Sanskr. दण्ड danda), straffen, vooral door geldboete.

(49) Een tâhil تاهل wordt gerekend op zestien más مس of realen; een pauh قاوه is een vierde van een tâhil of = vier más. — Zie voor het overige de meer uitvoerige opgaven omtrent die boeten bij Marsden, *Hist. of Sumatra*, p. 222.

derhelft, onder den naam van **bângon** (50), aan de bloedverwanten van den gedoode wordt uitgereikt. Indien de veroordeelde de boete niet kan betalen, worden zijne vermoedelijke erfgenamen, zijne zusters en zusters kinderen, volgens het daar bestaande erfregt, er voor aangesproken en, zijn ook dezen buiten magte, dan worden zij, met hem, voor eene aan het bedrag der verschuldigde boete geëvenredigde som verpand. Bezit de moordenaar volstrekt geene middelen, noch familiebetrekkingen, die voor hem in de bres kunnen springen en betalen, of door handenarbeid het verschuldigde kwijten, dan gebeurt het ook wel, ofschoon zeer zelden, dat hij wordt ter dood gebragt.

Betrapte dieven moeten insgelijks voor den Raad der Panghoeloe's te regt staan. Is het wanbedrijf van weinig aanbelang, dan komt de schuldige met eene boete en de teruggave der ontvreemde goederen of hunner waarde gewoonlijk vrij. Bij onvermogen wordt het verschuldigde almede op zijne neven en nichten, van zusterszijde, verhaald, wel te verstaan, zoo bij hen iets te halen valt; zoo neen, dan deelt hij het lot van den onvermogenden moordenaar: hij

---

(50) باغن. Dit woord beteekent eigenlijk: **ontwaken**, **opwekken**, **opstaan**, en wordt dus overdragtelijk voor zoodanig bloedgeld gebezigd, ter vergoeding van het geleden verlies, en om daardoor de bedroefde nabestaanden op te beuren en, zoo als men het heet, eene pleister op de wond te leggen.

wordt eens anderen dienstknecht, en moet door handenarbeid zijne schuld vereffenen; en ook die straf gaat vaak op zijne maagschap over, wanneer de veroordeelde tot de verpligte werkzaamheden ongeschikt wordt geacht.

Is de misdadiger daarentegen bemiddeld, dan staan hem uitwegen genoeg open, zelfs bij de regters der andere Soekoe's, om het vonnis op de lange baan te schuiven; doch daardoor ontstaat dan ook niet zelden twist, langdurige veede, en zelfs wel eens oorlog.

Kan de dader van een bewezen feit niet worden opgespoord, dan moet het dorp, waar het gebeurd is, zich door eenen eed zuiveren, en volgens ädat betalen sa-tâhil sa-pauh, d. i. één tahil en één pauh of twintig realen. Dit geld wordt, even als de meeste kleine geldboeten, onder de Panghoeloe's verdeeld. Gebeurt het echter, dat na dezen zuiveringseed, de schuldige ontdekt wordt, dan is de straf, die hem beidt, des te zwaarder, doordien hij alsdan ook voor het, aan zijne mededorpelingen berokkende leed en nadeel boeten moet.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk, dat volgens die oude volkswetten, een slecht voorwerp, door zijn wangedrag niet alleen zich zelf, maar ook vele leden zijner familie in het verderf kan storten. Dit laatste evenwel kan door de volgende bepaling eenigermate worden voorgekomen. Zoodra namelijk eene familie dusdanig' gevaarlijk' persoon onder hare aanverwanten ont-

dekt, staat het haar vrij, hem, in tegenwoordigheid van den Raad der Panghoeloe's, te verstooten; hij wordt daardoor buiten de wet (ādat) gesteld en, als ware het, tot een' vreemdeling en van het regt vervallen verklaard om, zonder toestemming der hoofden, langer op die plaats te blijven wonen. Mogt hij dit echter gaarne wenschen, dan blijft hem veelal geen andere uitweg open, dan zich bij eenen Panghoeloe in dienst te begeven. Het is daar aan toe te schrijven, dat die hoofden gewoonlijk de grootste deugnieten in hunne dienst hebben, die vaak, op den naam hunner meesters, het volk bedriegen, en ook, als hunne gedienstige handlangers, het op allerlei wijze helpen drukken en arm maken.

De Jang di Pertoewan (51) of Regent van Menangkabo, behoort eigenlijk niet tot het aartsvaderlijke stelsel van het Soekoe-bestuur. Hij wordt door het volk als een wezen van hoogere afkomst beschouwd. Of deze heerschers ooit van zoodanigen vorstenglans, als de faam wil, omstuwd waren, kan thans, uit het rampzalige overschot hunner vorige grootheid, en bij het gemis van vertrouwen verdienende schriftelijke bewijsstukken, onmogelijk met eenige zekerheid bepaald worden. Hunne vermaardheid was ondertusschen eertijds zeer groot en strekte zich

---

(51) يڠ د ڤرتوان, letterlijk: Hij, die regeert.

ver buiten de grenzen van hun land uit; men kende hun eenen invloed en eenen rijkdom toe, geëvenredigd aan den eernaam van Mahârâdja. d. i. groote koning, waaronder zij wijd en zijd, bij andere volken bekend stonden. Het meest misschien prezen zij zich zelven. Zij plaatsten zich in hunne schijngrootheid op ééne lijn met den keizer van China en met dien van het Turksche rijk, en waanden zich met dezen, de magtigste souvereinen van den aardbol. »Geurig, gelijk grijze amber en muskus," leest men in den aanhef hunner brieven, »is de voorspoed en magt van de drie koninklijke broeders, namelijk: den Sultan van Roem [Konstantinopel] Srî Mahârâdja Alîf [d. i. de doorluchtige groote koning en vertrouwde vriend], den Sultan van China, Srî Mahârâdja di Pang [d. i. de luisterrijke groote koning van den dageraad (52)], en den Sultan van Menang-

(52) De Luit. Newbold, *Journ. of the Asiatic society of Bengal*, IV, p. 249, uit wiens mededeeling, aangaande de eeretitels van den vorst van Menangkabo, wij het bovenstaande overnemen, schrijft het laatste woord van dezen naam Depang, terwijl Marsden, *Hist. of Sumatra*, p. 338, Dipang of Dempang opgeeft, alle welke uitdrukkingen ons ten eenemale onbekend zijn. Of nu de door ons aangenomene verklaring de ware is, laten wij gaarne ter beslissing van deskundigen over. Pang پنگ beteekent in het Perzisch: de dageraad, ochtend en is als titel voor den Chineschen keizer, wiens onderdanen ter zee steeds uit het oosten naar Sumatra kwamen, zeer gepast. Men weet hoe zeer men aan de hoven der Oosterlingen vreemdluidende

kabo, Srî Mahârâdja di Râdja ber-daulat [d.i. de luisterrijke groote koning der koningen, dien heil zij (53)]." Men zegt, dat voorheen de hoofden en onderdanen van alle Ma-

---

uitdrukkingen bejaagt, die, voor den niet ingewijden onverstaanbaar zijnde, eene zekere geliefkoosde geheimzinnigheid en geleerdheid aan den stijl bijzetten.

(53) Het Arabische دولة daulat, dat welvaart, zegen, geluk, magt, heil beteekent, wordt als praedikaat aan al de takken van het vorstelijke huis van Menangkabo gegeven. In den door Marsden, l. c., vermelden titel, komt het echter niet voor, luidende die bij dezen schrijver »Maharaja Dirja of Durja." Laatstgemeld woord herinnert zoowel het Maleische درج doerdja, het aangezigt, als het Sanskritische दुर्जय doerdjaya, onoverwinnelijk, en धुर्य dhoerya, dat overdragtelijk een zaakgelastigde, minister beteekent; dirja, daarentegen, doet denken aan het Sanskritische धैर्य dhairya, standvastigheid, volharding: beteekenissen die allezins van toepassing zijn op de volgende lofademende zinsneden, in het lange titelregister van dien vorst: »He is dreadful in battle, and not to be conquered, his courage and valour being matchless," leest men bij Marsden, l. c. p. 340; en voorts: »His authority reacheth over the whole universe, and his candour and goodness is known to all men. The ambassador of God and his prophet Mahomet; the beloved of mankind; and ruler of the island called Percho..... His breath is like the soft winds of the heavens, and his lips are the instruments of truth; sending forth perfumes more delightful than benjamin or myrrh...... He is endowed with the highest abilities, and the most profound wisdom and circumspection in governing the many tributary kings and subjects. He is righteous and charitable, and preserveth the honour and glory of his ancestors." enzv. enzv. Welk eene opeenstapeling van buitengewone loftuitingen!

leische en naburige landschappen eenen grooten eerbied voor den vorst van Menangkabo hadden; dat hij in belangrijke geschillen ongevraagd tusschen beide mogt treden; ja, dat twee vechtende partijen dadelijk den strijd staakten, wanneer hij op het slagveld verscheen; dat alle hoofden van het groote middelgedeelte van Sumatra (zie p. 33) aan hem leenpligtig waren; dat hij ook veel invloed uitoefende op hunne verkiezingen, enzv. — De eerste vorsten, die na Kjai Toemanggongan den eernaam van Mahârâdja di Râdja droegen, en waarvoor later die van Jang di Pertoewan meer algemeen in zwang kwam, hadden hunnen zetel te Priangan Pâdangpandjang. Ten gevolge van ontstane oneenigheden tusschen drie broeders (54) van dezen, eertijds zoo vermaarden Maleischen vorstenstam, verhuisde een hunner, eenige uren ten noordoosten van Priangan, naar het dorp Soengi-tarap; een tweede volgde weldra zijn voorbeeld, doch trok meer oostwaarts en stichtte het dorp Soerohaso; terwijl eindelijk ook de derde en laatste het voorvaderlijke verblijf te Priangan verliet, en naar het dorp Pagar-oedjong, aan den voet van den Boekit Bongsoe (54), toog,

---

(54) Marsden zegt: »three chiefs, presumed to have been of the royal family and at the same time [omstreeks 1680] great officers of state," enzv. *Hist. of Sumatra*, p. 335.

(55) Bongsoê بغسو beteekent jongste; boêkit بوكت, heuvel, kleine berg; pâgar ڤاڬر, heining, beschut-

om daar met de zijnen voor altijd te gaan wonen. De laatste vorst van dezen tak werd, wegens het smeden van oproerige plannen, in 1834, door den toenmaligen militairen Commandant en Resident van Padang, naar Batavia verwijderd en hem die stad ten verblijve aangewezen; zoodat thans op Sumatra slechts nog eenige leden uit het stamhuis van Soerohaso aanwezig zijn, vermits de familie-tak van Soengi-tarap reeds lang geheel is uitgestorven.

---

ting; oêdjong اوجڠ of هوجڠ hoêdjong, uithoek, punt; dus hek of, veelligt figuurlijk, beschutting van den uithoek. De naam Soerohaso is zamengesteld uit سوروه soêroh = bevelen, gebieden, en اس asa of aso = enkel, eenig; dus, waar slechts een eenige gebiedt. In den naam Soengi-tarap eindelijk, is het laatste woord eene verkorting van تهارڤ tahârap, kruipende, zoo als een kind op den buik of op de knien, en dus zinnebeeldig op de zacht vlietende beweging van het water toegepast, dewijl soêngî سوڠي, rivier beteekent.

II.

Over de beteekenis van het woord Soekoe, en zijne toepassing op het aldus geheeten bestuur.

In het Maleisch verstaat men tegenwoordig onder soêkoê سوكو: 1) een vierdedeel van een' reaal, of van een' Spaanschen piaster; 2) een' volksstam of een' tak van een geslacht. Deze laatste beteekenis is vermoedelijk eerst door de bestaande inrigting van het Maleische Soekoe-bestuur in zwang gekomen, en kan derhalve niet tot verklaring van het onderwerpelijke woord strekken. In het Sundaneesch en Kromo-Javaansch beteekent ꦱꦸꦏꦸ soekoe, voet, van den mensch en ook van een dier; denzelfden naam draagt voorts in het Javaansch een klankteeken (den klank van oe hebbende), hetwelk onder aan de regterzijde van den medeklinker gehecht wordt, en daarom voet is genaamd. Door het denkbeeld der menschelijke voeten staat het woord soekoe, even als dat van tangan, hand, in de Tjôndhro Sĕngkolo (56) voor het getal twee. Daar echter soekoe te-

(56) Stelsel van telling, beginnende met de maan (= 1). Volgens dit stelsel worden de getallen door woorden aangeduid,

vens de voeten van een dier aanduidt, kan het overdragtelijk ook wel voor het getal vier gebruikt zijn geworden; en hierin meenen wij den oorsprong der beteekenis van een vierdedeel te ontwaren.

Wij hebben boven gezien (p. 80) dat, volgens de overlevering der Maleijers, de vorst Kjäi Toemanggongan als de stichter der verdeeling van dit volk in onderscheidene stammen, beschouwd wordt, en tevens de reden medegedeeld, welke hem tot dezen maatregel aanleiding gaf. Hij verdeelde al zijne onderdanen in twee hoofdstammen, welke Soekoe werden genoemd (57), maar splitst vervolgens elk van dezen weder in twee takken of lijnen, somwijlen insgelijks Soekoe geheeten. Een der hoofdstammen heette toen Kota-pilihan; de andere Bodi-tjie-

---

bij voorbeeld:

sirno	hilang	kěrto-ning	boemi.
verdwenen,	verloren, de	rust van	het land.
0	0	4	1

in omgekeerde reden het Javaansche jaar 1400 (= 1478 na Chr.) aanwijzende, als het tijdperk, in hetwelk de rijksstad Modjopahit, door de Mohammedaansche krijgsmagt ingenomen is.

(57) »It may be also remarked here," merkt Newbold aan, »that in Rumbówe [op het schiereiland] there are two distinctions of the high Malayan tribe, called Bôdoánda — viz: Bôdoánda Jakun and Bôdoánda Jawa. The Panghúlús of all these states must necessarily be of one of these two tribes." *Journ. of the Asiatic society of Bengal*, V, p. 64.

niâgo. Het beheer over den eersten behield Kjai Toemanggongan voor zich; dát over den anderen schonk hij zijnen broeder Perpatih Sabatang. Deze toog vervolgens met zijne Soekoe naar de andere zijde van den Goenong Merapi, en vestigde zich in de vruchtbare vlakte van Agam; de stam Kota-pilihan daarentegen bleef in Tanah-datar wonen. Vandaar, zeggen de inlanders, dat zoo vele bewoners dezer landstreek tot den stam Kota-pilihan behooren, en de meesten van Agam tot dien van Bodi-tjieniâgo.

De eerste van die twee oude Soekoe-namen, of Kota-pilihan, beteekent letterlijk: de uitgezochte dorpen; van pîlih ڤيليه, kiezen, uitlezen, afzonderen; hetgeen ongetwijfeld op de keuze doelt, door Kjai Toemanggongan voor zijn aandeel gedaan. Dit aandeel was eenigzins grooter, dan dat van den stam Boditjieniâgo. Het voorste gedeelte van dezen laatsten naam komt in klank overeen met het Sanskrit woord बोधि bôdhi, Maleisch بودي boêdî, dat wijs, ervaren, verstandig beteekent; omtrent de uitdrukking tjieniâgo of tjüniâgo, gelijk haar de inlanders somtijds uitspreken, weet ik geene nadere verklaring te geven.

Tegenwoordig begrijpen de Maleijers met het woord Soekoe niet meer de twee vroegere afdeelingen of stammen, maar eene reeks kleinere geslachtstakken of staken; terwijl de twee

hoofdstammen, Kota-pilihan en Bodi-tjieniâgo, thans door hen Lâras (58) genoemd worden.

Ten gevolge der toenemende vermeerdering en verspreiding der bevolking over de naburige woeste landstreken, beraamden na verloop van eenigen tijd — zoo luidt verder de overlevering — de beide vorstelijke broeders, Kjai Toemanggongan en Perpatih Sabatang, het plan om die verschillende volkplantingen gezamentlijk te gaan bezoeken, wordende zij op dien togt vergezeld door zekeren schranderen en ervarenen man, Tjatjah Bilang Pandê (59) geheeten, door wiens bemiddeling toen onderscheidene nuttige maatschappelijke inrigtingen tot stand kwa-

(58) Dit woord heeft daar, behalve de beteekenis van volksstam, ook somtijds die van distrikt, waarvoor echter anders meer algemeen Loêrah لوره wordt gebruikt. De inlanders spreken eerstbedoeld woord, of lâras لارس, meestal minder scherp: lâré uit, gelijk zij ook gewoon zijn dâré te zeggen, in plaats van dârat دارت, het land, binnenland.

(59) Dat is: die met kunde de huisgezinnen telt. Het Javaansche woord ꦕꦕꦃ tjatjah beteekent, behalve kleine stukken of brokken, eigenlijk eene zekere uitgestrektheid lands, voor welks bebouwing men in vroeger' tijd, één huisgezin noodig rekende, en waardoor, in het vervolg, dat woord op de huisgezinnen zelve werd toegepast. Bîlang بيلڠ heeft, in het Maleisch, de beteekenis van tellen, rekenen, berigten; pandê ڤندى, ervaren, kunde, van het Sanskritische पण्ड panda, wijsheid, verstand. De geheele naam wijst dus reeds de belangrijke taak aan, welke aan dien begeleider der vorsten was opgelegd.

men. Hij telde in iedere plaats de hoeveelheid huisgezinnen en bragt haar tot afdeelingen, over iedere van welke de oudsten en verstandigsten tot hoofden, Panghoêloe's genaamd, aangesteld werden. Elke afdeeling ontving voorts, in navolging der vroegere instelling van groote stammen, eenen afzonderlijken naam, aan welke inrigting men de tegenwoordige menigvuldige Soekoenamen toeschrijft. — Door ontstane oneenigheden, oorlogen en huwelijken zijn die namen langzamerhand meer en meer verspreid geraakt, zoodat men thans zelden een dorp vindt, dat niet vier, zes of meer Soekoe's telt. Ook treft men dikwerf in onderscheidene landschappen en ver van elkander verwijderde dorpen, dezelfde namen van Soekoe's aan.

Op Padang, bij voorbeeld; bestaan er acht Soekoe's, welke genaamd zijn:

Kota-pilihan.
Tandjong.
Balih-masiang.
Malajoe.
Tjieniago Samageh.
Mandaliko.
Penjaleh.
Djambah.

In het naburige Kotatengah zijn er zelfs tien, namelijk:

Kota-pilihan.
Si-kompang.

Djambah.
Tjieniago.
Tandjong.
Limpadang.
Palihan.
Balih-masiang.
Goetji.
Pedjangi.

In sommige streken daarentegen, vindt men alleen de twee oude Soekoe-namen, zoo als b. v. in de Dertien-Kota's, van welke, gelijk reeds hier voren is opgegeven, acht der hoofddorpen uit den stam (Laras) Kota-pilihan, en vijf uit dien van Bodi-tjieniâgo bevolkt zijn. In de meer zuidelijk liggende Acht-Kota's, en in het distrikt van Soengi-pagoe, ontmoet men insgelijks zeer vele inlanders van den stam Bodi-tjieniâgo, welke men zegt, dat tijdens eenen oorlog in de Dertien-Kota's, derwaarts verhuisd zijn.

Over het geheel is het Soekoe-bestuur tusschen de Batta-landen, ten noorden, en het binnenlands gelegene distrikt Korîntji, ten zuiden, ingesloten; Ajerhadji en Natal schijnen aan weêrskanten ter westkust van Sumatra, de twee uiterste strandplaatsen te zijn, tusschen welke het overal geldende is. In het rijk van Indrapoera, waar reeds sedert eeuwen een meer werkelijk éénhoofdig bestuur bestaat en de dorpshoofden, onder den titel van Mantrî (60), door den Sultan be-

(60) منترى (Sanskr. मन्त्ृ mantri, van den wortel मन् man,

noemd worden, vindt men slechts nog enkele overblijfselen van die aloude inrigting, terwijl zij echter verder zuidwaarts, in het landschap Anakhsoengi en aangrenzende stranddistrikten, hier en daar weder algemeener wordt; doch de namen der Soekoe's zijn daar meest alle anders, dan de opgegevene van Padang enzv. — Hetzelfde neemt men waar in de aangeduide noordelijkste kustplaats Natal, in welk gedeelte die namen baarblijkelijk van nieuweren oorsprong zijn. Zij heeten:

Atjih.
Menangkabo.
Padang.
Rau.
Bandar-sapoeloh.
Priaman.

Elke Maleijer, hoe gering ook, weet tot welke Soekoe hij behoort. Geen hunner zal een' anderen Soekoe-naam aannemen, en ook zeer zelden gehoorzamen aan de bevelen, door den Panghoeloe eener andere Soekoe gegeven. Men mag het er voor houden, dat van al de inlandsche hoofden, de Panghoeloe's der Soekoe's nog den meesten invloed en gezag hebben, niet zoo zeer ten gevolge van vrees, als wel uithoofde der

---

denken, inzien) een wijs en verstandig man, een staatsdienaar, raadsman eens vorsten.

sterke gehechtheid van de Maleijers aan hunne aloude instellingen en gebruiken.

De oorsprong van het Soekoe-bestuur schijnt uit echt aartsvaderlijke gevoelens en behoeften ontstaan te zijn. De taak der Panghoeloe's was voornamelijk om voor de rust, de orde en de goede eensgezindheid in de dorpen te zorgen; bij eenig voorkomend geschil, eerst als vaderlijke bemiddelaars, en dan als regters tusschenbeide te treden en volgens de bestaande denkbeelden van billijkheid te beslissen. Uit dien hoofde werden in den beginne ook alleen de oudste en kundigste lieden tot die betrekking gekozen. Naarmate de bevolking talrijker werd, meer verspreid geraakte, en veelvuldig met andere vreemde natiën in verbinding kwam, ontwikkelden zich ongemerkt verschillende belangen en behoeften, zoo van stoffelijken als geestelijken aard, waardoor allengskens de geheele inrigting meer en meer ontaardde en met al die misbruiken doorweven werd, welke wij heden ten dage daarin aantreffen.

III.

Over de erfopvolging der Panghoeloe's, en de betrekking tusschen hen en hunne Anakh-bôah's.

In iedere Soekoe is eene familie, uit welke de Panghoeloe's voor geheel hun leven gekozen worden. De waardigheid dezer betrekking gaat, volgens den gewonen regel van het Maleische erfregt (ādat poesâka (61), van den oom, in de eerste plaats, op zijne neven van zusters zijde over. Aan kuiperijen en alle mogelijke onderkruipingen ontbreekt het daarbij zelden. Zoodra een Panghoeloe's plaats is opengevallen, vertoonen zich veelal dadelijk onderscheidene personen, die daarop aanspraak maken. De meest gegoede en vooral de meest geslepene onder hen, hetzij een zusterszoon, of wel een volle broeder des overledenen, wordt gewoonlijk gekozen, op welke keuze echter door omkoopingen niet weinig invloed wordt uitgeoefend.

(61) Omtrent het eerste dezer twee, uit het Arabisch ontleende, woorden, zie p. 114, noot 45; poesâka ڤساك beteekent: erfenis, erfdeel, en is afkomstig van het Sanskr. पोषक pôs'aka, voeden, onderhouden, koesteren.

Indien er zich meer dan een slimme en milde pretendent opdoet, geeft zulks wel eens aanleiding tot oneenigheid in den kiezersraad der Panghoeloe's, waardoor dan vaak persoonlijke veeten ontstaan, die de gemoederen soms geruimen tijd opgewonden houden en de rust der dorpelingen zoolang verstoren, tot eindelijk eene der partijen, door overwegenden invloed, de overwinning behaald. Soortgelijke gebeurtenissen vinden vooral dan plaats, wanneer bij het overlijden van een' Panghoeloe, geene regtstreeks tot de erfopvolging geregtigde bloedverwanten aanwezig zijn, en een onwettig mededinger tot die waardigheid moet verheven worden. Altijd echter moet de gekozene uit dezelfde Soekoe der gemeente zijn, hetwelk een noodzakelijk vereischte is.

De voorregten der Panghoeloe's zijn door geene geschrevene wetten bepaald; hunne magt is meestal van hunne meerdere of mindere populariteit, sluwheid, welbespraaktheid en moed afhankelijk. Zij hebben regt op hulde en gehoorzaamheid; de gemeene man is verpligt, hun die te bewijzen. De gewone beleefdheidsgroet — eene sterke vooroverbuiging van het bovendeel des ligchaams, en het vatten der regterhand van den te groeten persoon, tusschen de beide handen, die men aan het voorhoofd brengt — wordt in de dagelijksche zamenleving dikwerf min streng in acht genomen, maar bij eene zitting van de

Panghoeloe's wordt dit ceremonieel stiptelijk gevorderd, en is ook, op het erlangen eener gunstige, of slechts billijke uitspraak, niet zonder invloed.

Bij gelegenheid van het nieuwejaar der Mohammedanen en andere algemeene of bijzondere feestdagen, worden door de Maleijers dikwerf buffels geslagt, van welker vleesch de Anakh-bôah's (zie p. 112) een gedeelte aan hunne Panghoeloe's ten geschenke bieden. De huwelijksfeesten en begrafenis-plegtigheden dezer hoofden, worden ook door de Anakh-bôah's bekostigd. Die eene klagt heeft in te brengen, mag de Panghoeloe's zijner Soekoe niet voorbijgaan; die het doet, berooft hen van een gedeelte hunner inkomsten en heeft hunne wraak te duchten.

De invloed en het gezag der Panghoeloe's op hunne Anakh-bôah's, springt het meest in het oog, wanneer ernstige geschillen ontstaan, of een oorlog is uitgebarsten. De laatsten zijn dan verpligt, zich geheel overeenkomstig de bevelen van hunne Panghoeloe's te gedragen. Moet er iets tot behoud van het dorp (Kota) worden verrigt, dan behoort elk inwoner daar het zijne toe bij te dragen. De Anakh-bôah's, die staande eenen oorlog, zonder gewigtige redenen, te huis blijven, of zich aan het leveren van oorlogsbehoeften onttrekken, laden zich de verachting hunner mededorpelingen op den hals, en moeten ook bij voorkomende geschillen of twist, voor

de meer dapperen onderdoen. — Op de Panghoeloe's daarentegen, rust de verpligting, de regten hunner onderhoorigen, waar en wanneer zulks vereischt wordt, te handhaven, ja zelfs hen tegenover vreemden, in weêrwil van het overtuigendst bewijs van ongelijk, te verdedigen, en het geschil op de hen voordeeligste en eervolste wijze te beslechten. — Het regt van oorlog en vrede is den Raad der Panghoeloe's voorbehouden.

IV.

Over het onderscheid van rang der Panghoeloe's.

De Panghoeloe's zijn in onderscheidene rangen verdeeld, gelijk de vroeger opgegevene titels reeds aanwijzen. Sommige dier titels zijn echter alleen als eerenamen te beschouwen, zoodat er eigenlijk slechts een drietal rangen bestaat.

Zoodanige eeretitels zijn de namen: Toewankoê, Pamoentjakh en Poêtjoekh-âwoer (62). Zij, die hen voeren, kunnen gevoegelijk tot de

(62) Omtrent de beteekenis der woorden Toewankoê en Pamoentjakh, zie boven p. 111, noot 39. De naam van Poêtjoekh-âwoer (de Maleijers spreken het eerste woord gemeenlijk poêtjoe' uit), schijnt afgeleid te zijn van het Maleische ڤوچق poêtjoekh, een jonge scheut of spruit, en het Perzische آور âwar, in zamenstellingen met andere woorden de beduiding van meester of eigenaar van iets hebbende; die titel zoude dus zooveel beteekenen als een nog jong bestuurder, of een, wiens magt en rang zich als het ware pas ontwikkelt, zijnde in der daad deze eeretitel de laagste onder de drie nieuwere der voorname Maleische opperhoofden van Sumatra. (Men zoude schier, volgens zijne beteekenis, in verzoeking komen, hem met den Duitschen eeretitel van Hofrath te vergelijken, van welken de hoogere trappen Geheime-Hofrath en Geheime-Rath zijn; de persoon is en blijft een Professor).

Panghoeloe's gerekend en moeten beschouwd worden, als zich door gegoedheid of natuurlijke schranderheid, meerder aanzien te hebben verworven. Zij hebben het beheer over hunne eigene Soekoe's, en bekleeden het voorzitterschap in de vergaderingen der Panghoeloe's; doch in andere Soekoe's hebben zij weinig te bevelen, zoo als onder anderen, bij gelegenheid eener militaire onderneming van onzen kant, tegen de Zeven-Kota's, gebleken is. Zij zijn dus, strikt genomen, niets meer dan Panghoeloe's van den eersten rang.

Den tweeden rang, volgens den ingevoerden regel van verdeeling, bekleeden de Panghoeloe's der Soekoe's, die eenvoudig Panghoêloe's worden genoemd. Deze hebben, zoo al niet het grootste staatkundig gezag in naam, dan toch in de daad. Zij oefenen op hunne ondergeschikten een' overwigtig zedelijken invloed uit, gelijk reeds elders is aangemerkt.

Onmiddellijk op hen volgen de Panghoeloe's kitjil, die als hoofden van den derden rang kunnen beschouwd worden. Eene Soekoe namelijk, bestaat gewoonlijk uit drie, vier of vijf staken of geslachtsliniën, in eenen waarvan de waardigheid van Panghoeloe (-Soekoe) slechts erfelijk is. De overige, wier leden meestal door huwelijken als anderzins meer of min naauw aan die des bevoorregten staaks verwant zijn, mogen intusschen, tot betere behartiging hunner belangen, een afzonderlijk opperhoofd uit hun midden kiezen, dat Panghoêloe kitjil genoemd wordt.

Deze bemoeijen zich uitsluitend met de aangelegenheden van hunnen staak. Is er eenig geschil tusschen de leden van twee dusdanige staken, dan wordt de zaak in de eerste plaats voor de onderwerpelijke lagere hoofden van weêrskanten gebragt; kunnen deze daarin niet beslissen, of haar tot wederzijdsch genoegen der belanghebbenden vereffenen, dan komt zij voor den Panghoeloe der Soekoe.

Als laagste hoofden, eindelijk, kunnen in zeker opzigt die inlanders beschouwd worden, welke door hunne jaren, kennis of gegoedheid, in bijzondere achting bij hunne mededorpelingen staan en, uit dien hoofde, Orang toêah's, Orang kâja's of ook Panghoêloe bânjakh genoemd worden (63). Door het geven van raad en feesten, en door het verleenen van hulp, erlangen zij van lieverlede eenen aanhang, die hunnen invloed tot dien van eenen Panghoêloe kitjil verheft. Met voorbijgaan van dezen, wendt men zich alsdan bij voorkomende ongelegenheden tot den Orang-toêah, verzoekt zijne ondersteuning

(63) Het woord bânjakh باپيق beteekent: veel, menig; Panghoêloe bânjakh zoude derhalve hier de beteekenis hebben van: die het aantal Panghoeloe's nog vermeerdert of vermenigvuldigt. Orang kâja اورڠ کاي, beteekent letterlijk: een rijk mensch, maar als titel, een groot of aanzienlijk man; toêah توه = oud, bejaard, terwijl het overdragtelijk eene uitdrukking van achting en eerbied is, waarop een bejaard persoon aanspraak heeft.

en laat zich van hem voorlichten; hoedanig men te handelen hebbe. Buiten hetgeen echter onmiddellijk hunnen staak betreft, hebben zij, evenmin als de Panghoeloe's kitjil, in den Raad der Panghoeloe's eenig gezag, noch ook in buitenlandsche aangelegenheden eene stem.

De tot hiertoe vermelde rangen en titels hebben alleen tot de wereldlijke overheidspersonen betrekking, aangezien, volgens de oude huishoudelijke instellingen van dit volk, alle geestelijke personen zich ten eenemale van het beheer der wereldlijke zaken hebben te onthouden. Sedert echter de leer van den Koran door de Maleijers omhelsd is en er priesters van die godsdienst onder hen leven, hebben deze langzamerhand getracht zich mede in de staatsaangelegenheden te mengen, en haar, zooveel mogelijk, in hun belang te besturen. De hoogste onder hen, de Imâm (64), heeft thans eene stem in de vergaderingen der Panghoeloe's; de Chathîb's (خطيب, een voorlezer of prediker) en de overige tempeldienaren zijn er echter van uitgesloten. Deze oefenen geen ander politiek gezag uit, dan door

---

(64) Imâm امام beteekent, volgens Herbelot, eigenlijk in het Arabisch hetzelfde, wat de Romeinen Antistes noemen: dengenen namelijk, die boven de overigen verheven is. De Muzelmannen geven dien naam vooral aan hem, welke aan het hoofd der dienstzaken van de Moskeën staat; dus aan den opperpriester, in welke toepassing dat woord door de Maleijers uitsluitend gebezigd wordt.

het aanzien en de vereering, die zij zich, door een' schijn van godsvrucht en vroomheid, onder het volk trachten te verwerven, wetende zij door hunnen invloed de gemoederen in het geheim naar hunnen wil te leiden en in hun belang te doen werkzaam zijn. Die invloed is het grootst bij hen, welke door het volbrengen der heilige bedevaart (hadj حج) naar Mekka, zich de hoedanigheid van Hâdjî (حاجى, pelgrim) verworven hebben, en juist door hunne meerdere ondervinding, het gevaarlijkst zijn. De geslepenheid en de dweepzucht dezer verkondigers van Mohammeds leer, wordt slechts overtroffen door hunne heersch- en hebzucht, ten gevolge waarvan zoo menige noodzakelijk verbetering tegengewerkt, en elke zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het volk, op eene bedroevende wijze belemmerd en onderdrukt wordt.

V.

Over het erfregt in het Soekoe-bestuur.

Dit hoofdstuk, het laatste, dat wij hier over de oude instellingen der Maleijers van Menangkabo mededeelen, is voornamelijk gewijd aan die vreemdsoortige bepaling, waarbij aan het kind alle aanspraak op de nalatenschap van zijnen vader ontzegd, en op de neven en nichten, van zusters zijde, wordt overgedragen. Dit merkwaardige erfregt is, volgens de overleveringen der Maleijers, zijnen oorsprong aan de volgende gebeurtenis verschuldigd.

De vorsten Kjai Toemanggongan en Perpatih Sabatang, benevens de kundige Tjatjah Bilang Pandê, op zekeren tijd besloten hebbende, met elkander naar Atjin te reizen, bepaalden Priaman tot vereenigingsplaats, van waar zij den togt over zee zouden voortzetten. Op den vastgestelden dag te Priaman aangekomen zijnde, vonden zij daar het voor hunne overvaart bestemde vaartuig, nog op het drooge strand. De Nâchodâ (65) riep al zijne kinderen bijeen, om het spoedig te

(65) ناخدا, schipper, gezagvoerder; een Perzisch woord, dat zamengesteld is uit خدا chodâ of choedâ, een heer, meester, en het Sanskritische नौ nau, een vaartuig, schip.

helpen vlot maken; maar deze werden door de inblazingen van zijnen schoonbroeder aan het aarzelen gebragt, zoodat de Nâchodâ, op hunne weigering om de gewenschte hulp te verleenen, zich tot zijner zusters kinderen wendde, welke zich dadelijk bereidvaardig toonden en het vaartuig met hem te water bragten.

Tjatjah Bilang Pandê zulks opmerkende, zeide toen tot de vorsten: »Ik zie, dat de Kamanâkan's (66) meer achting en gehoorzaamheid aan hunnen oom bewijzen, dan de kinderen aan hunnen vader; het zoude derhalve ook billijk wezen, dat de eersten boven de laatsten, het voorregt genoten van onze naaste erfgenamen te zijn." Ten gevolge van dit gemoedelijke voorstel, werd door gemelde vorsten terstond bepaald, dat voortaan de neven, van zusters zijde, in plaats der eigene kinderen van eenen man, als zijne regtmatige erfgenamen beschouwd zouden worden.

Van deze overlevering bestaan onderscheidene, min of meer opgesierde, lezingen. Eene derzelve wil, dat, toen het bedoelde vaartuig niet was vlot te krijgen, Tjatjah Bilang Pandê, den Nâchodâ aanried, het over het ligchaam van een zijner kinderen te doen afloopen. De schipper, aan dien raad gehoor gevende, riep een' zijner zonen; maar deze weifelde en weigerde, door de opruijing van zijnen oom, den broeder zijner

---

(66) كمناكن, een neef, bepaaldelijk een zusters zoon.

moeder, gehoorzaamheid. Nu riep de Nâchodâ een' van zijne zusters zonen, die zich onverwijld tot de verlangde dienst gewillig toonde en het vaartuig over zijn ligchaam, als over een rolhout, liet heenschuiven, waardoor hem echter niet het minste letsel werd toegebragt.

Volgens eene nog andere legende, zoude een diergelijk geval, bij het omstorten van een' zwaren boom hebben plaats gehad. De toepassing van het, op voorstel van Tjatjah Bilang Pandê, door de vorsten genomen besluit, is echter van denzelfden aard, als aan het slot van het eerste verhaal vermeld staat.

Deze, van den gewonen regel van erfopvolging zoo zeer afwijkende wetsbepaling, is langs de westkust van Sumatra, van Natal tot omstreeks bij de rivier van Kataun, bezuiden het landschap Anakh-soengi, en van daar binnenlands, allerwegen in werking; zij wordt buitendien nog hier en daar elders, ook op het Maleische schiereiland (voornamelijk in het distrikt Roembo), nageleefd. In het rijk van Indrapoera, waar anders de veelhoofdige Soekoe-regering reeds lang door een meer autokratisch gezag vervangen is, gaat evenwel zelfs de troonopvolging op de zusters kinderen over. Van alle oude instellingen der Maleijers is derhalve die omtrent het erfregt, in het tijdverloop van eeuwen, het minst veranderd of plaatselijk beperkt geworden. Wel vinden in de kuststreken, binnen het voorma-

lige gebied van Menangkabo, tegenwoordig somtijds afwijkingen ten deze plaats; doch slechts in zoo verre, dat, op grond der voorschriften van den Koran, welke de erfopvolging in de regt nedergaande linie aanbevelen, de meer verlichte en gegoede inlanders, bij testament, wel eens de helft hunner nalatenschap aan hunne Kamanâkan's, en de wederhelft aan hunne eigene kinderen vermaken. In de binnenlanden echter, waar het volk veel minder met vreemden in aanraking komt, en meer naauwgezet is in het naleven der oude instellingen en gebruiken, handelt men ook in dezen opzigte stipter.

De naaste erfgeregtigden, volgens die instelling, zijn, in de eerste plaats, de zusters van den overledene of hare kinderen. Bij gebreke van deze, liggen des overledenen volle broeders als erfgenamen aan de beurt, en bij gebreke ook van dezen valt de nalatenschap aan de overige gezamentlijke bloedverwanten ten deel. In dit laatste geval gebeurt het echter niet zelden, dat de gansche nalatenschap aan de kinderen van den erflater geschonken wordt, vooral wanneer zij van weinig belang is. Wanneer de overledene, in plaats van geld of goed, schulden en lasten nalaat, zijn de erfgenamen, in dezelfde orde van opvolging, tot de betaling daarvan verpligt (zonder, als wij, gebruik te kunnen maken van het voorregt van boedelbeschrijving).

Bij het huwelijk volgt de man de vrouw, want

deze mag hare Soekoe niet verlaten (67). Er bestaan onderscheidene soorten van huwelijken, waarover Marsden uitvoerig heeft geschreven (68), en werwaarts hier kortheidshalve verwezen wordt. Volgens de oude wetten van Menangkabo wordt de man, die bij zijne vrouw gaat inwonen, alleen aangemerkt als iemand, die daar tijdelijk verblijf houdt, hetwelk de Maleijers met den eigenaardigen naam van Orang menompang (69) aanduiden. Zijne eigenlijke woonplaats is bij zijne zusters of zuster, die, benevens hare kinderen, dan ook regt hebben op zijne ondersteuning en hetgeen hij door handenarbeid of handel, als anderzins, verdient. Onder haar opzigt bevindt zich zijn roerend goed en al zijn persoonlijk eigendom. Voor den arbeid, welken hij

---

(67) » A man marrying into another tribe becomes a member of that of the woman, as also the children," vermeldt Newbold van de Maleijers van Roembo, op het schiereiland. *Journ. of the Asiatic society of Bengal*, V. p. 66.

(68) *Hist. of Sumatra*, p. 225 en volgg. — Somwijlen worden de mannen, door het aanbieden van geld en andere geschenken, van de vrouwen ten huwelijk aangezocht, waaraan de naam van mendjapoêt kalam gegeven wordt, letterlijk beteekenende: iets uit het donkere gaan halen of ontvangen; van جقوت djapoêt, afhalen, aanbrengen, en كلم kalam of كلام kalâm (Arab. ظلم tlalm en ظلام tlalàm), donker, duisternis.

(69) Van تمقغ tompang of toempang, medevaren, medenrijden; orang menompang = een passagier, iemand, die bij een' ander' inwoont, of met hem reist.

in het huis, de tuinen en op de velden zijner vrouw verrigt, ontvangt hij ondertusschen geene belooning; daardoor alleen is hij in de gelegenheid, den zijnen eenig voordeel aan te brengen, of althans, bij goeden wil, in hun onderhoud te voorzien. Het staat hem daarenboven ook vrij, zijner kinderen de noodige kleedingstukken te verschaffen; zoude hij echter wenschen meer te doen, dan behoort zulks met voorkennis en toestemming zijner erfgenamen te geschieden, zonder welke voorzorg er ongetwijfeld, na zijnen dood, twist en tweespalt ontstaan.

Komt een man in het huis zijner echtgenoote te overlijden, dan begeven zich zijne naaste erfgenamen dadelijk derwaarts, om onderzoek te doen of door hem ook iets is nagelaten, en al hetgeen zij vinden, wordt onmiddellijk weggehaald. Daarentegen wordt ook zijne begrafenis door hen bezorgd.

Deze vreemdsoortige bepalingen zijn voornamelijk oorzaak van de betrekkelijk geringe gegoedheid der Maleijers: de nalatenschap toch van diegenen, welke nog wat bezitten, wordt vaak door de menigte van erfgenamen te veel gesmaldeeld; terwijl niemand zich daarenboven ligtelijk veel moeite zal geven om schatten te vergaren, eenig en alleen voor neefjes en nichtjes. Vandaar misschien ook de algemeene tegenzin der Maleijers, om iets meer te verrigten, dan zij voor hunne dagelijksche behoeften noodig of wenschelijk achten.

Wanneer de regel geldt, dat een land of staat in zedelijke en stoffelijke kracht wint en bloeit, naarmate de bewoners welgezeten en rijk van middelen voorzien zijn: dan voorzeker is het onderwerpelijke regt van erfopvolging een even groote hinderpaal voor de vermeerdering van welvaart, als, in het algemeen, het veelhoofdige Soekoe-bestuur een' onbeweegbaren slagboom vormt tegen alle trapsgewijze verbetering en meer regelmatige inrigting van den maatschappelijken toestand. Het bestaan van zulk eene groote hoeveelheid familiën, in welke van oudsher het regt van Panghoeloe's te leveren, erfelijk was, en de inhaligheid en heerschzucht dier hoofden, hebben de doeltreffende en milde verordeningen van onze regering steeds evenzeer belemmerd en gedwarsboomd, als krachtdadigen tegenstand geboden aan de hevige staatkundige schokken, die het land, vooral in het eerste vierdedeel dezer eeuw, door de veroveringen eener fanatieke sekte geteisterd hebben. Met één woord: noch het ijzeren juk der Padries, noch het sedert jaren door het Nederlandsche gouvernement beproefde zachtzinnig en vrijgevig regeringsstelsel, hebben tot den huidigen dag de gehechtheid en liefde voor het Soekoe-bestuur en de daarmede in verband staande, oude huishoudelijke instellingen bij den Maleijer kunnen verwrikken of verdooven.

Eenige bijzonderheden omtrent de afdeeling Padang en hare inlandsche hoofden.

Omstreeks het einde der zestiende en gedurende de eerste helft der zeventiende eeuw breidden de vorsten van Atjin hunne magt meer en meer zuidwaarts langs de kusten van Sumatra uit. In 1621 hadden zij Singkel, Tikoe, Priaman, Padang en andere tusschenliggende plaatsen aan hun gezag onderworpen, en elf jaren later strekte zich dat gezag tot Indrapoera uit. De koopman Jacob Groenewegen, de eigenlijke grondlegger der Hollandsche heerschappij aan de westzijde van dit eiland, ging in 1659, als afgevaardigde van de Oostindische Compagnie naar Atjin, waar toen sedert achttien jaren, in naam, eene vrouw de teugels van het bewind in handen had, hen tot aan haren dood, in 1675, bleef behouden, en de troon alstoen andermaal door eene vrouw beklommen werd. In 1662 keerde Groenewegen naar Batavia terug, van gezanten der voornaamste strandplaatsen begeleid. Met die gezanten werd door den schranderen Gouverneur-generaal Maatsuyker een verbond aangegaan, waarbij de westkustvolken van Sumatra zich ten eeuwigen dage onder de bescherming der Hollandsch-Oostindi-

sche Compagnie stelden, die hen tegen alle vijanden ter zee zoude beschermen, en ter vergoeding waarvan haar, met uitsluiting van alle andere natiën, de vrije handel aldaar zoude zijn toegestaan.

Omtrent dien tijd werden ook hare handelskantoren te Atjin en Perakh, op de kust van het Maleische schiereiland, uithoofde der steeds toenemende vijandigheid der bevolking en het wantrouwen inboezemende gedrag der regentesse van eerstgemeld rijk, gelukkig opgeheven; terwijl, op aanraden van Groenewegen, het kantoor van Salida naar Poeloe Tjingko (1) werd verplaatst, niet alleen om reden, dat het daar gezonder was, maar ook dewijl het een veiliger vestigingspunt aanbood. Het was van den beginne tot in 1646, te Indrapoera gevestigd geweest, doch sedert, wegens de ongezondheid der plaats, naar Salida verlegd geworden. — Op herhaald verzoek der inboorlingen werden toen achtereenvolgens Indrapoera, Salida en meer andere, daaromstreeks gelegene, hoofddorpen, door de wapenen der

(1) Chinco, Chenco en somwijlen zelfs Chankoe door de Europesche geographen gespeld. چڠكو tjingkô beteekent; 1) lam of verminkt aan eenen arm; 2) een afzetsel van een' boom, zijnde vermoedelijk deze laatste beteekenis zinnebeeldig op het onderwerpelijke, door eene smalle zeestraat van de vaste kust gescheiden, eilandje toegepast. De inlanders noemen het, voor het overige, Tjingkô besar (groot-Tjingko), en een ander, digtbijliggend, doch veel kleiner eilandje, Tjingkô kitjil (klein-Tjingko). Zie de hier achter gevoegde figurative kaart.

Compagnie, van het Atjinesche juk bevrijd. Dit werd in 1664, meerendeels onder het onmiddellijke bevel van den vlootvoogd de Bitter, ten uitvoer gebragt. Twee jaren later werden de Atjinezen, na onderscheidene hardnekkige gevechten, ook van Padang verdreven; doch het duurde nog eenige jaren, alvorens hun invloed daar geheel en voor altijd vernietigd was. Intusschen kozen onze voorvaderen reeds in 1666, in plaats van Poelòe Tjingko, Padang tot hunnen hoofdzetel. Als een maatregel van staatkunde, ter bevordering der eensgezindheid onder de Maleijers, en ten waarborge van rust en vrede, werd toen tevens aan den vorst van Menangkabo, te voren gebieder over geheel die kuststreek, doch door de Atjinezen van zijn gezag ontzet, door de Oostindische Compagnie het opperbevel over al hare bondgenooten aldaar opgedragen. Aan deze opdragt echter was de voorwaarde verbonden, de met hen geslotene verdragen als wettig te erkennen en haren Toewankoe van Padang, in naam, tot zijnen eersten Panglîma (2) te benoemen; hetgeen dan ook geschiedde.

De afdeeling Padang (3) bestond van oudsher

---

(2) Onder dien titel (afgeleid van het Maleische telwoord ليم lîma, vijf) verstaat men een' opziener over eene landstreek (dus zooveel als een' Gouverneur), bevelhebber, krijgsoverste.

(3) Deze naam van ڤادڠ pâdang, die vlakte beteekent, is

uit drie Loêrah's (لوره) of distrikten, te weten: Loêrah Pâdang, Loêrah Pauw en Loêrah Kôta-tengah, en werd om die reden door de inlanders Tîga-loêrah of de Drie-distrikten genoemd. Het voornaamste distrikt, in staatkundig opzigt, was, reeds tijdens de overheersching der Atjinezen, doordien hun Wakîl (4) daar verblijf hield, de Loêrah Pâdang. Sedert de landstreek door ons in bezit is genomen, staat aan het hoofd van het inlandsche bestuur van dat distrikt en van de geheele afdeeling, een Toêwankoê Panglîma; op dezen volgt in rang een Panghoêloe, onder den titel van Panghoêloe Bandhâra (5), die echter altijd van een anderen stam (Lâras) zijn moet, dan de Toêwankoê Panglîma, welke rangen daarom beurtelings in de beide stammen (Kôta-pilihan en Bôdî-tjieniâgo) worden afgewisseld. De overige Panghoêloe's, ten getalle van nog elf, worden

---

aan het lage alluviale voorland ontleend, dat bij den 65 meters hoogen Boêkit Pâdang, of zoogenaamden Apenberg, begint, en zich van daar, vele geographische graden, in noordwestelijke rigting, langs de zeekust uitstrekt.

(4) Dit Arabische woord وكيل, wakîl, beteekent een afgevaardigde, zaakgelastigde, gezant, administrateur.

(5) بندهار bandhâra (Bengaalsch bhândârî) beteekent eigenlijk: schatmeester, rentmeester, en is afkomstig van het Bengaalsche bhândâra, eene verminking van het Sanskritische भाण्डागार bhândâgâra, een goederenmagazijn, schatkamer (van bhânda, hoofdsom, kapitaal [Mal. بند banda, schat, kostbaarheden] en agâra, een huis).

op voordragt van den inlandschen Raad, zonder veel omslag, door den Nederlandschen eersten ambtenaar (vroeger een Resident, thans een Gouverneur) aangesteld; doch de aanstellingen van den Toêwankoê Panglîma en Panghoêloe Bandhâra gaan met veel plegtigheden gepaard, waarbij voor den eerstgenoemden salvo's van dertien, en voor den laatsten van negen kononschoten gedaan worden.

Eene, voor de inlandsche hoofden, feestelijke plegtigheid, heeft te Padang, en ook elders op Sumatra, telken jare plaats, na den afloop der Mohammedaansche vaste (poêâsa قواس); even als in sommige landen van Europa de Carnaval's-vermakelijkheden den vastentijd der Christenen voorafgaan. Gewoonlijk wordt voor dat feest driehonderd gulden door het Gouvernement te Padang aangewend. Al de hoofden uit die afdeeling begeven zich, op den daartoe bepaalden dag, plegtstatig naar de Gouvernements-Secretarie, waar, bij hunne intrede, de trom geroerd en door de, in twee gelederen voor het gebouw geschaarde eerewacht, de wapenen aangeslagen worden. Zoodra allen gezeten zijn, wordt er een salut van dertien kanonschoten gelost, hetgeen zij als eene bijzondere hulde aan hunne personen en de feestviering aanmerken. Na omtrent één uur vertoefd te hebben, begeeft het gezelschap zich naar buiten en leveren de Panghoêloe's, beurt om beurt, telkens twee met elkander, eene soort van speelgevecht, het aan-

zien ter naauwernood waardig. Nadat zij zich eenigen tijd daarmede vermaakt hebben, vertrekt de gansche stoet, in dezelfde plegtstatige orde, als hij gekomen is, en wordt daarbij met dezelfde eerbewijzen begroet.

Ook op andere plaatsen in dit gedeelte van Sumatra, zoo in de beneden- als bovenlanden, wordt het Poêâsa-feest steeds met min of meer luister gevierd. De Heeren officieren en civiele gezaghebbers zijn daar meestal bij tegenwoordig. Aan de deelnemende hoofden wordt bij die gelegenheid een ontbijt aangeboden, uit gebak, vruchten enzv. bestaande, terwijl het geschut, waar het aanwezig is, zevenmaal ter hunner eere wordt losgebrand. — Het kleine geschenk, dat elk jaar omtrent den Mohammedaanschen vastentijd, het Gouvernement aan de Toewankoe's van onderscheidene voorname landschappen doet aanbieden, bestempelen de inlanders met de, hunne ijdelheid bijzonder streelende, Arabische uitdrukking جزية djizjah (d. i. schatting, hoofdgeld, door Joden en Christenen betaald wordende), terwijl het bij ons bestuur aldaar, onder de voor ons weinig vleijende benaming van هدية hadîjah (in het Arabisch een geschenk aan eenen meerdere aanduidende) bekend is.

De Loêrah Pauw of Pâoe ڤاو, ten oosten van het distrikt Padang, naar de zijde van het gebergte gelegen, en welks bewoners grootendeels uit het landschap Tîgablas-Kôta afstammen, wordt door veertien Panghoêloe's bestuurd, die

in twee ongelijke partijën zijn verdeeld: Nîan-sembîlan en Nîan-lîma (6) genaamd. Deze hoofden komen alle veertien dagen, en wel op woensdag, naar Padang, om in den inlandschen Raad zitting te nemen. Bij het openvallen van eene Panghoêloe-plaats dragen zij, bij meerderheid van stemmen, een' of meer kandidaten voor, waaruit door den eersten Nederlandschen ambtenaar aldaar, eene keuze wordt gedaan. De nieuw benoemde krijgt alsdan eene acte van aanstelling, na alvorens den eed van getrouwheid te hebben afgelegd.

Het distrikt Pauw heeft zich, tijdens onze eerste vestiging in die streken, door zijn vijandelijk gedrag, een' dubbelzinnig geschiedkundigen naam verworven. In 1666, nadat Padang door de Oostindische Compagnie tot hoofdkantoor van haren handel aan de westkust van Sumatra gekozen was, spanden de verdrevene Atjinezen met de bewoners van Pauw te zamen en bedreigden den nieuwen post met eenen vernielenden aanval. In de laatste dagen der maand April van gemeld jaar, kwam zekere J. Gruis, als Commissaris, met eene kleine militaire magt te Padang aan. Hij ontwierp het plan om nog denzelfden dag zijner ontscheping, den vijand, die op twee uren afstands gelegerd was, te gaan tuchtigen, ofschoon al de bevriende hoofden hem

---

(6) نين سمبيلن en نين ليم, letterlijk: de Negen en de Vijf zekere.

van dit voornemen poogden terug te brengen, aangezien het juist algemeene biddag (7) zijnde, zij niet bij magte waren, hun volk te verzamelen, ten einde daaruit hulpbenden en dragers van krijgsbehoeften zamen te stellen. Zij verzochten daarom uitstel tot den volgenden dag, alswanneer zij hem tweeduizend man zouden leveren. Gruis bleef echter onverzettelijk; hij wilde den oproerigen en verwaten Pauwers geen' rustigen nacht meer verleenen, maar hen nog vóór het vallen van den avond de kracht van zijnen tuchtigenden arm doen gevoelen. Hij vaardigt het bevel uit tot den togt naar hunne versterkingen; begeeft zich des namiddags te twee ure, met tweehonderd soldaten en matrozen, en twee-en-veertig inlanders op weg, en bevindt zich, spoediger dan hij verwachtte, digt onder de vijandelijke schansen. Hij wordt aangetast, doch drijft de aanvallers binnen hunne versterkingen terug. Het is intusschen donker geworden, en de voorraad kruid en lood is verbruikt. Nu geeft de kommandant bevel tot den aftogt; doch naauwelijks heeft de vijand van deze teruggaande beweging hoogte gekregen, of hij onderneemt andermaal een' uitval; talrijke scharen stormen woedend op de onzen los, welke, in de grootste wanorde uiteengedreven, in de rijstvel-

---

(7) Hàrî djoemàat هاري جمعة, vrijdag, zijnde bij de Mohammedanen de voornaamste dag ter Godvereering, op welken zij in de Moskeën bijeenkomen.

den vlugten, waar er honderd-en-dertig worden afgemaakt, en onder dezen ook de aanvoerder en Commissaris Gruis. Deze nederlaag bragt de bondgenooten der Compagnie in groote ontsteltenis; sommige hunner vielen ons af, en Padangs toestand werd daardoor nog bedenkelijker. Die gesteldheid van zaken duurde tot in Augustus van het jaar 1666. Omstreeks het midden dier maand verscheen de Commissaris A. Verspriet met driehonderd Europesche en tweehonderd inlandsche soldaten te Padang. Hij zond dadelijk eenige aanzienlijke inboorlingen naar het distrikt Pauw en liet den bewoneren vergiffenis aanbieden, indien zij zich goedwillig en zonder het plegen van verdere vijandelijkheden aan hem wilden onderwerpen; zijn voorstel echter werd van de hand gewezen. Toen trok hij naar hunne versterkte punten, vermeesterde die, vernielde eenige hunner dorpen, en bragt vijfhonderd inwoners om het leven. Aan zijnen kant waren daarbij tien dooden en twintig gekwetsten gebleven. Deze schitterende overwinning had ten gevolge, dat al de afgevallene dorpen tot het bondgenootschap der Compagnie terugkeerden (8).

---

(8) De hier medegedeelde geschiedkundige bijzonderheden zijn door mij geput uit een breedvoerig officieel verslag, door L. van Basel, in 1761, onder den titel: »Radicale beschrijving van Sumatra's westkust," aan den Gouverneur-generaal Mossel ingediend. Een afschrift van dit belangrijke verslag, uit hetwelk Radermacher, bijkans woordelijk, zijne, in het derde deel der *Ver-*

Ten noorden van Padang en Pauw, in het vlakke voorland, ligt de Loêrah Kota-tengah, waarin tien Panghoêloe's het bestuur uitoefenen, en welke hoofden, tijdens mijne aanwezigheid ter westkust van Sumatra, in de jaren 1834—1836, insgelijks, alle veertien dagen eens, in ambtsbetrekking naar Padang kwamen, ten einde zitting in den inlandschen Raad te nemen. — Ook dit distrikt heeft zich in het begin onzer vestiging aldaar, herhaalde malen oproerig getoond. L. van Basel teekent in zijn Verslag aan, dat de bewoners van Kota-tengah, door die van Pauw en de verbitterde en wraakzuchtige Atjinezen aangehitst, in 1670 de Compagnie's-gebouwen te Padang in brand staken, en dat zij algemeen in opstand kwamen, welk voorbeeld spoedig door Troesan, Bâjang, Loempoh, Peinan, de Sapoeloh-bôah-bandar en andere zuidelijke kustdistrikten gevolgd werd. Honderd-en-vijftig van Batavia derwaarts gezondene soldaten herstelden echter weldra rust en vrede.

Ook in den opstand van 1701, die van Pauw uitging, en hoofdzakelijk ten gevolge der laak-

---

handelingen van het Bataviasche Genootschap medegedeelde »Beschrijving van het eiland Sumatra" getrokken heeft, treft men in de Gouvernements-Archieven te Padang aan. Bij Dubois, *Vies des Gouverneurs Généraux*, p. 232, alsmede in van Kampen's *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, D. II. p. 196, vindt men van de bovenvermelde, gedenkwaardige gebeurtenissen wel met een paar woorden gewag gemaakt; doch zij worden in beide werken èn onvolledig èn zeer verward voorgesteld.

bare handelingen van den toenmaligen Panglima, Râdja Alam van Padang, ontstaan was, nam Kota-tengah een zeer werkzaam aandeel, zijnde het oproer van daar naar het noorderstrand, tot Oelakan, Priaman, Tikoe enzv. overgeslagen. Die vijandelijke toestand hield destijds een paar jaren aan, en eindigde, in 1703, met de verwoesting onzer Redoute te Salida, door eene vereenigde bende volks van Bâjang, Pauw en Kota-tengah. Naderhand, zoo als onder anderen in 1718, 1726, 1741 en later nog meermalen, hebben zich de Maleijers in de kuststreken van Padang, om verschillende, nu eens gegronde of voorgewende redenen, dan weder uit wangunst en opruijing door vreemden, of wel ten gevolge der heerschzuchtige plannen van sommige inlandsche hoofden, tegen het oppergezag der Oostindische Compagnie verklaard, en korter of langer tijd in onmin of zelfs in openbaren oorlog met haar verkeerd.

Over
de plegtigheden, welke jaarlijks bij het begin der rijstteelt, te Pauw plaats vinden.

Door Raffles (1) is, bij gelegenheid, dat hij, in den jare 1818, eenen reistogt van Padang oostwaarts door het distrikt Pauw en over het gebergte naar de bovenlanden ondernam, met een woord gewag gemaakt van de merkwaardige plegtigheden, die jaarlijks bij den aanvang der rijstteelt, in dat distrikt plaats vinden. Een omstandig verhaal daarvan is echter, zoo min door hem als door eenig' ander' schrijver, voor zoo verre mij bekend is, tot nog toe geleverd, hetwelk mij noopt, de onderstaande mededeeling, oorspronkelijk door den inlandschen Fiskaal, Panghoêloe Kâtib Mahârâdja, van Padang, in het Maleisch opgesteld, hier in te lasschen.

»Wanneer de rijstvelden klaar en schoon zijn van den vorigen oogst, wordt door den Toewankoê Panglîma van Padang besloten, en daarna met de hoofden van Pauw overeengekomen, om de velden te bewateren. De dag daartoe bepaald zijnde, gaan de gemelde hoofden gezamentlijk

(1) *Memoir*, by his Widow, edit. in 8°, 1835, Vol. I, p. 393.

naar den Heer Resident [of Gouverneur], en geven er dezen kennis van."

»Nadat die bepaling is goedgekeurd, worden aan den Panghoêloe kapâla van Pauw, vanwege het Nederlandsche Gouvernement, twintig gulden ter hand gesteld, om daarvoor een' buffel te koopen, terwijl door den Heer Resident koek naar Pauw wordt gezonden. Op den, voor de feestviering bepaalden dag, begeeft zich de Resident met al de inlandsche hoofden van Padang, onder geleide van twaalf man militairen, naar Pauw, aan de grensscheiding van welk distrikt zij door de Panghoêloe's plegtig ontvangen worden. De stoet begeeft zich alsdan naar de waterleiding, om haar, tot besproeijing der rijstvelden, te openen; dit verrigt zijnde, worden er eenige ververschingen genuttigd, driemaal pelotonswijze gevuurd, waarna het gezelschap uiteen gaat."

»Deze plegtigheid heeft voornamelijk ten doel, dat al de rijstvelden gelijktijdig onder water gezet worden."

»Zoodra zij is afgeloopen, geven de hoofden van Padang en Pauw aan den Panghoêloe Sâwah (2) last, door het slaan op den tjânang (3), een'

(2) ڤڠهول ساوه, zooveel als: opzigter der natte rijstvelden.

(3) چانڠ, zijnde eene kleine soort van gông of metalen bekken, waarmede omroepingen, bekendmakingen enzv. geschieden.

iegelijk te verwittigen en uit te noodigen, om het ploeggerei in gereedheid te brengen, en te zorgen, dat de velden, gedurende den tijd van omstreeks eene halve maånd, behoorlijk bestroomd worden. Na verloop van dien tijd wordt door de hoofden op nieuw een dag bepaald tot het houden van een feest op de Sâwah sapoeloh (tien rijstvelden) of op de Sâwah kabesáran (groote rijstvelden). De Resident daarvan kennis ontvangen hebbende, stelt aan den Toewankoê Panglîma, andermaal twintig gulden ter hand, tot den aankoop van een' buffel, ten behoeve dezer tweede feestviering (4). Daar, waar zij zal plaats hebben, wordt op den bepaalden dag eene Nederlandsche vlag geheschen, en meer andere feestelijke versieringen ten toon gespreid. De Resident begeeft zich, op dezelfde plegtstatige wijze, als de eerste keer, derwaarts. Ter bestemde plaatse wordt gespijsd en gedronken, en door het peloton soldaten driemaal gevuurd, waarna vervolgens allen, elkander geluk wenschende, weder huiswaarts keeren."

»Deze plegtigheden dienen in acht genomen te worden," zegt de gemelde inlandsche Fiskaal, »om het welgelukken van den rijstoogst te bevorderen, en door dit streelende vooruitzigt, de

(4) Volgens officiële opgave wordt door het Gouvernement, voor dit feest, de som van *f* 275 ter beschikking van den Padangschen hoofdambtenaar gesteld.

bebouwing der velden aan te moedigen."

»Na de viering van laatstgemeld feest, worden de velden beploegd en geëgd, en het rijstzaad vooreerst op afzonderlijke, tot bedden gekozene plaatsen, vrij digt gezaaid. Wanneer de planten ongeveer veertien dagen oud zijn, worden zij vervolgens in de behoorlijk bewerkte velden overgeplant, hetwelk omstreeks twee maanden, na de laatste feestviering, plaats vindt."

Deze plegtigheden, bij den aanvang der rijstteelt, schijnen in andere landstreken van Sumatra niet plaats te hebben, doch zich alleen tot Pauw te bepalen (5). Bijzondere maanden en dagen worden tot die feestvieringen niet uitgekozen; de daarvoor bepaald wordende dagen, hangen geheel van het goedvinden der gezamentlijke hoofden af. Op den Panghoêloe Sâwah

(5) Een bijgeloovig gebruik van anderen aard, vermeldt Marsden aldus: »Upon the conclusion of the harvest it is an indispensable duty to summon the neighbouring priests to the first meal that is made of the new rice, when an entertainment is given according to the circumstance of the family. Should this ceremony be omitted, the crop would be caccursed (h a r a m), nor could the whole household expect to outlive the season. This superstition has been by the Mahometans judiciously engrafted on the stock of credulity in the country people." *Hist. of Sumatra*, p. 76.

rust de verpligting, op onderscheidene tijden de tjânang te doen slaan, ter aanmaning tot het eene of andere bedrijf, den rijstbouw betreffende; vooral moet hij toezien, dat de velden, ter gelegener tijd, behoorlijk bewaterd, bewerkt en beplant worden, en, wanneer dit laatste heeft plaats gehad, door zijne bekendmakingen, een' iegelijk waarschuwen, om op zijne buffels en runderen te passen, ten einde zich voor schaden te hoeden, want, zoo die tot de met jonge rijsthalmen bedekte velden doordringen en hen bederven, is men óf tot vergoeding gehouden, óf de dieren worden gewond en somwijlen zelfs gedood.

Over

de bewerking en verkregene uitkomsten der goudmijnen in het gebergte beoosten Salida.

De Oostindische Compagnie, in haren ijver tot het openen van nieuwe bronnen van welvaart, had reeds dadelijk na hare neêrzetting ter westkust van Sumatra, met ernst hare oplettendheid gevestigd op den rijkdom aan goud, welke in den schoot der aarde van dit eiland besloten ligt. Eene plaats vooral, niet geheel een' halven geographischen graad bezuiden Padang, en op geringen afstand van het zeestrand, in het voorgebergte, omstreeks het dorp Salida (1) gelegen,

(1) Volgens de overlevering der inlanders strekte dit dorp eertijds tot algemeene verzamelplaats der hoofden van al de naburige dorpen en distrikten, zoo als van Bajang, Troesan, Peinan, Soengi-pagoe enzv., wanneer nu en dan eene gewigtige zaak te verhandelen was en daarover gemeenschappelijk beslist moest worden. Vandaar, zeggen de inboorlingen, werd die plaats Sâtoe-lîdah, of bij verkorting Salîdah سليده, d. i. ééne tong genoemd, namelijk in overdragtelijken zin, waar allen zich tot ééne stem of ééne uitspraak (die der beslissing) vereenigden. De door Marsden, naar het voorbeeld der vroegere schrijvers, gebezigde spelling van Selida of Silida, is dus minder juist. — Men vergelijke over die landstreek, onze bijgevoegde figurative kaart.

hield de aandacht der Bestuurders inzonderheid bezig, en beloofde hun, bij eene geregelde en doeltreffende ontginning door deskundigen, winstgevende uitkomsten. Ter bereiking echter van dit doel achtte men eenige Europesche mijnwerkers volstrekt noodzakelijk, waarom dan ook in 1670 de bergwerker Fr. Nik. Visscher, benevens acht, onder zijn opzigt staande mijngravers, werden in dienst genomen en naar Oost-Indië gezonden. In de maand October van datzelfde jaar (2) te Salida aangekomen, gaf Visscher terstond — aldus schrijft van Basel in zijn vroeger aangehaald verslag (3) — zeer gunstige berigten aangaande de gesteldheid van den aldaar gelegen mijnberg (Goênong Tambang); »en van dien tijd begon men dezen voor de Compagnie zoo nadeeligen arbeid, waaraan groote schatten verspild zijn, en welk werk, in weêrwil van den slechten uitslag, tot ieders verwondering, eerst in onze dagen [omstreeks het midden der achttiende eeuw namelijk] gestaakt is geworden." — »Reeds in het volgende jaar [in 1671] werden 785 ponden ertsgrond uit die mijnen naar Batavia gezonden."

»In het jaar 1672, begonnen zich intusschen,

---

(2) Eschels-Kroon zegt, in zijne *Beschrijving van het eiland Sumatra*, 1783, p. 46, dat de eerste bergwerker den 16 Junij 1669 naar dit eiland kwam.

(3) *Radicale beschrijving van Sumatra's westkust*, zie boven p. 156, noot.

bij het mijnwerk te Salida, groote zwarigheden te openbaren, doordien de gravers gedurig ziek werden en vele van hen stierven. Men nam toen eene proef om tot dien arbeid pandelingen van het eiland Nias te bezigen; doch de uitkomst beantwoordde slecht aan de verwachting. Het werk werd evenwel voortgezet, en de daarbij aangestelden zwetsten, dat de ader, bij diepere ingraving, in louter goud zoude veranderen."

In 1673 werden acht tailen (4) goud naar Batavia gezonden, en in het volgende jaar wederom dertien tailen. Dit goud was echter — schrijft van Basel — van zeer slecht gehalte en geleek meer naar zilver. — In het jaar 1674 werd, tot meerdere veiligheid der baai van Salida, bij het dorp van dien naam, eene kleine Redoute gebouwd en met zes man bezet.

»In 1675 ontbood de regering te Batavia eene aanzienlijke hoeveelheid ertshoudenden grond uit de onderhavige mijnen, en werden, overeenkomstig dien, 102,030 ponden dusdanige grond derwaarts gezonden, waaruit, volgens naauw-

(4) In vroeger tijd kostte het goud te Padang niet meer dan ƒ38 — ƒ40 de tail (zes tailen = één mark), maar tegenwoordig is zijne waarde gerezen tot ƒ58 — ƒ60. De daar wonende koopliedon beweren, dat bij dezen prijs, op het goud van Sumatra, werwaarts zulks ook verzonden worde, thans een verlies van 15 tot 18 perct. geleden wordt. Zijn gehalte verschilt van 18 (volgens Eschels-Kroon zelfs van 16) tot 23 karaat, naar mate der plaatsen en landstreken, van waar het afkomstig is.

keurig onderzoek, niet meer dan 16 marken 4 oncen en 18 engels goud, en 182 marken 3 oncen en 7 engels zilver gewonnen werden, te zamen eene waarde van weinig meer dan *f* 10,000 uitmakende; dit bedrag bleef verre beneden de aanzienlijke kosten aan dit werk besteed."

» Nogtans begon men, in 1679, zich met meerderen ernst op het mijnwerk aldaar toe te leggen, en zulks ondanks de vertoogen van onderscheidene ambtenaren der Compagnie aan de westkust van Sumatra, die zich daartegen verklaarden, en het door cijfers was bewezen, dat eene som van *f* 139,000, gedurende negen jaren, reeds daaraan was ten koste gelegd. Bij de regering te Batavia begreep men echter de zaak anders, en meende men van de op nieuw uit het vaderland aangekomene mijngravers een nuttig gebruik te moeten maken. Ook deze werden dan naar Salida gezonden, alsmede de slaven, daartoe opzettelijk van Madagaskar aangebragt; men besloot toen tevens op onderscheidene plaatsen te gelijk te laten werken. Doch de onkunde der werklieden bleek weldra duidelijk; de voordeelen bleven even gering, niettegenstaande er nu veel meer handen aan den arbeid waren. Hierbij kwam nog, dat onder de inboorlingen aan de westkust van Sumatra onafgebroken eene sterke gisting heerschte, en alles in onrust verkeerde. De Compagnie had intusschen in genoemd jaar, met de bewoners van Bajang vrede gesloten, waarbij de daar liggende

goudmijn geheel aan haar werd afgestaan."

In het voorjaar van 1681 kwam de Commissaris L. Pit, van Sumatra's westkust te Batavia terug. »Hij deed aan de Hooge regering, omtrent het mijnwerk, een zeer gunstig verslag, juist tegenovergesteld aan hetgeen de Saksische berg-hoofdman Benjamin Olitzsch, in zijn rapport van den 12den Maart 1682, dienaangaande berigtte. Deze beschouwde dat werk als eene nuttelooze en verderfelijke onderneming, zoowel in geldelijk opzigt, als voor het leven der daarbij aangestelde en in de mijnen arbeidende personen. De uitkomst bewees — voegt van Basel er bij — dat die eerlijke berg-hoofdman, welke twee maanden daarna overleed, maar al te zeer waarheid had gesproken."

Men schonk ondertusschen vertrouwen aan de redeneringen van genoemden Commissaris, en zette dienvolgens den arbeid onafgebroken voort, alhoewel gedurig met groot verlies aan geld en menschenlevens (5). In 1687 leverde de balans,

(5) Eschels-Kroon teekent aan, dat de sterfte onder de Europesche mijnwerkers, en vooral ook onder de slaven, zoo groot was, dat men van de laatste er naauwelijks zoo veel van Madagaskar konde aanschaffen, als de schadelijke dampen er wegnamen. Zie zijne *Beschrijving van het eiland Sumatra*, p. 47. Tot mijn leedwezen staat mij niet ten dienste het door Marsden aangehaalde werkje van Elias Hesse, een' der Saksische bergwerkers, welke met Olitzsch naar Sumatra vertrokken, en tot de weinige onder hen behoorde, die naar hun vaderland terugkwamen. Hij gaf, onder den titel: *„Ost-Indische Reise-Beschreibung oder*

over het geheele tijdvak van 1670 af, een nadeelig slot van *f* 138,308, zonder nog te rekenen de bezoldingen der toen bij de mijnen geplaatste Europeanen, ten getalle van vijf-en-veertig. De gedane uitgaven van allerlei aard, hadden namelijk in die zeventien jaren in het geheel bedragen *f* 486,996, terwijl de waarde der verkregene delfstoffen op niet meer dan *f* 348,688 berekend werd. — »In 1691 begon eindelijk de regering te Batavia het nadeelige van die goudgraverij in te zien, en haar als een' kanker voor de schatkist der Compagnie aan te merken. Immers, het metaal, in de laatste negen jaren, of van 1681 tot 1690, uit de mijnen van Salida gedolven en naar Nederland gezonden, was slechts op eene waarde van *f* 160,300 berekend geworden, terwijl de kosten in datzelfde tijdvak *f* 566,100 beloopen hadden, zonder inbegrip van die der bezendingen naar Madagaskar tot den aankoop van slaven. Men besloot evenwel, met het werk te laten voortgaan, tot dat de Heeren Meesters in Nederland, na kennis te hebben genomen van al de rekeningen en het schadelijke der onderneming, tot het staken van den arbeid last zouden hebben gegeven, bepalende men zich voorloopig alleen tot het eenigzins verminderen van

---

Diarium, in 1690, een boekje in het licht, waarin hij de bewerking der goudmijn bij Salida beschrijft, vergezeld van eene plaat, eene afdeeling dier mijn voorstellende.

het getal der bij de mijnen geplaatste Europeanen en slaven."

Er verliepen intusschen onderscheidene jaren, alvorens ten deze een bepaald besluit verscheen. »In 1696 gaf echter de regering te Batavia, na bekomene magtiging van de Heeren Meesters, bevel, om het werk aan de mijnen te Salida ten eenemale te staken. Reeds in het voorafgaande jaar was, door eene duidelijke berekening gebleken, dat het, sedert primo Augustus 1690 tot ultimo Mei 1694, uit de gemelde mijnen gedolven metaal, in Nederland slechts ruim *f* 174,000 opgebragt had (6). Daarentegen hadden de lasten in die vier jaren bedragen ruim *f* 276,000, buiten de jaarwedden van omtrent zeventig Europeanen, die daarbij gebruikt werden.

»Als een gevolg hiervan werden de mijnen van Salida in 1697 verpacht, onder beding van al het goud aan de Compagnie te zullen leveren, en daarvoor in ruil te ontvangen lijnwaden, naar de waarde van drie vierden der opbrengst, ter-

---

(5) De verslaggever zegt eigenlijk, dat in dit vierjarige tijdvak »uit die mijnen gedolven waren 217,619 ponden erts [erts houdende grond], die berekend tegen tachtig gulden de honderd ponden, zoo als dezelve jongst in 't vaderland verkocht was, ruim *f* 174,000 waardig waren." Dezelfde onbepaalde uitdrukking, waaruit men zoude opmaken, dat het goud eerst hier te lande, uit die groote, herwaarts gevoerde hoeveelheden mijngrond, door middel van amalgamering gezuiverd werd, komt meermalen in het verslag van van Basel voor.

wijl een vierde voor het regt zoude afgetrokken worden. De pachtpenningen waren voor het overige niet noemenswaardig, en hetgeen de inlanders leverden, was almede van weinig beteekenis. Zij hielden ook dien arbeid niet lang vol; want reeds in de maand Maart van het volgende jaar, of in 1698, verlieten zij de mijnen, niet alleen om het geringe voordeel, maar voor al ook wegens de kwaadaardige koortsen, die vele hunner in het graf sleepten, en anderen aan een langdurig kwijnen bragten; met één woord: de mijnen waren, volgens hun zeggen, betooverd, en niemand wilde er zich meer in wagen; zoodat zij, gedurende een tijdvak van meer dan twintig jaren, verlaten bleven."

Omstreeks het jaar 1720 zonden echter Heeren Bewindhebbers der Oostindische Compagnie twee bergmeesters, Nikolaas Mettenius en Christoffel Kieling geheeten, naar Indië, met last om op verschillende plaatsen ter westkust van Sumatra de gesteldheid van den grond, met opzigt tot zijn' rijkdom aan metalen, te onderzoeken, en vooral de mijnen bij Salida naauwkeurig op te nemen. »Mettenius zond, in 1721, aangaande die mijnen, een uitvoerig berigt naar Nederland, waarbij hij de Heeren Meesters eene jaarlijksche winst wilde verzekeren van vijf tonnen gouds, indien zij behoorlijk bewerkt werden; hij liet echter op dit eerste berigt, in het volgende jaar, een tweede volgen, waarbij hij eene buitensporige opgave deed van al het benoodigde tot het kracht-

dadig voortzetten van dat mijnwerk, vragende hij daartoe een aantal van niet minder dan dertienhonderd koppen, zoo mijndelvers als soldaten en andere arbeidslieden." — De andere bergmeester Kieling, die van de geognostische gesteldheid van den Goenong Tambang bij Salida, geene gunstige gedachten had, ging de goudmijnen van Soengi-pisang, eenigzins bezuiden liggende, onderzoeken, maar liet den arbeid, uithoofde van den slechten uitslag, weldra weder varen. Hij onderzocht vervolgens het kustgebergte, tegenover de hoofdplaats Padang, en na aldaar een tijdlang proeven te hebben genomen, verklaarde hij dien berggrond voor ongemeen rijk (5). Hij gaf berigt van zijne bevinding

---

(5) Aan de N. N. Oostelijke, naar de stad Padang toegekeerde, helling van dit kustgebergte, dat met den Boêkit Pàdang (Apenberg der Europeanen, zie p. 150, noot 3) begint, zich van daar, in de rigting van het W. N. W. naar het O. Z. O. voortzet, en zijn hoogste punt (330 meters boven de zee) bereikt in den afgeronden top Boêkit Bâtoe-besoêrat (d. i. heuvel met den beschreven steen, zoo geheeten naar een' op dien top gelegen rotsblok, in welken een aantal niet meer leesbare namen met Italiaansche letters gegrift zijn, volgens het zeggen der inlanders, uit de eerste tijden der Hollanders te Padang dagteekenende); omstreeks in het midden dan van dit kustgebergte, dat door de Ajer Pàdang (Padangsche rivier) van die stad is afgescheiden, vindt men, beneden de plaats, waar de telegraaf staat, digt naast een' kleinen waterval, eene oude mijnopening, van ten naastebij zeven voeten hoogte en vier of vijf voeten breedte van voren. Deze mijngang (Stollen), naar gissing omtrent driehonderd voet

aan de regering te Batavia; ontwierp een plan van ontginning, en als wilde hij, in het voorspiegelen van hersenschimmige uitkomsten, voor zijnen ambtgenoot Mettenius niet onderdoen, »begrootte hij de winsten, die men jaarlijks verwachten mogt, op meer dan zesmaal honderdduizend gulden; doch het tot den mijnbouw benoodigde was insgelijks zoo aanzienlijk, dat de regering het raadzaam oordeelde, eerst de nadere bevelen van Heeren Meesters uit Nederland

boven de rivier gelegen, is thans inwendig met water opgevuld en daardoor ontoegankelijk. Hij is in een conglomeraat of brecciënachtig gesteente gelegen; met eenige wijziging van struktuur hetzelfde, waaruit het onderwerpelijk kustgebergte, vooral de bovenhelft, grootendeels is zamengesteld, en hetwelk met het onderliggende, vrij donkere en fijnkorrelige dioriet, zijn hoofdgesteente vormt. Deze breccie bestaat, in het algemeen, uit eene graauwachtig groene, somtijds eenigzins meer in het lichtgrijze of wel in het roodbruine trekkende, grondmassa, die bij het bademen een' thonreuk geeft, en door het opbruisen met zuur haar kalkgehalte aantoont, in welk deeg meest hoekige steenstukken van verschillende grootte en van een dioriet-, feldsteenporphier- of melaphierachtig aanzien, vast besloten liggen; ook neemt men daarin somtijds kristallen van feldspath waar, terwijl het gesteente voorts gewoonlijk, in mindere of meerdere hoeveelheid, kwartskorrels en kleine ijzerkies-kristallen, in den vorm van teerlingen, bevat. De breccie nabij den ingang der mijn en in haren naasten omtrek, is vooral rijk aan ijzerkies; en mijn ongelukkige reisgenoot, Dr. Horner, heeft in zijn dagboek aangeteekend, dat hij die erts-kristallen in eene geringe mate goudbevattend heeft bevonden, welk verschijnsel vermoedelijk tot het delven dezer mijn aanleiding had gegeven.

af te vragen. Kieling wilde middelerwijl de goudgroeven in de landstreken van Ajerbangis, Pasaman en Natal gaan onderzoeken, en verzocht tot dat einde eenig werkvolk om hem te vergezellen. De woeste aard echter der bewoners van die streken, en het gevaarvolle der reis derwaarts, gepaard met het zoo geheel onzekere omtrent de natuurlijke gesteldheid dier mijnen en de daarvan te wachten uitkomsten, noopten het bestuur te Padang, die onderzoekingen vooreerst nog uit te stellen, tot dat er meer zekere narigten dienaangaande zouden zijn ingekomen. Uit den naar Natal ontworpen togt, is ook later niets meer geworden; de mijnen van Ajerbangis daarentegen, zijn in het laatst van 1724 door Kieling onderzocht, doch de bewerking en de daarmede gepaard gaande kosten niet waardig geoordeeld.*

Mettenius, die in den tusschentijd zelf eens te Batavia geweest was, hield zich, bij zijne terugkomst te Salida, druk bezig met het bouwen van woningen aan den voet van den Goenong Tambang, zonder met het delven van metaal een aanvang te maken, waartoe hem, gelijk hij voorgaf, de vereischte middelen en vooral ook een genoegzaam getal bekwame werklieden, ontbraken. »Op die wijze verliepen verscheidene jaren, zonder dat iets noemenswaardig in die mijnen ten uitvoer werd gebragt; terwijl er door de inboorlingen telkens klagten bij het bestuur te Padang inkwamen over de onhebbelijke handelingen van den bergwerker Mettenius, aan wien

men eindelijk, op zijn herhaald verzoek, in 1727 verlof gaf, om naar Batavia te vertrekken."

Bij de regering was in de laatste maanden van 1728 een brief van Heeren Bewindhebbers, dato 17den Augustus te voren, uit Nederland ontvangen, waarbij haar kenbaar werd gemaakt, dat zij, »indien het goudzoeken op Sumatra niet meer vruchten opleverde, dan tot hiertoe het geval was geweest, men wel zoude doen, met daaraan geene verdere kosten te besteden, maar met dat werk uit te scheiden." Dit gaf der regering aanleiding, de mijnen van Salida weder te verpachten, hetwelk dan ook in 1729 geschiedde, en wel aan den Toewankoe Panglima van Padang, voor de som van tachtig rijksdaalders in het jaar. »Heeren Meesters veranderden echter een jaar later van meening, gevende zij bij brief van 18den Augustus 1729 den wensch te kennen, om in de Salidasche mijnen nog eene laatste poging te doen; een' wensch, welke bij brief van 14den September 1731, herhaald werd."

Overeenkomstig deze nieuwe, uit het vaderland ontvangene bevelen, ging men, in den jare 1732, de bewerking der mijnen bij Salida weder opvatten. De regering zond zekeren Willem Mauritz Bruynink als opperhoofd over dat mijnwerk, met onderscheidene andere Compagnie's dienaren, vijftig soldaten en een aantal inlandsch werkvolk, derwaarts. Ten einde alle moeijelijkheden en daaruit voortspruitende belemmeringen van den arbeid te voorkomen, bleef Bruynink, onaf-

hankelijk van het bestuur van Padang, regtstreeks ondergeschikt aan de Hooge regering te Batavia, en werd tevens de post op Poeloe Tjingko aan zijn gezag onderworpen. Men zond voorts een schip naar Madagaskar, ter afhaling van slaven tot dien, met vernieuwden ijver en op eene ruime schaal te beginnen arbeid. »Doch de uitkomst deed eenige jaren daarna zien, dat ook deze nieuwe en laatste poging, om het goud met voordeel, voor rekening der Compagnie uit den schoot der aarde op te sporen, niet minder dan al de vroegere, daar en elders ondernomen, mislukte." Men werkte toen gedurende vijf achtereenvolgende jaren aan de gemelde mijnen voort, doch met schier evenveel verlies als te voren; om welke redenen Heeren Meesters in Nederland, bij brief van den 22sten Augustus 1737, aan de Indische regering den last gaven, dien arbeid te doen staken. De bedoelde mijnen werden toen voor goed verlaten, doch nog een tijdlang, tegen honderd-en-zestig rijksdaalders in het jaar verpacht. Ten laatste echter waren er ook geene pachters meer voor te vinden.

Het tot hiertoe medegedeelde, is door ons grootendeels aan het geschreven berigt van van Basel ontleend. Wij zullen thans, uit ons eigen dagboek, nog eenige aanteekeningen laten volgen over de plaatselijke ligging en geognostische gesteldheid dier mijnen, en den staat, waarin wij haar, tien jaren geleden, aangetroffen hebben.

Zoo als uit onze bijgevoegde kaart blijkt, liggen de onderwerpelijke mijngangen (Stollen) in het achtergedeelte der zuidelijke bergketen, die langs dezen kant het vruchtbare dal begrenst, dat van het zeestrand der baai van Salida, ruim één uur gaans (linia recta), oostwaarts tusschen de voorbergen indringt en van eene rivier doorsneden wordt, Bâtang Salîdah (6) geheeten, omdat zij bij het dorp van den laatsten naam, hare uitwatering in zee heeft. Wij hebben die mijnen in het begin der maand Julij 1835 bezocht, en wel van het dorp Peinan uit, dat in de baai van Tjingko is gelegen, alwaar wij destijds omstreeks eene week, hoofdzakelijk tot het verzamelen van visschen en andere zeedieren, welke op den koraal-bodem in het noordelijk en zuidelijk gedeelte dier baai, in groote menigte en velerlei verscheidenheden te vinden zijn, vertoefd hebben. De weg, dien wij volgden, is

---

(6) Omtrent den oorsprong van het laatste woord, zie p. 164, noot. باتڠ bâtang beteekent eigenlijk: een stok of stam van eenen boom, en wordt dus overdragtelijk op het stroomend water toegepast, om welke reden ook de Maleijers op Sumatra, wanneer zij, bij het noemen eener rivier, geen' bepaalden eigennaam er bij opgeven, gewoonlijk de uitdrukking van bâtang-âjer (lett. waterstam), voor rivier bezigen. In verbinding echter met een' eigennaam, achten zij de nadere bepaling, door het woordje آير âjer, water, overbodig; of zij verbinden dit laatstgemelde alleen met zoodanigen eigennaam, zoo als b. v. Ajer Pâdang (lett. het water van Padang), waarmede de rivier daar meestal wordt aangeduid.

op de kaart, door eene gestipte lijn, aangeteekend, en kan tot toelichting dienen van het navolgende, uit ons dagboek genomen uittreksel.

Wij gingen in den vroegen ochtend, van het dorp Peinan, N. N. Oostwaarts door de vlakte, welke in den achtergrond der baai Tjingko gelegen en geheel met natte rijstvelden (Sâwah's) overdekt is. Op dien weg kwamen wij langs de plaats, waar, volgens de aanwijzing onzer inlandsche geleiders, te voren eenige Compagnie's gebouwen gestaan hadden. Aan den voet van het voorgebergte, dat allerwegen met bosschen en struikgewas prijkt, voerde ons het pad, eerst flaauw, doch vervolgens sterker rijzende, tot den bergrug Boêkit Poêtoes (7), welke de grensscheiding tusschen de distrikten Peinan en Bajang vormt. Het gesteente, langs dit pad door ons waargenomen, bestond uit een min of meer grofkorrelig en donkerkleurig dioriet, dat wegens zijn dikwerf celachtig zamenstel en zijnen aardachtigen breuk, door ons aanvankelijk met den onbepaalden naam van wacke werd bestempeld. Nadat wij aan de andere zijde, of de noordelijke helling, langs het gebergte waren afgedaald, verdeelde zich het pad in tweeën, waarvan het eene westwaarts naar het dorp Salida, het andere oostwaarts, in het reeds aangeduide schoone dal voerde, langs den voet der zuidelijke bergketen en den

(7) ڤوتس poêtoes beteekent: gebroken, afgebroken, verdeeld (zoowel in natuurlijken, als figuurlijken zin).

linkeroever der Bâtang Salîdah. Dit dal werd ter weêrszijden der rivier, die in eene vrij breede, doch geenszins diepe bedding, met tallooze kronkelingen westelijk stroomde, tot den bouw van vele natte rijstvelden aangewend. Wij kwamen weldra aan een oud gehucht, Boenga-pasang, en omtrent een derde uur gaans verder, aan een tweede gehucht, Kadje geheeten. Alhoewel deze plaatsen, naar gissing, slechts ongeveer 150 voet boven de zee verheven zijn, was de kokospalm er zeldzaam, terwijl daarentegen kapokh-(Eriodendron anfractuosum) en doerian-boomen (Durio zibethinus), en onderscheidene mangga- en pisang-soorten, in genoegzame menigte, rond het geringe getal, langs de oevers der rivier verspreid staande, bamboezen huizen welig tierden. In het hoogere gedeelte der noordelijke bergreeks schemerden, hier en daar, zwarte, naakte rotswanden en klippige toppen, tusschen het donkere groen der woudboomen door. Even voorbij het gehucht Kadje werd de dalbodem zeer smal; doch verder op weder wijder en komvormig, terwijl de bergen ter weêrszijden al hooger en hooger werden, inzonderheid die ten oosten, welke zich met de overigen in een' halven kring vereenigden, en hunne toppen gedeeltelijk ongeveer 3000 voet boven de zee, in het luchtruim verhieven. Het bed der Bâtang Salîdah was in die streken als bezaaid met gerolde steenen van kwarts, grof- en fijnkorrelig dioriet, ook stukken van conglomeraat, en veel zandachtig

gruis, waarin zich blaadjes van mica en korrels van hornblende en magneetijzer bevonden. Tijdens ons bezoek (in het midden der drooge moeson), was het water dezer rivier, schier in haren geheelen loop, zeer ondiep en zacht vlietend; in den regentijd zal zij, van het dorp Salida tot nagenoeg aan het gehucht Tambang, het laatste in het dal, met kleine booten bevaarbaar zijn.

In het gehucht Tambang, dat, even gelijk de aldus genoemde berg, zijnen naam aan het aanwezen der mijnen te danken heeft (8), troffen wij eenen Panghoêloe aan, wien door de inlanders de titel van Panghoêloe Tambang (9), gegeven werd, en die ons, op onzen verderen togt, tot Cicerone verstrekte. Hij toonde ons al dadelijk, niet ver van zijne woonplaats, aan den voet van den Goênong Tambang, een klein terras, waarop, volgens zijn zeggen, eertijds een hospitaal en verscheidene andere steenen gebouwen van de Edele Compagnie gestaan hadden. De man wist ons de voormalige bestemming van elk plekje dezer gesloopte huizen, tot de keukens en de daarnevens gelegen hebbende groenten- en bloementuinen incluis, naauwkeurig aan te wijzen. Niet dan een gedeelte muur van dit terras was in aanzijn gebleven, en hier en daar verhief zich, tusschen het gras en de struiken,

(8) تمبڠ tambang beteekent in het algemeen, eene mijn.

(9) Zooveel als opzigter der mijnen, of mijnhoofd.

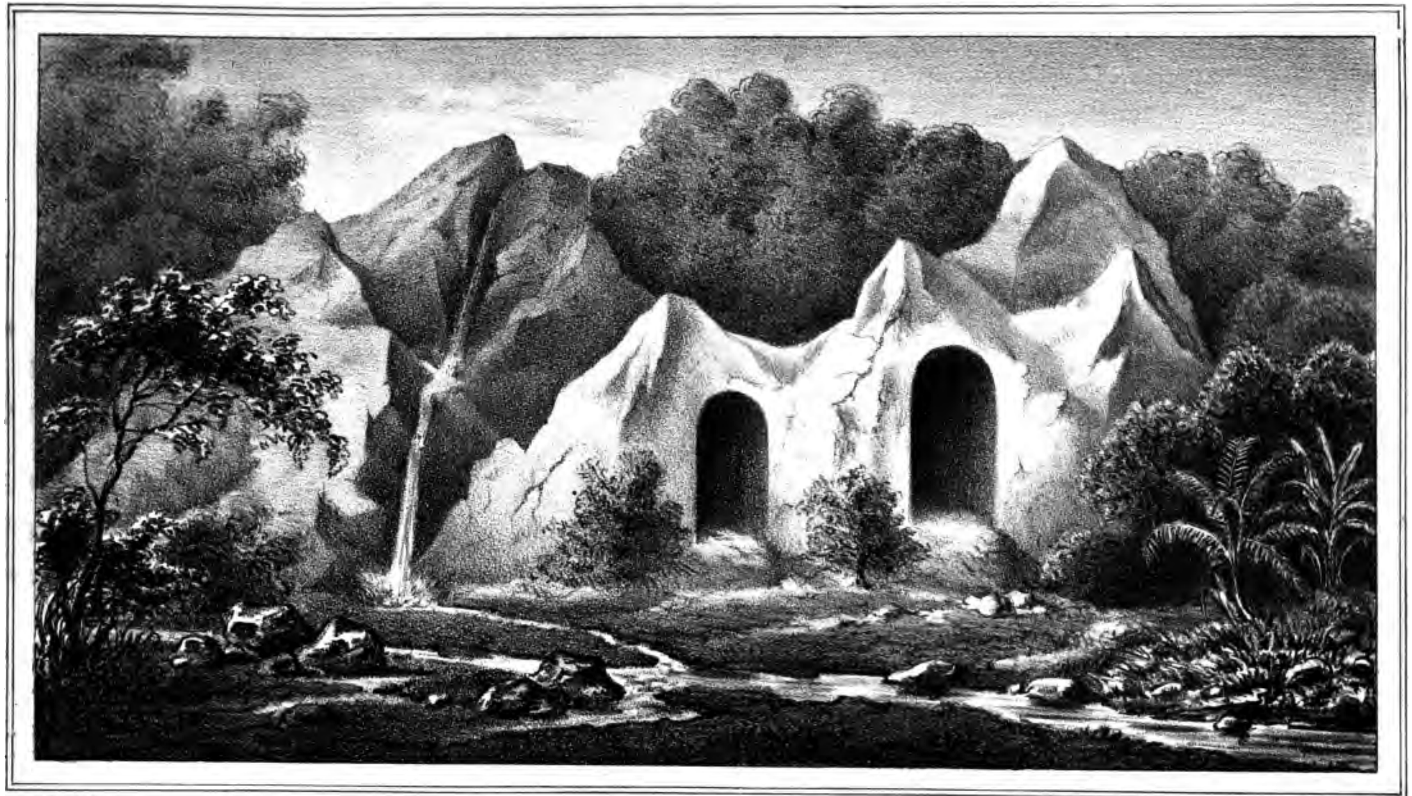
ook nog eene enkele ananasplant, waarvan de tuin in vroegere tijden geheel was omheind geweest. — De oude rijweg, dien wij van Peinan tot daar gevolgd waren, voerde ons langs vele min of meer scherphoekige slingerpaden, doorloopend echter in eene zuidelijke rigting, door het bosch tegen de berghelling op. Van tijd tot tijd zagen wij, vooral langs de oeverhellingen van kleine boschstroomen, gaten van onderscheidene grootte, welke weleer door de mijnwerkers, ter onderzoeking van den berggrond, gedolven waren. Omtrent halverweg den berg, op eene hoogte van ongeveer achthonderd voet boven de oppervlakte der zee, vonden wij eene kleine effene plek, Pondokh-koêda (10) genaamd, waar de ambtenaren der Compagnie, wanneer zij van tijd tot tijd de mijnen en de daarbij geplaatste personen bezochten en de werkzaamheden gadesloegen, hunne rijpaarden, die hen slechts tot daar konden brengen, achterlieten, om het overige, steilere gedeelte van het pad, te voet af te leggen. Een eind weegs hooger, ontmoetten wij eene soortgelijke, eenigzins grootere vlakte, met een muurtje van keisteenen omzet; daar stonden voorheen de woningen der mijnwerkers, of-

(10) كود koêda (Sanskr. घोट ghôta), beteekent: paard; het woord ڤندق pondokh = loods, hut, is eene, naar het taaleigen der Maleijers vervormde uitdrukking van het Arabische فندق foendoekh, dat op zijne beurt eene verbastering is van het Grieksche woord *Πανδοχεῖον*, een herberg, logement.

schoon ook sommige hun nachtverblijf te Pondokh-koêda hielden. Niet verre boven deze tweede, kleine vlakte, vonden wij de beide mijngangen of Stollen, van welke onze plaat II eene afbeelding levert. De inlanders noemen die mijnen eenvoudig Tambang, en onderscheiden beide van elkander, door de grootste Tambang gedang (d. i. groote mijn) te noemen.

Deze mijnen zijn naar gissing (het ontbrak ons toenmaals aan een' barometer, tot naauwkeurige meting) tusschen de vijftienhonderd en tweeduizend voet boven de oppervlakte der zee, en een paar honderd voet beneden den top des bergs, aan zijne zuid-oostzijde, in een dal gelegen, door hetwelk eene kleine rivier stroomt. Hare openingen zijn boogvormig en met kunst en veel moeite in een' rotswand uitgehouwen, welke rots uit een vast en fijnkorrelig, donker graauwachtig groen dioriet (digt dioriet) bestaat, of zoogenaamd aphaniet, dat vrij veel mica bevat. De grootste der twee openingen is aan den ingang drie meters hoog en ruim anderhalve meter breed, wordende hare wijdte naar binnen allengskens minder. Zij dringt aanvankelijk genoegzaam waterpas en regtlijnig het gebergte in; maar zal inwendig in verschillende rigtingen bogten vormen, en ook somtijds, min of meer loodregt (als Schacht) nederdalen. Aan het voorste gedeelte en zoo verre het oog, zonder fakkellicht, de inwendige gesteldheid kan waarnemen, bestaan hare wanden uit eene bruine zandach-

PL. II.

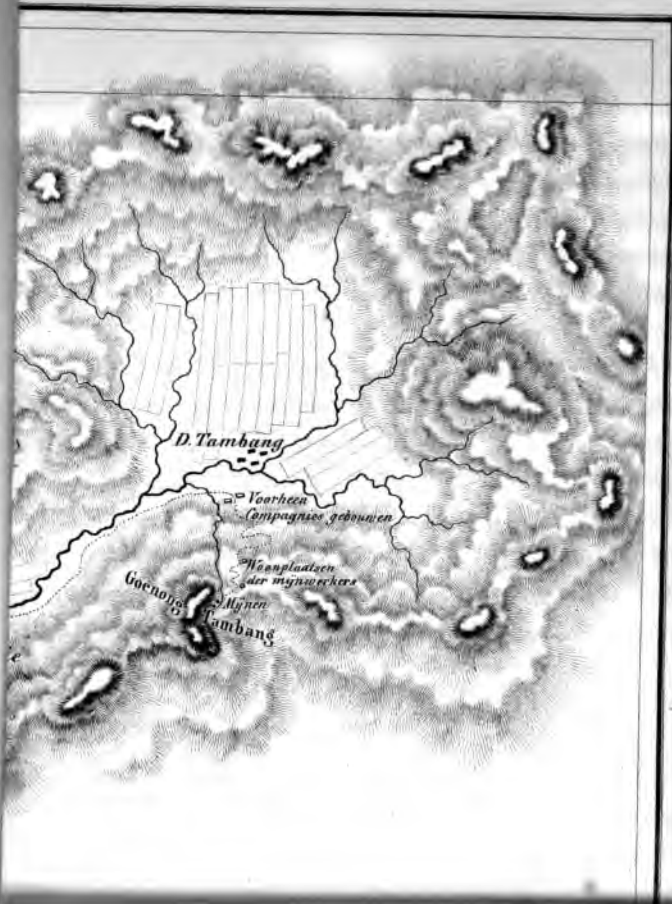

Dr S. Müller, ad nat. del.

A. Arnz & Cie impr.

tige kleiaarde, eene groote hoeveelheid korrels en keisteenvormige stukken kwarts bevattende. Die mijn is dus baarblijkelijk in eene opgevulde kloof of gangruimte, tusschen een digt diorietgesteente gelegen, en heeft alle kenmerkende eigenschappen van ertsrijk geweest of nog te zijn. Immers zij vertoont zich in die oudere of plutonische formatie, waarvan de hornblende een voornaam bestanddeel uitmaakt, en welk mineraal tot diegenen behoort, welke het rijkste zijn aan edele metalen: goud en zilver. Of de slechts weinige schreden van haren ingang verwijderde, eenigzins kleinere, in den rotswand uitgehouwene opening, inwendig door een' en denzelfden grooten ertsgang is gedreven, of wel door een' afzonderlijken gang, welke laatste vooronderstelling ons echter minder waarschijnlijk voorkomt, kunnen wij niet bepaaldelijk opgeven, daar deze kleinere mijn, weinige schreden binnen hare opening, reeds grootendeels was ingestort. De hoopen grondstoffen, vóór de ingangen der beide mijnen liggende, en ongetwijfeld daar uit opgedolven, bestaan uit soortgelijke zelfstandigheden als door ons van de groote mijn zijn vermeld: namelijk uit eene door ijzer-oxyde roodgekleurde kleiaarde, die zeer veel kwartszand en grootere afgeronde kwartssteenen bevat, en buitendien met stukken fijnkorrelig dioriet, mica-blaadjes en kristallen van hornblende (of augiet?) en ijzerkies, in mindere of meerdere hoeveelheid, door-

mengd is. De bedding van het riviertje, dat langs deze mijnen, door het dal kronkelt, is insgelijks geheel met rolsteenen van kwarts en stukken dioriet, magneetijzer-houdend zand enzv. bezaaid. De rotswand, in welken de mijnopeningen gehouwen zijn, heeft het aanzien als ware hij uit de diepte opgerezen. Boven over dezen wand stort een waterstraal benedenwaarts, naar men ons zeide, door de mijnwerkers kunstmatig langs het gebergte afgeleid, ten einde het, bij den arbeid niet aan eene genoegzame hoeveelheid water mogte ontbreken. De geheele omtrek is voor het overige met bosschen bedekt. De mijngangen, in welke men eene duffe, modderige lucht (vermoedelijk van miasmatische hoedanigheid) bespeurt, worden thans door vledermuizen bewoond, denkelijk tot het geslacht Rhinolophus behoorende, en van welke onderscheidene, door ons onverwacht bezoek verschrikt, de openingen uitvlogen. — Hooger op, zullen in deze berghelling nog eenige kleinere mijngroeven gevonden worden, die wij echter niet bezocht hebben.

D. Tambang
Voorheen
Compagnies gebouwen
Woonplaatsen
der mijnwerkers
Goenong
Mijnen
Tambang

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE ZAKEN.